

ČASOPIS ZA TEORIJU I PRAKSU OSIGURANJA

TOKOVI OSIGURANJA

**DUNAV
OSIGURANJE**

**BEOGRAD 2023 / BROJ 2
GODINA XXXIX**

ISSN 1451 – 3757, UDK: 368

BEOGRAD 2023/ BROJ 2/ GODINA XXXIX

ISSN 1451 – 3757, UDK: 368

TOKOVI OSIGURANJA

ČASOPIS ZA TEORIJU I PRAKSU OSIGURANJA

BELGRADE 2023/ No. 2/ XXXIX YEAR

ISSN 1451 – 3757, UDK: 368

INSURANCE TRENDS

JOURNAL OF INSURANCE THEORY AND PRACTICE

**DUNAV INSURANCE
COMPANY**

1956. BEOGRAD

Časopis za teoriju i praksu osiguranja

<http://tokoviosiguranja.edu.rs/>
UDK: 368 / ISSN 1451 - 3757
Godina XXXIX, broj 2/2023
Izlazi tromesečno.

Izdavači

KOMPANIJA „DUNAV OSIGURANJE“ A.D.O.
Beograd, Makedonska 4
INSTITUT ZA UPOREDNO PRAVO
Beograd, Terazije 41

Glavni i odgovorni urednik

dr Dragica Janković, Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o., Beograd

Redakcijski odbor

dr Dragica Janković, Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o., Beograd
prof. dr Tatjana Rakonjac Antić, Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet
prof. dr Šime Ivanjko, član Akademije pravnih znanosti Hrvatske, profesor emeritus na
Pravnom fakultetu Univerziteta u Mariboru
prof. dr Marijan Ćurković, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet
prof. dr Nataša Petrović Tomić, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet
prof. dr Željko Šain, Univerzitet u Sarajevu, Ekonomski fakultet
prof. dr Jasmina Labudović Stanković, Univerzitet u Kragujevcu, Pravni fakultet
Ljiljana Lazarević Davidović, dipl. pravnik, Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o., Beograd

Izdavački savet

Ivana Soković, Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o., Beograd, predsednik Izvršnog odbora
dr Dragica Janković, Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o., Beograd
prof. dr Jelena Kočović, Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet
dr Vladimir Čolović, Institut za uporedno pravo u Beogradu, direktor

Lektor

Draško Vuksanović

Prelom teksta

JP Službeni glasnik, Beograd

Redakcija

Makedonska 4/VI, 11000 Beograd
tel. 011/3221-746
i-mejl: redakcija@dunav.com

Štampa

JP Službeni glasnik, Beograd

Tiraž

400 primeraka

Časopis „Tokovi osiguranja“ nalazi se na listi naučnih časopisa Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Uvršćen je u kategoriju M 51 u grupi časopisa za društvene nauke u 2020, 2021. i 2022. godini.

Journal of Insurance Theory and Practice

<http://tokoviosiguranja.edu.rs/>

UDK: 368 / ISSN 1451 - 3757

XXXIX Year, No. 2/2023

The journal is published quarterly.

Co-publisher

DUNAV INSURANCE COMPANY

Makedonska 4, Belgrade

INSTITUTE OF COMPARATIVE LAW

Terazije 41, Belgrade

Editor-in-Chief

Dragica Janković, PhD, Dunav Insurance Company j.s.c., Belgrade

Editorial Board

Dragica Janković, PhD, Dunav Insurance Company j.s.c., Belgrade

Professor Tatjana Rakonjac Antić, PhD, University of Belgrade, Faculty of Economics

Professor Šime Ivanjko, PhD, member of Croatian Academy of Legal Sciences, Professor Emeritus at Faculty of Law, University of Maribor

Professor Marijan Ćurković, PhD, University of Zagreb, Faculty of Law

Professor Nataša Petrović Tomić, PhD, University of Belgrade, Faculty of Law

Professor Željko Šain, PhD, University of Sarjevo, Faculty of Economics

Professor Jasmina Labudović Stanković, PhD, University of Kragujevac, Faculty of Law

Ljiljana Lazarević Davidović, Law Graduate, Dunav Insurance Company j.s.c., Belgrade

Publishing Board

Ivana Soković, Dunav Insurance Company j.s.c., Belgrade, Chairman of the Executive Board

Dragica Janković, PhD, Dunav Insurance Company j.s.c., Belgrade

Professor Jelena Kočović, PhD, University of Belgrade, Faculty of Economics

Vladimir Čolović, PhD, Institute of Comparative Law, Belgrade, Director

Language Editor

Draško Vuksanović

Graphic Design

JP Službeni glasnik, Belgrade

Print

JP Službeni glasnik, Belgrade

Circulation

400 copies

Editorial Office

Makedonska 4/VI, 11000 Belgrade

Phone: +381 11/3221-746

e-mail: redakcija@dunav.com

The journal *Insurance Trends* is on the list of periodicals of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia. It is categorised as M 51, among the social science journals in 2020, 2021. and 2022.

ČLANCI – ARTICLES

Marko B. Milašinović, mast. ekonomista

Prof. dr Snežana P. Knežević

Prof. dr Aleksandra B. Mitrović

UPOTREBA ALTERNATIVNIH MERA UČINKA U PROCENI FINANSIJSKIH PERFORMANSI OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA U REPUBLICI SRBIJI	177
THE USE OF ALTERNATIVE PERFORMANCE MEASURES IN EVALUATION OF THE FINANCIAL PERFORMANCE OF INSURANCE COMPANIES IN THE REPUBLIC OF SERBIA.....	189

Prof. dr Milica M. Slijepčević

Doc. dr Nevenka J. Popović Šević

Dr Peđa A. Ašanin Gole

Prof. dr Milena P. Ilić

UTICAJ CSR AKTIVNOSTI NA STAVOVE KORISNIKA USLUGA OSIGURAVAJUĆIH KOMPANIJA PRI KUPOVINI USLUGA OSIGURANJA.....	202
INFLUENCE OF CSR ACTIVITIES ON OPINIONS OF INSURANCE SERVICE USERS WHEN PURCHASING INSURANCE.....	222

INFORMATIVNI PRILOG – INFORMATIVE PAPER

Doc. dr Ivan D. Radojković

ANALIZA RADA DOBROVOLJNIH PENZIJSKIH FONDOVA U SRBIJI U 2022. GODINI	242
ANALYSIS OF VOLUNTARY PENSION FUNDS IN SERBIA IN 2022	246

PRIKAZ KNJIGE – BOOK REVIEW

PRIRUČNIK ZA OSIGURANJE I PRAVO OSIGURANJA, autori: prof. dr Jasna Pak i prof. dr Ilija Babić, prikaz: mr Slobodan N. Ilijić.....	250
HANDBOOK ON INSURANCE LAW AND PRACTICE, authors: professor Jasna Pak, PhD and professor Ilija Babić, PhD, Review by: Slobodan N. Ilijić, LLM	261

INOSTRANO OSIGURANJE – FOREIGN THEORY AND PRACTICE

Inostrana sudska praksa – International Court Practice:

PRESUDA EVROPSKOG SUDA PRAVDE U PREDMETU ORDE VAN VLAAMSE BALIES ORDRE DES BARREAUX FRANCOPHONES ET GERMANOPHONE v MINISTERRAAD, <i>prikaz: mr Nikola L. Filipović</i>	273
JUDGMENT OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE IN THE CASE ORDE VAN VLAAMSE BALIES ORDRE DES BARREAUX FRANCOPHONES ET GERMANOPHONE v MINISTERRAAD, <i>Review by: Nikola L. Filipović, LLM</i>	277

Prikazi inostranih članaka - Reviews of international articles:

ALIJANCOV GLOBALNI IZVEŠTAJ O OSIGURANJU ZA 2022. GODINU: ODLUČUJUĆA DECENIJA ZA OSIGURANJE, <i>prikaz: Ana V. Vodinečić, MA</i> ALLIANZ GLOBAL INSURANCE REPORT 2022: A DECISIVE DECADE FOR INSURANCE, <i>Review by: Ana V. Vodinečić, MA</i>	281
---	-----

DA LI JE AUTOMOBIL POSTAO LUKSUZ, <i>prikaz: Ana V. Vodinečić, MA</i> ARE AUTOMOBILES LUXURY GOODS? <i>Review by: Ana V. Vodinečić, MA</i>	283
---	-----

VESTI IZ SVETA – FOREIGN NEWS..... 285

Izbor i prikaz: Ana V. Vodinečić, MA
Selection and review by: Ana V. Vodinečić, MA

SUDSKA PRAKSA – COURT PRACTICE..... 291

Izbor: Ljiljana J. Lazarević Davidović, dipl. pravnik
Selection: Ljiljana J. Lazarević Davidović, Law Graduate

PITANJA I ODGOVORI – QUESTIONS AND ANSWERS..... 306

POLITIKA ČASOPISA I UPUTSTVO ZA AUTORE..... 308

POLICY AND AUTHORS GUIDELINES..... 310

LISTA RECENZENATA..... 312

REFEREES..... 313

UDK: 334.72:368]: 658.14/.17(497.11)"2017/2021"
 DOI:10.5937/TokOsig2302177M

Marko B. Milašinović, master ekonomista¹

Prof. dr Snežana P. Knežević²

Prof. dr Aleksandra B. Mitrović³

UPOTREBA ALTERNATIVNIH MERA UČINKA U PROCENI FINANSIJSKIH PERFORMANSI OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA U REPUBLICI SRBIJI

PREGLEDNI RAD

Apstrakt

Svrha ovog rada je evaluacija finansijskih performansi osiguravajućih društava primenom alternativne finansijske metrike u kombinaciji s novčanim tokovima. Uzorak obuhvata 16 osiguravajućih društava koja posluju u Republici Srbiji u periodu između 2017. i 2021. godine. Autori pružaju dokaze da pokazatelji zasnovani na novčanim tokovima pružaju veću informativnu vrednost u odnosu na mere zarade zasnovane isključivo na obračunskim kategorijama. Utvrđeno je da najveći broj posmatranih osiguravajućih društava tokom petogodišnjeg perioda ima vrednost korišćenih pokazatelja kvaliteta zarade veći od 0. Javljuju se oscilacije vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade, ali one nisu statistički značajne. Rezultati istraživanja mogu da budu od interesa za menadžere osiguravajućih društava, investitore, analitičare i druge interesne grupe.

Ključne reči: osiguravajuća društva, nestandardizovani finansijski pokazatelji, novčani tokovi, evaluacija, Republika Srbija.

JEL klasifikacija: M41, G22

---

¹ Asistent, Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Vojvođanska 5A, 36210 Vrnjačka Banja, marko.milasinovic@kg.ac.rs

² Redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet organizacionih nauka, Jove Ilića 154, 11010 Beograd, snezana.knezevic@fon.bg.ac.rs

³ Vanredni profesor, Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Vojvođanska 5A, 36210 Vrnjačka Banja, aleksandra.stankovic@kg.ac.rs

Rad je primljen: 30. novembra 2022.

Rad je prihvaćen: 29. maja 2023.

I. Uvod

Društva za osiguranje predstavljaju važan deo finansijskog sistema svake zemlje.⁴ Pored naknade štete izazvane nastankom osiguranog slučaja,⁵ osiguravajuća društva unapređuju konkurenciju na finansijskim tržištima, stvaraju inovativne finansijske proizvode i jačaju korporativno upravljanje.⁶ Sektor osiguranja generalno igra važnu ulogu u globalnoj ekonomiji, ali i u nacionalnim ekonomijama.⁷ Društva za osiguranje i reosiguranje igraju ključnu ulogu u svakoj privredi, jer prikupljaju velike iznose sredstava koja potom ulažu u različite oblasti.⁸

Kako osiguravajuća društva igraju vitalnu društveno-ekonomsku ulogu, ocena njihovih finansijskih performansi i stabilnosti od velikog je značaja. Zato je neophodno redovno praćenje finansijskih performansi osiguravajućih društava od strane menadžmenta, regulatora tržišta osiguranja i drugih interesenata. Da i naučna zajednica posvećuje sve veću pažnju ovoj oblasti, potvrđuje veliki broj publikovanih istraživanja.⁹ Značaj praćenja finansijskih performansi osiguravajućih društava naročito dobija na važnosti tokom trajanja raznih kriza, poput finansijskih, zdravstvenih i dr.¹⁰ Tome treba dodati i izloženost osiguravajućih društava ekonomskom i političkom riziku.¹¹ Finansijske performanse osiguravajućeg društva zavise od efektivnosti osmišljenih politika takve kompanije.¹² Drugim rečima, finansijske performanse osiguravajućeg društva određene su internim determinantama kao što su veličina, koeficijent gubitaka, koeficijent ulaganja, struktura kapitala i rast premija osiguranja u prošlosti itd. S druge strane, među eksternim determinantama performansi osiguravajućih društava ističu se institucionalno i političko okruženje.¹³

⁴ M. Jakšić, *Finansijsko tržište: instrumenti i institucije*, 2016. Kragujevac: Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu.

⁵ B.W. Mazviona, M. Dube, T. Sakahuhwa, An analysis of factors affecting the performance of insurance companies in Zimbabwe, *Journal of Finance and Investment Analysis*, 6(1), 2017, 1-2.

⁶ P. Mimović, M. Jakšić, V. Todorović, Choice of Life Insurance Companies by Using Analytic Hierarchy Process: Experience of the Republic of Serbia, *Journal of Insurance and Financial Management*, 3(1), 2017, 1-18.

⁷ R. Dankiewicz, M. Simionescu, The Insurance Market in Romania: A Macroeconomic and a Microeconomic Approach, *Transformations in Business & Economics*, 19(1), 2020, 248-261.

⁸ I. Amer, Modelling foreign exchange rate transaction exposure of UK insurance companies, *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 32(2), 2016, 120-136, <https://doi.org/10.1108/JEAS-05-2015-0013>

⁹ R. Lukić, Primena ARAS metode u evaluaciji efikasnosti osiguravajućih društava u Srbiji, *Tokovi osiguranja*, 2021, 37(3), 9-36, <https://doi.org/10.5937/tokosig2103009F>

¹⁰ A. Aničić, Anufrijević, A. Da li je scenario razvoja osiguranja u Srbiji optimističan, *Revizor*, 25(99), 2022, 81-88, <https://doi.org/10.56362/Rev2299081A>

¹¹ M. Risimović, Z. Đurić, N. Đurić, Poslovanje sektora osiguranja u Republici Srbiji u uslovima pandemije Kovida 19, *Tokovi osiguranja*, 38(1), 2022, 111-129, <https://doi.org/10.5937/TokOsig2201111R>

¹² R. Kasturi, Performance management in insurance corporation, *Journal of Business Administration Online*, 5(1), 2006, 1-15.

¹³ H. Malik, Determinants of insurance companies' profitability: an analysis of insurance sector of Pakistan, *Academic Research International*, 1(3), 2011, 315-321.

Predmet rada su finansijske performanse osiguravajućih društava u Republici Srbiji u periodu od 2017. do 2021. godine zasnovane na kombinaciji alternativne finansijske metrike i novčanih tokova. Cilj rada je da ukaže na kvalitet zarade osiguravajućih društava, kao i da se ispituju tendencije kretanja pokazatelja kvaliteta zarade tokom posmatranog perioda. Kao pokazatelji kvaliteta zarade korišćeni su odnos neto novčanih tokova iz poslovnih aktivnosti (dalje u tekstu NNT iz poslovnih aktivnosti) i Zarade pre kamate, poreza i amortizacije (engl. *Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization*, dalje u tekstu EBITDA), odnos NNT iz poslovnih aktivnosti i Zarade pre kamate i poreza (engl. *Earnings before interest and taxes*, dalje u tekstu EBIT) i odnos NNT iz poslovnih aktivnosti i Zarade pre poreza (engl. *Earnings before taxes*, dalje u tekstu EBT). Najveći broj dosadašnjih istraživanja koji se bavio analizom finansijskih performansi osiguravajućih društava u Republici Srbiji koristio je CARMEL pokazatelje. Prema saznanjima autora, ne postoji istraživanje finansijskih performansi osiguravajućih društava u Republici Srbiji koje se zasniva na primeni kombinacije alternativne finansijske metrike i novčanih tokova. U tome se ogleda doprinos ovog istraživanja.

Nakon uvodnih razmatranja sledi pregled literature. Metodologija istraživanja i korišćeni podaci prikazani su u trećem delu. U četvrtom delu prikazani su rezultati istraživanja. U poslednjem delu izneta su zaključna razmatranja i ukazano je na ograničenja u sprovedenom istraživanju.

II. Pregled literature

Prilikom sagledavanja finansijskih performansi osiguravajućih društava, osigurani su u najvećoj meri usmereni na sagledavanje njihove solventnosti, odnosno likvidnosti. S druge strane, vlasnici (akcionari) su pre svega zainteresovani za sagledavanje profitabilnosti poslovanja, kako bi doneli odluku da li da zadrže svoje akcije ili ne.

Da bi osiguravajuće društvo moglo odgovoriti na dospеле obaveze, važno je da prati usklađenost sredstava i obaveza po ročnosti, što je kompleksno pitanje, pogotovo ako se u vidu ima da su visina i trenutak nastanka pojedinačnih šteta neizvesni.¹⁴ U tom kontekstu se ističe da je pažljivo planiranje strukture sredstava osiguravajućeg društva važno kako bi na najbolji mogući način obezbedilo održavanje svoje likvidnosti. Osiguravajuća društva su strogo regulisana da bi se zaštitili osigurani od pretnji nelikvidnosti i nesolventnosti osiguravača. Solventnost osiguravača podrazumeva sposobnost društva da ispuni svoje ugovorne obaveze u dužem vremenskom rasponu, dok likvidnost podrazumeva sposobnost društva da ispuni svoje obaveze u trenutku dospeća.¹⁵

¹⁴ R. Lukić, M. Sokić, D. V. Kljenak, Analysis of insurance company's efficiency in the Republic of Serbia, *Economic and Environmental Studies*, 18(1), 2018, 249–264.

¹⁵ F. Colombini, S. Ceccarelli, Liquidity, solvency and cash flow simulation models in non-life insurance companies: the Italian experience, *Managerial Finance*, 30(5), 200476–96, <https://doi.org/10.1108/03074350410769083>

Kao glavni izvor informacija za potrebe kontrole solventnosti osiguravajućih društava, donošenje operativnih odluka u vezi s upravljanjem tokovima gotovine i radi utvrđivanja razlike između periodičnog rezultata (dobitka ili gubitka) i promena u iznosima gotovine, koristi se izveštaj o tokovima gotovine.¹⁶ Drugim rečima, ovaj izveštaj pomaže u proceni kvaliteta zarade (profita) i finansijske fleksibilnosti osiguravajućih društava.¹⁷ Naravno, time se ne sme umanjiti značaj i drugih finansijskih izveštaja, pre svega bilansa stanja i bilansa uspeha.¹⁸

Budući da finansijski izveštaji sadrže veliku količinu podataka, analitičari izvođe širok spektar finansijskih pokazatelja kako bi procenili njihov učinak. Pokazatelji novčanih tokova iz poslovnih aktivnosti pružaju jedinstven uvid u finansijske performanse, u odnosu na tradicionalne finansijske pokazatelje zasnovane na obračunskoj osnovi.¹⁹ Kada je reč o pokazateljima profitabilnosti zasnovanim na obračunskoj osnovi, uobičajeno je da se ostvareni profit stavi u odnos s prihodima od prodaje, odnosno poslovnom imovinom i kapitalom.²⁰ U zavisnosti od konkretne situacije i potrebe, ima smisla posmatrati odnose između različitih pozicija u finansijskim izveštajima.²¹ Shodno tome, razvijen je relativno veliki broj različitih pokazatelja profitabilnosti. Koeficijenti koji su veoma česti u praksi su EBIT i EBITDA marže.²² Ti pokazatelji se dobijaju stavljanjem u odnos zarade (EBIT, EBITDA) i prihoda od prodaje.²³ EBITDA je postala popularna 1980-ih godina za utvrđivanje operativne profitabilnosti kompanije u odnosu na kompanije sa sličnim poslovnim modelima, bez obzira na strukturu njihovog kapitala. Često se koristi kao mera sposobnosti preduzeća da otplaćuje dugove. Alternativne mere performansi (*Alternative Performance Measures* – APM) su finansijske mere istorijskih performansi ili budućeg finansijskog učinka, finansijskog položaja ili novčanih tokova. APM su izvedeni iz finansijskih izveštaja pripremljenih u skladu s važećim okvirima finansijskog izveštavanja. Nisu definisane niti specifikovane u primenljivi okvir finansijskog izveštavanja (npr. EBIT,

¹⁶ S. Knežević, A. Mitrović, Izveštaj o tokovima gotovine i finansijsko odlučivanje u društvima za osiguranje, *Bankarstvo*, 47(4), 2018, 108–123, <https://doi.org/10.5937/bankarstvo1804108K>

¹⁷ S. Knežević, A. Mitrović, D. Sretić, Specifics of reporting on cash flows in insurance companies, *Hotel and Tourism Management*, 6(2), 2018, 21–33, <https://doi.org/10.5937/menhottur1802029K>

¹⁸ K. Mandić, B. Delibašić, S. Knežević, S. Benković, Analysis of the efficiency of insurance companies in Serbia using the fuzzy AHP and TOPSIS methods, *Economic Research – Ekonomska Istraživanja*, 30(1), 2017, 550–565.

¹⁹ T. L. Zeller, B. B. Stanko, Operating Cash Flow Ratios Measure a Retail Firms Ability to Pay, *Journal of Applied Business Research*, 10(4), 1994, 51–59, <https://doi.org/10.19030/jabr.v10i4.5907>

²⁰ A. Mitrović, S. Knežević, M. Milašinović, Profitability analysis of hotel companies in the Republic of Serbia, *Hotel and Tourism Management*, 9(1), 2021, 131–134, <https://doi.org/10.5937/menhottur2101121M>

²¹ S. Knežević, A. Mitrović, M. Vujić, A. Grgur, A. *Analiza finansijskih izveštaja*, izdanje autora, 2019, Beograd.

²² M. Brozović, S. Mališ, Sever, L. Žager, Limitations in using EBIT and EBITDA margin in measuring companies' financial performance, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 24, 2019, 38–61.

²³ S. Knežević, R. Lukić, A. Mitrović, Application of non-standardized (alternative) financial metrics based on the income statement in measuring the performance of trade companies, *Scientific Conference Accounting and audit in theory and practice* (65–81), Banja Luka College, Banja Luka, 25th of May 2019.

EBITDA, slobodni novčani tok itd.). Njihova upotreba je široko rasprostranjena²⁴ i češće korišćena od strane menadžmenta u odnosu na pokazatelje zasnovane isključivo na GAAP standardima (*Generally Accepted Accounting Principles* – Opšteprihvaćeni računovodstveni principi) ili IFRS standardima (*International Financial Reporting Standards* – Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja).

U središtu istraživanja je evaluacija odabranih pokazatelja alternativne finansijske metrike u odnosu na novčani tok iz poslovnih aktivnosti.²⁵ U pitanju su pokazatelji:

- **Kvalitet zarade 1:** EBITDA u odnosu na NNT iz poslovnih aktivnosti;
- **Kvalitet zarade 2:** EBIT u odnosu na NNT iz poslovnih aktivnosti;
- **Kvalitet zarade 3:** EBT u odnosu na NNT iz poslovnih aktivnosti.

Kvalitet zarade 1 se računa po formuli:

$$\text{Kvalitet zarade 1} = \text{NNT iz poslovnih aktivnosti} / \text{EBITDA}$$

Na isti način obračunavaju se i drugi pokazatelji kvaliteta zarade prema NNT iz poslovnih aktivnosti. Ti odnosi procenjuju efikasnost kompanije u konverziji različitih nivoa profita u gotovinu, što je relevantno iz dva razloga. Prvo, u kreditnoj analizi pomaže nam da razumemo generisanje gotovine kompanije, a drugo, u proceni vrednosti kompanije pomaže nam da procenimo kvalitet zarade kompanije.

III. Metodologija istraživanja i korišćeni podaci

Na kraju 2021. godine, u Republici Srbiji poslovalo je 20 društava za (re) osiguranje, što je nepromenjen broj u odnosu na prethodnu godinu. Poslovima osiguranja isključivo se bavi 16 društava, a samo poslovima reosiguranja četiri društva. Od društava koja se bave poslovima osiguranja, životnim osiguranjem bave se četiri društva, neživotnim osiguranjem odnosno i životnim i neživotnim osiguranjem bavi se po šest društava. U odnosu na vlasničku strukturu kapitala prema podacima za 2021. godinu, njih 15 je u većinskom stranom vlasništvu. Istraživanje u radu sprovedeno je na uzorku od 16 osiguravajućih društava u Republici Srbiji, pri čemu je obuhvaćeno njihovo poslovanje u periodu od 2017. do 2021. godine. Kao izvor podataka za potrebe istraživanja korišćeni su pojedinačni finansijski izveštaji osiguravajućih društava koji su dostupni na zvaničnoj internet prezentaciji Agencije za privredne registre Republike Srbije.²⁶ Analitičar ili investitor koji može prepoznati visokokvalitetno finansijsko

---

²⁴ A. Grgur, S. Milojević, Key non-standardized financial metrics based on the income statement for measuring hotel performance and the possibility of fraud. In: Runcheva Tasev, H. & Makrevska Disoska, E. (Eds.) *Business Threats and Opportunities in the Western Balkans* (19–29), 2021, Cambridge Publishing.

²⁵ T. L. Zeller, B. B. Stanko, Operating Cash Flow Ratios Measure a Retail Firms Ability to Pay, *Journal of Applied Business Research*, 10(4), 1994, 51–59, <https://doi.org/10.19030/jabr.v10i4.5907>

²⁶ Agencija za privredne registre Republike Srbije, <https://www.apr.gov.rs/%D0%BF%D0%BE-%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0.3.html>

izveštavanje može imati veće poverenje u analizu zasnovanu na tim finansijskim izveštajima i rezultirajućim odlukama o ulaganju u osiguravajuće društvo.²⁷

Za potrebe statističke obrade podataka korišćen je statistički paket za društvene nauke *IBM SPSS Statistics Version 24*. Pored rezultata deskriptivne statistike, u nastavku su prikazani i rezultati Fridmanovog testa. Pomenuti test je korišćen kako bi se utvrdilo da li je tokom posmatranog perioda došlo do statistički značajne promene u vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade. U slučaju da Fridmanov test utvrdi postojanje statistički značajnih razlika između vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade između posmatranih pet godina, u narednom koraku je potrebno sprovesti pojedinačne Vilkoksove testove ranga.²⁸ Prilikom sprovođenja pojedinačnih Vilkoksovih testova neophodno je sprovesti Bonferoni korekciju alfa vrednosti kako bi se izbegla greška prve vrste.²⁹ Kako će Vilkoksovim testom biti izvršeno poređenje vrednosti pokazatelja svake godine se prethodnom (npr. 2018. sa 2017. godinom, 2019. sa 2018. godinom itd.), početni nivo statističke značajnosti od 0,05 deli se sa 4, čime se dobija novi nivo značajnosti od 0,0125.

IV. Rezultati istraživanja i diskusija

U Tabeli 1 prikazani su rezultati deskriptivne analize pokazatelja kvaliteta zarade 1 u osiguravajućim društvima u Republici Srbiji u periodu od 2017. do 2021. godine.

Tabela 1. Deskriptivna analiza pokazatelja kvaliteta zarade 1

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Prosečna vrednost	-9,50	1,27	1,62	1,72	0,97
Medijana	1,14	0,92	1,34	0,91	0,70
Standardna devijacija	45,05	1,28	3,65	3,61	3,87
Najmanja vrednost	-177,34	-0,61	-5,76	-2,96	-9,31
Najveća vrednost	12,47	4,05	13,24	13,87	11,54
Broj osiguravajućih društava sa neto prilivom gotovine iz poslovnih aktivnosti	15	14	14	14	15

²⁷ S. Farshadfar, C. Ng, M. Brimble, The relative ability of earnings and cash flow data in forecasting future cash flows: Some Australian evidence, *Pacific Accounting Review*, 20(3), 2008, 254–268, <https://doi.org/10.1108/01140580810920236>

²⁸ J. Pallant, *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (Version 15)*, 3rd ed., 2007, Berkshire, UK: Open University Press.

²⁹ J. Pallant, *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (Version 15)*, 3rd ed., 2007, Berkshire, UK: Open University Press.

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Broj osiguravajućih društava sa neto odlivom gotovine iz poslovnih aktivnosti	1	2	2	2	1
Broj osiguravajućih društava sa pozitivnim EBITDA	12	15	15	16	16
Broj osiguravajućih društava sa negativnim EBITDA	4	1	1	0	0
Broj osiguravajućih društava sa vrednošću pokazatelja većom od 0	11	13	15	14	15
Broj osiguravajućih društava sa vrednošću pokazatelja manjom od 0	5	3	1	2	1

Izvor: Proračun autora na osnovu finansijskih izveštaja osiguravajućih društava

Prosečna vrednost pokazatelja kvaliteta zarade 1 beleži fluktuacije tokom posmatranog perioda (Tabela 1). U prvoj posmatranoj godini, usled niske vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 1 (od -177,34) kod jednog osiguravajućeg društva, prosečna vrednost beleži negativnu vrednost. Apstrahovanjem ove vrednosti, prosečna vrednost za 2017. godinu iznosila bi 1,68. Tendencija rasta prosečne vrednosti zabeležena je od 2018. do 2020. godine, da bi u poslednjoj posmatranoj godini bio zabeležen pad. Najveći broj osiguravajućih društava je tokom posmatranog perioda ostvario pozitivnu vrednost EBITDA, pri čemu su sva osiguravajuća društva koja su ostvarila pozitivnu vrednost EBITDA ostvarila i pozitivnu vrednost EBIT. Takođe, najveći broj osiguravajućih društava je ostvario neto priliv gotovine po osnovu poslovnih aktivnosti. Najveći broj osiguravajućih društava je tokom posmatranog perioda imao vrednost pokazatelja kvaliteta zarade 1 veću od 0. Kod pet osiguravajućih društava zabeleženo je povećanje vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 1 u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu, dok je kod njih 11 zabeleženo smanjenje. Sedam osiguravajućih društava unapredilo je kvalitet zarade u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu, dok je kod njih devet zabeleženo suprotno. Kod četiri osiguravajuća društva zabeleženo je povećanje vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 1 u 2020. u odnosu na 2019. godinu, dok je kod isto toliko osiguravajućih društava takva tendencija zabeležena i u 2021. u odnosu na 2020. godinu. S druge strane, kod njih 12 zabeleženo je smanjenje vrednosti ovog pokazatelja u 2020. u odnosu na 2019. godinu, odnosno u 2021. u odnosu na 2020. godinu. Rezultati sprovedenog Fridmanovog testa ukazuju na to da navedene promene vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 1 tokom posmatranog perioda nisu statistički značajne ($\chi^2(4, n=16)=7,900, p=0,095$), budući da je $p>0,05$). To govori da tokom posmatranog perioda osiguravajuća društva nisu povećala, a ni smanjila, kvalitet zarade meren odnosom NNT iz poslovnih aktivnosti i EBITDA.

U Tabeli 2 prikazani su rezultati deskriptivne analize pokazatelja kvaliteta zarade 2 u osiguravajućim društvima u Republici Srbiji u periodu od 2017. do 2021. godine.

Tabela 2. Deskriptivna analiza pokazatelja kvaliteta zarade 2

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Prosečna vrednost	0,47	1,39	3,40	1,95	7,92
Medijana	1,20	0,99	1,41	1,01	0,77
Standardna devijacija	10,85	1,39	10,43	3,97	28,73
Najmanja vrednost	-35,43	-0,64	-7,00	-3,32	-10,72
Najveća vrednost	14,63	4,49	41,56	14,47	114,75
Broj osiguravajućih društava sa neto prilivom gotovine iz poslovnih aktivnosti	15	14	14	14	15
Broj osiguravajućih društava sa neto odlivom gotovine iz poslovnih aktivnosti	1	2	2	2	1
Broj osiguravajućih društava sa pozitivnim EBIT	12	15	15	16	16
Broj osiguravajućih društava sa negativnim EBIT	4	1	1	0	0
Broj osiguravajućih društava s vrednošću pokazatelja većom od 0	11	13	15	14	15
Broj osiguravajućih društava s vrednošću pokazatelja manjom od 0	5	3	1	2	1

Izvor: Proračun autora na osnovu finansijskih izveštaja osiguravajućih društava

Kao što se iz Tabele 2 vidi, javlja se tendencija rasta prosečne vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 2 tokom prve tri godine, da bi u 2020. godini došlo do pada vrednosti. U poslednjoj posmatranoj godini zabeleženo je povećanje prosečne vrednosti ovog pokazatelja, čemu je doprineo značajan rast njegove vrednosti kod jednog osiguravajućeg društva (iznosi 114,75). Međutim, ukoliko bi se vrednost tog pokazatelja apstrahovala, prosečna vrednost bi bila 0,79. U poslednje tri godine, najniže vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 2 zabeležene su kod jednog osiguravajućeg društva. Najveći broj posmatranih osiguravajućih društava u Republici Srbiji je tokom posmatranog petogodišnjeg perioda ostvario pozitivnu vrednost EBIT, odnosno poslovni dobitak. Više od 65% osiguravajućih društava je tokom posmatranog perioda imalo vrednost ovog pokazatelja veću od 0. Kod pet osiguravajućih društava u 2018. godini došlo je do povećanja vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 2 u odnosu na 2017. godinu, s druge strane kod njih 11 je zabeleženo smanjenje vrednosti ovog pokazatelja. U poređenju sa 2018. godinom, sedam osiguravajućih društava zabeležilo je povećanje vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade u 2019. godini, dok je kod njih devet zabeleženo smanjenje. Kod tri osiguravajuća društva zabeleženo je povećanje vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 2 u 2020. u odnosu

na 2019. godinu, dok je kod 13 zabeleženo smanjenje. U poslednjoj posmatranoj godini, šest osiguravajućih društava povećalo je vrednost pokazatelja kvaliteta zarade 2 u odnosu na 2020. godinu, dok je kod 10 zabeleženo smanjenje. Međutim, navedene promene vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 2 tokom posmatranog perioda nisu statistički značajne ($\chi^2(4, n=16)=6,300, p=0,178$), budući da je $p>0,05$). Na osnovu toga, može se zaključiti da posmatrana osiguravajuća društva u Republici Srbiji tokom posmatranog perioda nisu povećala, niti smanjila, kvalitet zarade meren odnosom NNT iz poslovnih aktivnosti i EBIT.

U Tabeli 3 prikazani su rezultati deskriptivne analize pokazatelja kvaliteta zarade 3 u osiguravajućim društvima u Republici Srbiji u periodu od 2017. do 2021. godine.

Tabela 3. Deskriptivna analiza pokazatelja kvaliteta zarade 3

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Prosečna vrednost	8,29	1,91	4,83	17,20	1,31
Medijana	1,93	1,46	1,81	1,49	0,97
Standardna devijacija	16,60	1,97	14,57	60,61	4,68
Najmanja vrednost	-0,26	-1,12	-8,14	-3,97	-13,02
Najveća vrednost	67,48	6,14	58,53	244,00	11,34
Broj osiguravajućih društava sa neto prilivom gotovine iz poslovnih aktivnosti	15	14	14	14	15
Broj osiguravajućih društava sa neto odlivom gotovine iz poslovnih aktivnosti	1	2	2	2	1
Broj osiguravajućih društava sa pozitivnim EBT	14	15	15	15	16
Broj osiguravajućih društava sa negativnim EBT	2	1	1	1	0
Broj osiguravajućih društava sa vrednošću pokazatelja većom od 0	13	13	15	15	15
Broj osiguravajućih društava sa vrednošću pokazatelja manjom od 0	3	3	1	1	1

Izvor: Proračun autora na osnovu finansijskih izveštaja osiguravajućih društava

Kao i u slučaju prosečnih vrednosti prethodna dva pokazatelja kvaliteta zarade, i prosečna vrednost pokazatelja kvaliteta zarade 3 beleži oscilacije tokom vremena. Nakon pada prosečne vrednosti u 2018. godini, usledio je rast u 2019. i 2020. godini, da bi u poslednjoj posmatranoj godini došlo do pada. Tome su, kao i u slučaju pokazatelja kvaliteta zarade 1 i pokazatelja kvaliteta zarade 2, doprinele visoke, odnosno niske vrednosti ovog pokazatelja kod pojedinih osiguravajućih društava. Više od 85% osiguravajućih društava ostvarilo je pozitivan EBT tokom posmatranih godina. Tokom prve tri godine, osiguravajuća društva koja su imala negativne vrednosti EBT zabeležila su i negativnu vrednost EBIT i EBITDA. Dva osiguravajuća

društva su u 2017. godini ostvarila pozitivan EBT, dok je vrednost EBIT i EBITDA za tu godinu bila negativna. S druge strane, kod jednog osiguravajućeg društva je u 2020. godini zabeležena negativna vrednost EBT, dok su vrednosti EBIT i EBITDA za tu posmatranu godinu bile pozitivne. Četiri osiguravajuća društva zabeležila su povećanje vrednosti ovog pokazatelja kvaliteta zarade u 2018. u odnosu na 2017. godinu, dok je kod njih 12 zabeleženo smanjenje. Kod polovine osiguravajućih društava je u 2019. godini zabeleženo smanjenje vrednosti ovog pokazatelja u odnosu na 2018. godinu, odnosno kod njih isto toliko zabeleženo je povećanje. Njih četiri je u 2020. godini zabeležilo povećanje vrednosti ovog pokazatelja u odnosu na 2019. godinu, odnosno kod njih 12 je zabeleženo smanjenje. Pet osiguravajućih društava je u poslednjoj posmatranoj godini zabeležilo povećanje vrednosti pokazatelja kvaliteta zarade 3 u odnosu na 2020. godinu, odnosno njih 11 je zabeležilo smanjenje. Međutim, ne može se reći da posmatrana osiguravajuća društva u Republici Srbiji tokom posmatranog perioda nisu ni povećala ni smanjila kvalitet zarade meren odnosnom NNT iz poslovnih aktivnosti i EBT, budući da je Fridmanov test utvrdio da navedene promene pokazatelja kvaliteta zarade 3 tokom posmatranog perioda nisu statistički značajne ($(\chi^2(4, n=16)=9,150, p=0,057)$, jer je $p>0,05$).

Zaključak

Kompanije uopšte, a pogotovo osiguravajuća društva, moraju voditi računa o stabilnosti svojih novčanih tokova. Likvidnost u osiguravajućim društvima meri se u kratkom vremenskom rasponu kroz tipične prilive gotovine kao što su premije i prihodi od ulaganja koji su veći od tipičnih odliva gotovine kao što su operativni troškovi i naknade šteta. Jasno, pozitivan neto novčani tok povećava višak imovine nad obavezama i tako dovodi do solventnosti osiguravajućih društava. Tako je postizanje likvidnosti u kratkom vremenskom rasponu od suštinskog značaja za očuvanje solventnosti u dužem vremenskom rasponu. Stoga, EBITDA, EBIT i EBT u kombinaciji sa novčanim tokom iz poslovnih aktivnosti pomažu učesnicima na tržištu da bolje procene ostvarene zarade.

Istraživanjem je utvrđeno da je najveći broj posmatranih osiguravajućih društava u Republici Srbiji tokom petogodišnjeg perioda imao pozitivan NNT iz poslovnih aktivnosti, odnosno da usklađuju odlive s prilivima gotovine po osnovu ovih aktivnosti. Takođe, najveći broj njih ima pozitivne vrednosti EBITDA, EBIT i EBT, odnosno ostvaruje pozitivnu zaradu na različitim nivoima pokrivenosti rashoda čak i tokom trajanja pandemije kovida 19. To za posledicu ima da najveći broj njih poseduje vrednost sva tri pokazatelja kvaliteta zarade iznad 0. Zabeležene su fluktuacije sva tri pokazatelja kvaliteta zarade tokom posmatranog perioda kod osiguravajućih društava u Republici Srbiji, ali te oscilacije nisu statistički značajne. Na osnovu toga, osiguravajuća društva tokom posmatranog perioda nisu ni unapredila, a ni smanjila kvalitet svoje zarade.

Kao prvo ograničenje u radu nameće se činjenica da je istraživanjem obuhvaćeno samo poslovanje osiguravajućih društava u Republici Srbiji. Zato u narednim istraživanjima treba obuhvatiti i osiguravajuća društva koja posluju u zemljama u regionu ili zemljama bivše Jugoslavije i izvršiti poređenje dobijenih rezultata. Drugo, istraživanje se ne bavi ispitivanjem faktora koji utiču na kvalitet zarade. U narednim istraživanjima treba ispitati uticaj internih i/ili eksternih faktora na kvalitet zarade.

Literatura

- Agencija za privredne registre Republike Srbije, <https://www.apr.gov.rs/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0.3.html>
- Amer, I. (2016), Modelling foreign exchange rate transaction exposure of UK insurance companies, *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 32(2), 120–136. <https://doi.org/10.1108/JEAS-05-2015-0013>
- Aničić, A., & Anufrijević, A. (2022), Da li je scenario razvoja osiguranja u Srbiji optimističan, *Revizor*, 25(99), 81–88, <https://doi.org/10.56362/Rev2299081A>
- Brozović, M., Mališ, Sever, S., & Žager, L. (2019), Limitations in using EBIT and EBITDA margin in measuring companies' financial performance, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 24, 38–61.
- Colombini, F., & Ceccarelli, S. (2004). Liquidity, solvency and cash flow simulation models in non-life insurance companies: the Italian experience, *Managerial Finance*, 30(5), 76–96, <https://doi.org/10.1108/03074350410769083>
- Dankiewicz, R., & Simionescu, M. (2020), The Insurance Market in Romania: A Macroeconomic and a Microeconomic Approach, *Transformations in Business & Economics*, 19(1), 248–261.
- Farshadfar, S., Ng, C., & Brimble, M. (2008), The relative ability of earnings and cash flow data in forecasting future cash flows: Some Australian evidence, *Pacific Accounting Review*, 20(3), 254–268, <https://doi.org/10.1108/01140580810920236>
- Grgur, A., & Milojević, S. (2021), Key non-standardized financial metrics based on the income statement for measuring hotel performance and the possibility of fraud. In: Runcheva Tasev, H. & Makrevska Disoska, E. (Eds.), *Business Threats and Opportunities in the Western Balkans* (19–29), Cambridge Publishing.
- Jakšić, M. (2016). *Finansijsko tržište: instrumenti i institucije*, Kragujevac, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
- Kasturi, R. (2006), Performance management in insurance corporation, *Journal of Business Administration Online*, 5(1), 1–15.
- Knežević, S., & Mitrović, A. (2018), Izveštaj o tokovima gotovine i finansijsko odlučivanje u društvima za osiguranje, *Bankarstvo*, 47(4), 108–123, <https://doi.org/10.5937/bankarstvo1804108K>

- Knežević, S., Lukić, R., & Mitrović, A. (2019), Application of non-standardized (alternative) financial metrics based on the income statement in measuring the performance of trade companies, *Scientific Conference Accounting and audit in theory and practice* (65-81), Banja Luka College, Banja Luka, 25th of May 2019.
- Knežević, S., Mitrović, A., & Sretić, D. (2018). Specifics of reporting on cash flows in insurance companies, *Hotel and Tourism Management*, 6(2), 21-33, <https://doi.org/10.5937/menhottur1802029K>
- Knežević, S., Mitrović, A., Vujić, M., & Grgur, A. (2019), *Analiza finansijskih izveštaja*, izdanje autora, Beograd.
- Lukić, R. (2021). Primena ARAS metode u evaluaciji efikasnosti osiguravajućih društava u Srbiji. *Tokovi osiguranja*, 37(3), 9-36, <https://doi.org/10.5937/tokosig2103009F>
- Lukić, R., Sokić, M., & Kljenak, D. V. (2018). Analysis of insurance company's efficiency in the Republic of Serbia, *Economic and Environmental Studies*, 18(1), 249-264.
- Malik, H. (2011). Determinants of insurance companies' profitability: an analysis of insurance sector of Pakistan, *Academic Research International*, 1(3), 315-321.
- Mandić, K., Delibašić, B., Knežević, S., & Benković, S. (2017), Analysis of the efficiency of insurance companies in Serbia using the fuzzy AHP and TOPSIS methods, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 30(1), 550-565, <https://doi.org/10.1080/1331677X.2017.1305786>
- Mazviona, B. W., Dube, M., & Sakahuhwa, T. (2017), An analysis of factors affecting the performance of insurance companies in Zimbabwe, *Journal of Finance and Investment Analysis*, 6(1), 1- 2.
- Mimović, P., Jakšić, M., & Todorović, V. (2017), Choice of Life Insurance Companies by Using Analytic Hierarchy Process: Experience of the Republic of Serbia. *Journal of Insurance and Financial Management*, 3(1), 1-18.
- Mitrović, A., Knežević, S., & Milašinović, M. (2021), Profitability analysis of hotel companies in the Republic of Serbia, *Hotel and Tourism Management*, 9(1), 131-134. <https://doi.org/10.5937/menhottur2101121M>
- Pallant, J. (2007), *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (Version 15)*, 3rd ed., Berkshire, UK: Open University Press.
- Risimović, M., Đurić, Z., & Đurić, Z. (2022), Poslovanje sektora osiguranja u Republici Srbiji u uslovima pandemije Kovida 19, *Tokovi osiguranja*, 38(1), 111-129, <https://doi.org/10.5937/TokOsig2201111R>
- Zeller, T. L., & Stanko, B. B. (1994), Operating Cash Flow Ratios Measure A Retail Firms Ability To Pay, *Journal of Applied Business Research*, 10(4), 51-59, <https://doi.org/10.19030/jabr.v10i4.5907>

UDK: 334.72:368]: 658.14/.17(497.11)"2017/2021"
DOI:10.5937/TokOsig2302177M

Marko B. Milašinović, Master of Economics¹
Professor Snežana P. Knežević, PhD²
Professor Aleksandra B. Mitrović, PhD³

THE USE OF ALTERNATIVE PERFORMANCE MEASURES IN EVALUATION OF THE FINANCIAL PERFORMANCE OF INSURANCE COMPANIES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

REVIEW ARTICLE

Abstract

The purpose of this paper is to evaluate the financial performance of insurance companies by applying an alternative financial metric in combination with cash flows. The sample includes 16 insurance companies operating in the Republic of Serbia during the period between 2017 and 2021. The authors provide evidence that indicators based on cash flows provide greater informational value compared to earnings measures based solely on accrual categories. It was found that the majority of the observed insurance companies have a value of earnings quality indicators greater than 0 during the five-year period. There are fluctuations in the values of earnings quality indicators, but they are not statistically significant. The research results may be of interest to insurance company managers, investors, analysts, and other stakeholders.

Keywords: *insurance companies, non-standardized financial indicators, cash flows, evaluation, Republic of Serbia.*

JEL classification: M41, G22

¹ Teaching Assistant, University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, Vojvođanska 5A, 36210 Vrnjačka Banja, marko.milasinovic@kg.ac.rs

² Associate Professor, University of Belgrade, Faculty of Organizational Sciences, Jove Ilića 154, 11010 Belgrade, snezana.knezevic@fon.bg.ac.rs

³ Associate Professor, University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, Vojvođanska 5A, 36210 Vrnjačka Banja, aleksandra.stankovic@kg.ac.rs

Paper received on: 30 November 2022

Paper accepted on: 29 May 2023

I. Introduction

Insurance businesses play a vital role in the financial systems of all countries.⁴ Apart from providing compensation for damages resulting from insured events,⁵ insurance companies foster competition in the financial market, foster the development of innovative financial products, and enhance corporate governance.⁶ Overall, the insurance sector is crucial not only in the global economy but also in national economies.⁷ Insurance and reinsurance companies have a significant impact on every economy as they accumulate substantial funds for investment in various sectors.⁸

Insurance companies play a crucial socio-economic role, making it essential to assess their financial performance and stability. Thus, management, insurance market regulators, and other stakeholders should regularly monitor insurance companies' financial performance. The growing attention from the scientific community is evident in the substantial amount of published research in this field.⁹ The significance of monitoring insurance companies' financial performance becomes even more pronounced during various crises, including financial and health crises.¹⁰ Additionally, insurance companies are exposed to economic and political risks.¹¹ The effectiveness of an insurance company's policies directly impacts its financial performance.¹² In other words, internal determinants such as size, loss ratio, investment coefficient, capital structure, and historical growth of insurance premiums contribute to the financial performance of an insurance company. Furthermore, external performance determinants, including the institutional and political environment, also play a significant role in shaping the financial performance of insurance companies.¹³

⁴ M. Jakšić, *Finansijsko tržište: instrumenti i institucije*, 2016, Kragujevac: Faculty of Economics, University of Kragujevac.

⁵ B.W. Mazviona, M. Dube, T. Sakahuhwa, An Analysis of Factors Affecting the Performance of Insurance Companies in Zimbabwe, *Journal of Finance and Investment Analysis*, 6(1), 2017, 1- 2.

⁶ P. Mimović, M. Jakšić, V. Todorović, Choice of Life Insurance Companies by Using Analytic Hierarchy Process: Experience of the Republic of Serbia, *Journal of Insurance and Financial Management*, 3(1), 2017, 1-18.

⁷ R. Dankiewicz, M. Simionescu, The Insurance Market in Romania: A Macroeconomic and a Microeconomic Approach, *Transformations in Business & Economics*, 19(1), 2020, 248-261.

⁸ I. Amer, I. Modelling foreign exchange rate transaction exposure of UK insurance companies, *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 32(2), 2016, 120–136, <https://doi.org/10.1108/JEAS-05-2015-0013>

⁹ R. Lukić, Primena ARAS metode u evaluaciji efikasnosti osiguravajućih društava u Srbiji, *Tokovi osiguranja*, 2021, 37(3), 9-36, <https://doi.org/10.5937/tokosig2103009F>

¹⁰ A. Aničić, A. Anufrijević, A. Da li je scenario razvoja osiguranja u Srbiji optimističan, *Revizor*, 25(99), 2022, 81–88, <https://doi.org/10.56362/Rev2299081A>

¹¹ M. Risimović, Z. Đurić, N. Đurić, Poslovanje sektora osiguranja u Republici Srbiji u uslovima pandemije Kovida 19, *Tokovi osiguranja*, 38(1), 2022, 111-129, <https://doi.org/10.5937/TokOsig2201111R>

¹² R. Kasturi, Performance management in insurance corporation, *Journal of Business Administration Online*, 5(1), 2006, 1–15.

¹³ H. Malik, Determinants of insurance companies' profitability: an analysis of insurance sector of Pakistan, *Academic Research International*, 1(3), 2011, 315–321.

The research paper focuses on analyzing the financial performance of insurance companies in the Republic of Serbia from 2017 to 2021, utilizing a combination of alternative financial metrics and cash flows. The main objectives of the paper are to evaluate the quality of earnings of insurance companies and examine the trends in earnings quality indicators during the specified period. The paper utilizes the following indicators of earnings quality: the ratio of Net Cash Flows from business activities (referred to as NCF from business activities) and Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization (EBITDA), the ratio of NCF from business activities to Earnings Before Interest and Taxes (EBIT), and ratio of NCF from business activities and Earnings Before Taxes (EBT). While previous research on the financial performance of insurance companies in the Republic of Serbia predominantly employed CARMEL indicators, this study stands out by employing a combination of alternative financial metrics and cash flows. The lack of prior research using this approach highlights the original contribution of this study.

The paper begins with introductory considerations, followed by a literature review. The third part outlines the research methodology and the data utilized. In the fourth part, the research findings are presented and analyzed. The final section concludes the paper by offering concluding remarks and discussing limitations encountered during the research process.

II. Literature Review

When evaluating the financial performance of insurance companies, insured individuals primarily focus on examining solvency and liquidity. Conversely, owners (shareholders) are primarily concerned with evaluating the profitability of the business. This evaluation helps them make informed decisions about retaining or divesting their shares.

To ensure the insurance company's ability to meet its obligations, it is crucial to monitor the asset/liability matching based on their maturity. This is a complex task, especially considering the uncertainty surrounding the timing and severity of individual claims.¹⁴ Therefore, careful planning of an insurance company's asset structure is essential to maintain optimal liquidity. Insurance companies operate under strict regulations to safeguard insured individuals from the risks of illiquidity and insolvency. Solvency refers to the company's capacity to fulfill contractual obligations over an extended period, while liquidity pertains to its ability to meet obligations as they become due.¹⁵

---

¹⁴ R. Lukić, M. Sokić, D. V. Kljenak, Analysis of insurance company's efficiency in the Republic of Serbia, *Economic and Environmental Studies*, 18(1), 2018, 249–264.

¹⁵ F. Colombini, S. Ceccarelli, Liquidity, solvency and cash flow simulation models in non-life insurance companies: the Italian experience, *Managerial Finance*, 30(5), 200476–96, <https://doi.org/10.1108/03074350410769083>

The statement of cash flows serves as the primary source of information for evaluating the solvency of insurance companies, making operational decisions related to cash flow management, and analyzing the disparity between periodic results (profit or loss) and changes in cash balances.¹⁶ Namely, this statement plays a crucial role in assessing both earnings quality (profit) and financial flexibility of insurance companies.¹⁷ It is important to note, however, that the significance of other financial statements, such as the balance sheet and income statement, should not be undermined.¹⁸

Due to the extensive data contained in financial statements, analysts employ a wide array of financial indicators to evaluate performance. Cash flow indicators derived from business activities offer a distinct perspective on financial performance compared to traditional accounting-based indicators.¹⁹ When assessing profitability based on accounting principles, it is customary to relate realized profits to sales revenues, business assets, and equity.²⁰ Depending on the specific circumstances and requirements, it is valuable to examine the relationships between various positions in the financial statements.²¹ Consequently, a multitude of profitability indicators have been developed. Among the commonly used coefficients, EBIT and EBITDA margins stand out.²² These indicators are obtained by dividing earnings (EBIT, EBITDA) by sales revenue.²³ EBITDA gained popularity in the 1980s as a means of evaluating a company's operational profitability relative to other businesses with similar models, irrespective of their capital structure. It is frequently employed as a gauge of an enterprise's debt-paying ability. Alternative Performance Measures (APMs) encompass financial measures of past performance or future financial performance, financial position, or cash flows. APMs are derived from financial statements that are prepared in accordance with the relevant financial reporting frameworks. They are not explicitly defined or prescribed by these frameworks (e.g., EBIT, EBITDA,

¹⁶ S. Knežević, A. Mitrović, Izveštaj o tokovima gotovine i finansijsko odlučivanje u društvima za osiguranje, *Bankarstvo*, 47(4), 2018, 108–123, <https://doi.org/10.5937/bankarstvo1804108K>

¹⁷ S. Knežević, A. Mitrović, D. Sretić, Specifics of reporting on cash flows in insurance companies, *Hotel and Tourism Management*, 6(2), 2018, 21–33, <https://doi.org/10.5937/menhottur1802029K>

¹⁸ K. Mandić, B. Delibašić, S. Knežević, S. Benković, Analysis of the efficiency of insurance companies in Serbia using the fuzzy AHP and TOPSIS methods, *Economic Research – Ekonomska Istraživanja*, 30(1), 2017, 550–565.

¹⁹ T. L. Zeller, B. B. Stanko, Operating Cash Flow Ratios Measure a Retail Firms Ability to Pay, *Journal of Applied Business Research*, 10(4), 1994, 51–59, <https://doi.org/10.19030/jabr.v10i4.5907>

²⁰ A. Mitrović, S. Knežević, M. Milašinović, Profitability analysis of hotel companies in the Republic of Serbia, *Hotel and Tourism Management*, 9(1), 2021, 131–134, <https://doi.org/10.5937/menhottur2101121M>

²¹ S. Knežević, A. Mitrović, M. Vujić, A. Grgur, A. Analiza finansijskih izveštaja, izdanje autora, 2019, Beograd.

²² M. Brozović, S. Mališ, Sever, L. Žager, Limitations in using EBIT and EBITDA margin in measuring companies' financial performance, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 24, 2019, 38–61.

²³ S. Knežević, R. Lukić, A. Mitrović, Application of non-standardized (alternative) financial metrics based on the income statement in measuring the performance of trade companies, *Scientific Conference Accounting and audit in theory and practice* (65–81), Banja Luka College, Banja Luka, 25th of May 2019.

free cash flow, etc.). However, their usage is extensive²⁴ and is more commonly employed by management compared to indicators based solely on GAAP (Generally Accepted Accounting Principles) or IFRS (International Financial Reporting Standards).

The research focuses on evaluating specific indicators of alternative financial metrics in relation to cash flow from business activities.²⁵ These indicators include:

- **Earnings quality 1:** EBITDA compared to NCF from business activities;
- **Earnings quality 2:** EBIT compared to NCF from business activities;
- **Earnings quality 3:** EBT compared to NCF from business activities.

The calculation of earnings quality 1 follows the formula:

$$\text{Earnings quality 1} = \text{NCF from business activities} / \text{EBITDA}$$

Similar calculations are made for other indicators of earnings quality based on NCF from business activities. These relationships assess the company's efficiency in converting various levels of profit into cash, which is significant for two reasons. Firstly, in credit analysis, it provides insights into the company's cash generation. Secondly, in the evaluation of the company's value, it helps assess the quality of the company's earnings.

III. Research Methodology and Data Utilized

As of the end of 2021, there were 20 (re)insurance companies operating in the Republic of Serbia, maintaining the same number as the previous year. Among these companies, 16 exclusively conducted insurance business, while four focused solely on reinsurance. Out of the insurance companies, four were engaged in life insurance, six in non-life insurance, and six in both life and non-life insurance. Based on ownership structure data from 2021, 15 of these companies were predominantly in foreign ownership. The research conducted in this paper utilized a sample of 16 insurance companies in the Republic of Serbia. The study covered their business activities during the period from 2017 to 2021. For the purpose of this research, individual financial statements of the insurance companies were sourced from the official website of the Business Registers Agency of the Republic of Serbia.²⁶

²⁴ A. Grgur, S. Milojević, Key non-standardized financial metrics based on the income statement for measuring hotel performance and the possibility of fraud. In: Runcheva Tasev, H. & Makrevska Disoska, E. (Eds.) *Business Threats and Opportunities in the Western Balkans* (19–29), 2021, Cambridge Publishing.

²⁵ T.L. Zeller, B.B. Stanko, Operating Cash Flow Ratios Measure a Retail Firms Ability to Pay, *Journal of Applied Business Research*, 10(4), 1994, 51–59, <https://doi.org/10.19030/jabr.v10i4.5907>

²⁶ Business Registers Agency of the Republic of Serbia, <https://www.apr.gov.rs/%D0%BF%D0%BE-%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0.3.html>

The availability of high-quality financial reporting enhances the confidence of analysts and investors in their analysis based on these financial statements, consequently influencing investment decisions related to insurance companies.²⁷

For the purpose of statistical data processing, the statistical package *IBM SPSS Statistics Version 24* was utilized. Alongside the descriptive statistics outcomes, the results of Friedman's test are provided below. This test was employed to assess whether there was a statistically significant variation in the earnings quality indicators over the observed period. In case the Friedman test detects significant differences among the earnings quality indicator values across the five-year period, subsequent individual Wilcoxon rank tests should be conducted as the next step.²⁸ When conducting individual Wilcoxon tests, it is essential to apply Bonferroni correction to the alpha values to mitigate the risk of Type I error.²⁹ Since the Wilcoxon test compares indicator values of each year with the previous year (e.g., 2018 with 2017, 2019 with 2018, etc.), the initial level of statistical significance of 0.05 needs to be adjusted. To address multiple comparisons, the significance level is divided by 4, resulting in a new level of significance of 0.0125.

IV. Research Results and Discussion

Table 1 presents the results of the descriptive analysis of earnings quality indicators 1 in insurance companies in the Republic of Serbia from 2017 to 2021.

Table 1 Descriptive analysis of earnings quality indicators 1

	2017	2018	2019	2020	2021
Average value	-9,50	1,27	1,62	1,72	0,97
Median	1,14	0,92	1,34	0,91	0,70
Standard deviation	45,05	1,28	3,65	3,61	3,87
Smallest value	-177,34	-0,61	-5,76	-2,96	-9,31
Highest value	12,47	4,05	13,24	13,87	11,54
Number of insurance companies with net cash inflow from operating activities	15	14	14	14	15

²⁷ S. Farshadfar, C. Ng, M. Brimble, The relative ability of earnings and cash flow data in forecasting future cash flows: Some Australian evidence, *Pacific Accounting Review*, 20(3), 2008, 254–268, <https://doi.org/10.1108/01140580810920236>

²⁸ J. Pallant, *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (Version 15)*, 3rd ed., 2007, Berkshire, UK: Open University Press.

²⁹ J. Pallant, *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (Version 15)*, 3rd ed., 2007, Berkshire, UK: Open University Press.

	2017	2018	2019	2020	2021
Number of insurance companies with net cash outflow from operating activities	1	2	2	2	1
Number of insurance companies with positive EBITDA	12	15	15	16	16
Number of insurance companies with negative EBITDA	4	1	1	0	0
Number of insurance companies with an indicator value greater than 0	11	13	15	14	15
Number of insurance companies with an indicator value of less than 0	5	3	1	2	1

Source: The author's calculation based on the financial statements of insurance companies

The average value of earnings quality indicator 1 exhibits fluctuations throughout the observed period (Table 1). In the initial year, one insurance company recorded an exceptionally low value (-177.34) for the earnings quality indicator 1, resulting in a negative average value. By excluding this outlier, the average for 2017 would be 1.68. From 2018 to 2020, there was a notable upward trend in the average value. However, in the most recent year, a decrease in the average value was observed. The majority of insurance companies achieved positive EBITDA values throughout the observed period, and it is worth noting that all companies with positive EBITDA values also had positive EBIT values. Additionally, a significant number of insurance companies generated net cash inflows from their business activities. The majority of insurance companies during the observed period reported earnings indicator values greater than zero. Analyzing the changes in earnings quality indicator 1, it is observed that in 2018, five insurance companies experienced an increase in this indicator compared to 2017, while 11 companies recorded a decrease. Similarly, in 2019, seven insurance companies improved their earnings quality compared to 2018, while nine companies exhibited a decline. In 2020, four insurance companies saw an increase in the indicator compared to 2019, and the same trend was observed in 2021 compared to 2020. Conversely, 12 companies experienced a decrease in the indicator in 2020 compared to 2019, as well as in 2021 compared to 2020. The results of the Friedman test indicate that the observed changes in earnings quality indicator 1 are not statistically significant ($\chi^2(4, n=16) = 7.900, p=0.095$), since $p > 0.05$). Therefore, it can be concluded that there was no statistically significant increase or decrease in the quality of earnings, as measured by the ratio of net cash from business activities to EBITDA, among the insurance companies during the observed period.

Table 2 illustrates the descriptive analysis results of earnings quality indicators 2 in insurance companies within the Republic of Serbia from 2017 to 2021.

Table 2 Descriptive analysis of earnings quality indicators 2

	2017	2018	2019	2020	2021
Average value	0,47	1,39	3,40	1,95	7,92
Median	1,20	0,99	1,41	1,01	0,77
Standard deviation	10,85	1,39	10,43	3,97	28,73
Smallest value	-35,43	-0,64	-7,00	-3,32	-10,72
Highest value	14,63	4,49	41,56	14,47	114,75
Number of insurance companies with net cash inflow from operating activities	15	14	14	14	15
Number of insurance companies with net cash outflow from operating activities	1	2	2	2	1
Number of insurance companies with positive EBIT	12	15	15	16	16
Number of insurance companies with negative EBIT	4	1	1	0	0
Number of insurance companies with an indicator value greater than 0	11	13	15	14	15
Number of insurance companies with an indicator value of less than 0	5	3	1	2	1

Source: The author's calculation based on the financial statements of insurance companies

As shown in Table 2, there is a clear upward trend in the average value of earnings quality indicators 2 during the first three years, followed by a decline in 2020. However, in the most recent year, there was an increase in the average value of this indicator, primarily driven by a significant surge in one insurance company (amounting to 114.75). Nevertheless, if we exclude this outlier, the average value would be 0.79. It is worth noting that the lowest values of earnings indicators 2 over the last three years have been observed in one insurance company. Furthermore, when examining the data for the observed five-year period, it is evident that the majority of insurance companies in the Republic of Serbia achieved positive EBIT, indicating operating profit. Over 65% of the insurance companies exhibited values greater than zero throughout the review period. In 2018, five insurance companies experienced an increase in the value of earnings indicators 2 compared to 2017. Conversely, 11 insurance companies recorded a decrease in this indicator during the same period. Moving on to 2019, seven insurance companies demonstrated an increase in the value of earnings quality indicators compared to 2018, while nine insurance companies experienced a decrease. In 2020, three insurance companies witnessed an increase in the value of earnings indicator 2 compared to 2019, while 13 insurance companies recorded a decrease in this indicator. Similarly, in the last year,

six insurance companies experienced an increase in the value of earnings indicator 2 compared to 2020, while 10 insurance companies saw a decrease.

However, the observed changes in the value of earnings indicator 2 during the observed period are not statistically significant ($\chi^2(4, n=16) = 6.300, p = 0.178$), since $p > 0,05$). Therefore, it can be concluded that the insurance companies in the Republic of Serbia, as observed during the given period, did not exhibit a statistically significant increase or decrease in the quality of earnings, as measured by the ratio of NCF from business activities to EBIT.

Table 3 presents the descriptive analysis results of earnings quality indicators 3 in insurance companies within the Republic of Serbia from 2017 to 2021.

Table 3 Descriptive analysis of earning quality indicators 3

	2017	2018	2019	2020	2021
Average value	8,29	1,91	4,83	17,20	1,31
Median	1,93	1,46	1,81	1,49	0,97
Standard deviation	16,60	1,97	14,57	60,61	4,68
Smallest value	-0,26	-1,12	-8,14	-3,97	-13,02
Highest value	67,48	6,14	58,53	244,00	11,34
Number of insurance companies with net cash inflow from operating activities	15	14	14	14	15
Number of insurance companies with net cash outflow from operating activities	1	2	2	2	1
Number of insurance companies with positive EBT	14	15	15	15	16
Number of insurance companies with negative EBT	2	1	1	1	0
Number of insurance companies with an indicator value greater than 0	13	13	15	15	15
Number of insurance companies with an indicator value of less than 0	3	3	1	1	1

Source: The author's calculation based on the financial statements of insurance companies

Similar to the previous two earnings quality indicators, the average value of earnings indicator 3 exhibits fluctuations over time. Following a decline in the average value in 2018, an increase was observed in 2019 and 2020, followed by a decline in the most recent observed year. These fluctuations, as seen in the previous indicators, can be attributed to high or low values in specific insurance companies. Over 85% of the insurance companies achieved positive EBT throughout the reviewed years. In the initial three years, insurance companies with negative EBT values

also reported negative EBIT and EBITDA values. In 2017, two insurance companies attained positive EBT while having negative EBIT and EBITDA values. Conversely, in 2020, one insurance company recorded a negative EBT value despite positive EBIT and EBITDA values. Four insurance companies experienced an increase in the value of this indicator in 2018 compared to 2017, whereas 12 companies recorded a decrease. In 2019, half of the companies witnessed a decrease, while the remaining half experienced an increase. In 2020, four companies saw an increase, whereas 12 companies observed a decrease. In the last year, five insurance companies recorded an increase in earnings indicator 3 compared to 2020, while 11 companies recorded a decrease. However, based on the results of the Friedman test, it cannot be concluded that the observed insurance companies in the Republic of Serbia neither increased nor decreased the quality of earnings throughout the reviewed period, as measured by the NCF from business activities and EBT. This is because the changes in the quality indicator of earnings 3 were not found to be statistically significant ($\chi^2(4, n=16) = 9.150, p = 0.057$), because $p > 0,05$).

Conclusion

In the business world, and specifically within the insurance industry, it is crucial for companies to prioritize the stability of their cash flows. Liquidity in insurance companies is assessed over a short time frame, considering typical cash inflows such as premiums and investment income, which should exceed typical cash outflows such as operating expenses and claim settlements. Maintaining a positive net cash flow is vital as it increases the surplus of assets over liabilities, thereby ensuring the solvency of insurance companies. To safeguard solvency over an extended period, it is imperative to achieve liquidity within shorter timeframes. Therefore, market participants rely on indicators such as EBITDA, EBIT, EBT, and cash flow from operating activities. These metrics assist market participants in making more accurate assessments of earnings.

The research findings indicate that the majority of observed insurance companies in the Republic of Serbia demonstrated positive net cash flow (NCF) from business activities over the five-year period. This suggests that they effectively managed their cash inflows and outflows related to business operations. Furthermore, a significant number of these companies exhibited positive values for EBITDA, EBIT, and EBT, showcasing their ability to generate earnings across various levels of expenditure coverage, even amidst the challenges posed by the COVID-19 pandemic. Moreover, the majority of insurance companies analyzed in the study exhibited values above 0 for all three indicators of earnings quality. While fluctuations in all three indicators of earnings quality were observed during the examined period, these oscillations were not found to be statistically significant. Based on this analysis, it can be concluded

that insurance companies in the Republic of Serbia neither significantly improved nor deteriorated the quality of their earnings over the observed period.

One significant limitation of this study is its focus solely on insurance companies operating in the Republic of Serbia. Future research could aim to broaden its scope by including insurance companies from neighboring countries or former Yugoslav countries to facilitate a comparative analysis of the findings. This would provide a more comprehensive understanding of the factors influencing earnings quality across a wider regional context. Additionally, this study does not delve into the specific factors that impact the quality of earnings. To address this limitation, future studies should investigate the influence of both internal and external factors on earnings quality.

Literature

- Business Registers Agency of the Republic of Serbia, <https://www.apr.gov.rs/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0.3.html>
- Amer, I. (2016), Modelling foreign exchange rate transaction exposure of UK insurance companies, *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 32(2), 120–136, <https://doi.org/10.1108/JEAS-05-2015-0013>
- Aničić, A., & Anufrijević, A. (2022), Da li je scenario razvoja osiguranja u Srbiji optimističan, *Revizor*, 25(99), 81–88, <https://doi.org/10.56362/Rev2299081A>
- Brozović, M., Mališ, Sever, S., & Žager, L. (2019), Limitations in using EBIT and EBITDA margin in measuring companies' financial performance, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 24, 38–61.
- Colombini, F., & Ceccarelli, S. (2004), Liquidity, solvency and cash flow simulation models in non-life insurance companies: the Italian experience. *Managerial Finance*, 30(5), 76–96, <https://doi.org/10.1108/03074350410769083>
- Dankiewicz, R., & Simionescu, M. (2020). The Insurance Market in Romania: A Macroeconomic and a Microeconomic Approach. *Transformations in Business & Economics*, 19(1), 248–261.
- Farshadfar, S., Ng, C., & Brimble, M. (2008), The relative ability of earnings and cash flow data in forecasting future cash flows: Some Australian evidence. *Pacific Accounting Review*, 20(3), 254–268, <https://doi.org/10.1108/01140580810920236>
- Grgur, A., & Milojević, S. (2021), Key non-standardized financial metrics based on the income statement for measuring hotel performance and the possibility of fraud. In: Runcheva Tasev, H. & Makrevska Disoska, E. (Eds.) *Business Threats and Opportunities in the Western Balkans* (19–29), Cambridge Publishing.

- Jakšić, M. (2016), *Finansijsko tržište: instrumenti i institucije*, Kragujevac: Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
- Kasturi, R. (2006), Performance management in insurance corporation, *Journal of Business Administration Online*, 5(1), 1-15.
- Knežević, S., & Mitrović, A. (2018), Izveštaj o tokovima gotovine i finansijsko odlučivanje u društvima za osiguranje, *Bankarstvo*, 47(4), 108-123. <https://doi.org/10.5937/bankarstvo1804108K>
- Knežević, S., Lukić, R., & Mitrović, A. (2019), Application of non-standardized (alternative) financial metrics based on the income statement in measuring the performance of trade companies, *Scientific Conference Accounting and audit in theory and practice* (65-81), Banja Luka College, Banja Luka, 25th of May 2019.
- Knežević, S., Mitrović, A., & Sretić, D. (2018), Specifics of reporting on cash flows in insurance companies, *Hotel and Tourism Management*, 6(2), 21-33, <https://doi.org/10.5937/menhottur1802029K>
- Knežević, S., Mitrović, A., Vujić, M., & Grgur, A. (2019), *Analiza finansijskih izveštaja*, izdanje autora, Beograd.
- Lukić, R. (2021), Primena ARAS metode u evaluaciji efikasnosti osiguravajućih društava u Srbiji, *Tokovi osiguranja*, 37(3), 9-36, <https://doi.org/10.5937/tokosig2103009F>
- Lukić, R., Sokić, M., & Kljenak, D. V. (2018), Analysis of insurance company's efficiency in the Republic of Serbia, *Economic and Environmental Studies*, 18(1), 249-264.
- Malik, H. (2011), Determinants of insurance companies' profitability: an analysis of insurance sector of Pakistan, *Academic Research International*, 1(3), 315-321.
- Mandić, K., Delibašić, B., Knežević, S., & Benković, S. (2017), Analysis of the efficiency of insurance companies in Serbia using the fuzzy AHP and TOPSIS methods, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 30(1), 550-565, <https://doi.org/10.1080/1331677X.2017.1305786>
- Mazviona, B. W., Dube, M., & Sakahuhwa, T. (2017), An analysis of factors affecting the performance of insurance companies in Zimbabwe, *Journal of Finance and Investment Analysis*, 6(1), 1- 2.
- Mimović, P., Jakšić, M., & Todorović, V. (2017), Choice of Life Insurance Companies by Using Analytic Hierarchy Process: Experience of the Republic of Serbia, *Journal of Insurance and Financial Management*, 3(1), 1-18.
- Mitrović, A., Knežević, S., & Milašinović, M. (2021), Profitability analysis of hotel companies in the Republic of Serbia. *Hotel and Tourism Management*, 9(1), 131-134, <https://doi.org/10.5937/menhottur2101121M>

- Pallant, J. (2007), *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (Version 15)*, 3rd ed., Berkshire, UK: Open University Press.
- Risimović, M., Đurić, Z., & Đurić, Z. (2022), Poslovanje sektora osiguranja u Republici Srbiji u uslovima pandemije Kovida 19, *Tokovi osiguranja*, 38(1), 111-129, <https://doi.org/10.5937/TokOsig2201111R>
- Zeller, T. L., & Stanko, B. B. (1994), Operating Cash Flow Ratios Measure A Retail Firms Ability To Pay, *Journal of Applied Business Research*, 10(4), 51–59, <https://doi.org/10.19030/jabr.v10i4.5907>

Translated by: **Zorica Simović**

Prof. dr Milica M. Slijepčević¹
Doc. dr Nevenka J. Popović Šević²
Dr Peđa A. Ašanin Gole³
Prof. dr Milena P. Ilić⁴

UTICAJ CSR AKTIVNOSTI NA STAVOVE KORISNIKA USLUGA OSIGURAVAJUĆIH KOMPANIJA PRI KUPOVINI USLUGA OSIGURANJA

PREGLEDNI RAD

Apstrakt

Korporativna društvena odgovornost podrazumeva samostalno opredeljenje kompanije da svoje aktivnosti usmeri ka društvenom dobru u zajednici u kojoj posluje. Osiguravajuće kuće kao institucionalni investitori značajno doprinose razvoju celokupne privrede s jedne strane, dok s druge strane, kroz društveno odgovorno poslovanje, pružaju podršku projektima od značaja za razvoj celokupne zajednice. U okviru industrije osiguranja, CSR (*Corporate Social Responsibility*) posmatra se kao dugoročan vid investicije, jer kompanija daje dobrovoljne priloge za jačanje zajednice, a time i neposredno učvršćuje svoju poziciju na tržištu. U radu su ispitivani stavovi pet kategorija korisnika različitih paketa usluga osiguranja o korporativnoj društvenoj odgovornosti osiguravajućih društava. Ispitano je u kojoj meri korisnici osiguravajućih usluga smatraju da osiguravajuće kuće pomažu razvoj lokalne i šire zajednice, da li svoju osiguravajuću kuću doživljavaju kao društveno odgovornu kompaniju i da li vode računa o njenom društveno odgovornom ponašanju pre

---

¹ Prof. dr Milica Slijepčević, Fakultet za menadžment i Fakultet digitalnih umetnosti, Univerzitet Metropolitan, Tadeuša Koščuška 63, 11000 Beograd, milica.slijepcevic@metropolitan.ac.rs

² Doc. dr Nevenka Popović Šević, Fakultet savremenih umetnosti i Information technology school, Svetozara Miletića 12, 11000 Beograd, nevenka.popovic.sevic@its.edu.rs

³ Dr Peđa Ašanin Gole, Senior lecturer at Ljubljana School of Business, Tržaška cesta 42, 1000 Ljubljana, pedja.asaningole@gmail.com

⁴ Prof. dr Milena Ilić, Fakultet savremenih umetnosti i Information technology school, Svetozara Miletića 12, 11000 Beograd, milena.ilic@its.edu.rs

Rad je primljen: 31. maja 2022.

Rad je prihvaćen: 4. aprila 2023.

nego što je izaberu. Rezultati su pokazali neophodnost promovisanja društveno odgovornih aktivnosti osiguravajućih kuća u cilju veće upoznatosti ciljne grupe o onome što njihova izabrana osiguravajuća kuća na tom polju aktivno preduzima.

Ključne reči: korporativna društvena odgovornost, osiguravajuća društva, performanse organizacije, inovativnost, reputacija kompanije, održivi razvoj.

I. Uvod

Globalno tržište nudi nesaglediv prostor za jačanje i diverzifikaciju delatnosti osiguranja. Razvoj osiguravajućih kuća ogleda se kroz ponudu novih, modifikovanih paketa usluga osiguranja, koje prate sve veću potrebu zahtevnog tržišta. Konsekventno spomenutom, veća konkurencija na tržištu osiguranja,⁵ razvoj finansijskih institucija i adekvatna zakonska podrška utaban su put ka povećanoj produktivnosti osiguravajućih društava.⁶ Smatra se da su veći osiguravajući sistemi daleko efikasniji od manjih osiguravajućih kuća.⁷

Čak i u periodu još uvek aktuelne pandemije kovida 19, čije posledice i dalje oseća ceo svet, uloga osiguravajućih kuća, njihove ponude i paketa usluga pod lupom je kao nikada do sada, ali prevashodno zbog proaktivnih planova u sferi održivosti. Nove okolnosti poslovanja prouzrokovale su fundamentalne transformacije u cilju zaštite kompanijske reputacije, ali i korporativne društvene odgovornosti kao idejnog stožera za druge komercijalne aktivnosti.⁸

Ideja o društveno odgovornom poslovanju dobila je zamah kasnih 1950-ih i 1960-ih sa ekspanzijom velikih korporacija, i postala je popularna tema 1980-ih sa Frimanovim strateškim upravljanjem, tzv. pristupom zainteresovanim stranama.⁹ U svetlu finansijske krize 2008–2010, i trenutno pandemije kovida 19, društveno odgovorno poslovanje ponovo se našlo u fokusu procene korporativnog ponašanja. Prva sveobuhvatna rasprava o poslovnoj etici i društvenoj odgovornosti bila je Bovenova društvena odgovornost biznismena.¹⁰ Ona je stvorila osnovu na kojoj su

---

⁵ OECD, Global Insurance Market Trend 2017, 2017, Available online: <https://www.oecd.org/daf/fin/insurance/GlobalInsurance-Market-Trends-2017.pdf> (accessed on 15 February 2019).

⁶ Trinh, T.; Nguyen, X.; Sgro, P., Determinants of non-life insurance expenditure in developed and developing countries: An empirical investigation. *Appl. Econ.* 2016, 48, 5639–5653.

⁷ Terdpaopong, Kanitsorn, and Robert C. Rickards 2021. "Thai Non-Life Insurance Companies' Resilience and the Historic 2011 Floods: Some Recommendations for Greater Sustainability", *Sustainability* 13, no. 16: 8890, <https://doi.org/10.3390/su13168890>.

⁸ Marsh, Building Resilience for Sustainable Growth: An Integrated Approach to Crisis Management. Available online: <https://www.marsh.com/ae/en/services/marsh-risk-consulting/building-resilience-for-sustainablegrowth.html> (accessed on 3 May 2020).

⁹ Freeman, R.E. (1984), *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Pitman Publishing.

¹⁰ Bowen, H.R. (2013), *Social Responsibilities of the Businessman*. In *Paper Knowledge – Toward a Media History of Documents (2nd ed.)*, University of Iowa Press.

poslovni rukovodioci i akademici mogli da razmatraju predmete kao deo strateškog planiranja i donošenja upravljačkih odluka. U početku su neki tvrdili da je isključiva odgovornost korporacije potraga za finansijskom dobiti i obezbeđivanje maksimalnog finansijskog povrata akcionarima,¹¹ dok su drugi sugerisali da se društvena odgovornost odnosi na preduzeća.¹²

Danas se društveno odgovorno poslovanje (CSR) posmatra kao fundamentalni princip poslovanja svake organizacije. Podrazumeva etičko ponašanje prema zainteresovanim stranama i prepoznaje duh pravnog i regulatornog okruženja. Sugerisane su četiri vrste društvene odgovornosti koje čine ukupnu društvenu odgovornost preduzeća: ekonomska, pravna, etička i filantropska.¹³ Potrebna je pravna i ekonomska odgovornost kompanije, očekivana je etička odgovornost kompanije, a poželjna je filantropska odgovornost (učestće kompanija u humanitarnoj sferi, sponzorstva, donacije, korporativno građanstvo, korporativno volontiranje itd.). U najširem smislu, korporativna društvena odgovornost odnosi se na uticaj kompanije na društvo i ulogu privrede u održivom razvoju. Što je organizacija više povezana sa svojim okruženjem, to je njena praksa legitimnija. Organizacije (a samim tim i korporacije) kao društveni entiteti proizvod su zajedničkog shvatanja i zajedničkih interpretacija prihvatljivih normi kolektivne aktivnosti – društvenog dogovora; oni su ugrađeni u društveno, ekonomsko i političko okruženje u kojem postoje stalne interakcije i u kojem su vođeni strukturalnim preduslovima. Ako žele da prežive, razvijaju se i uspeju u svom društvenom okruženju, organizacijama je potrebno više od pukih materijalnih resursa i tehničkih informacija, potrebni su im i društvena prihvatljivost i kredibilitet.

To za posledicu ima domaćinsko poslovanje, bez nanošenja štete drugome. Istovremeno, kompanija je u obavezi da se pridržava važećih propisa i zakona tokom svojih aktivnosti. Veruje se da korporativni identitet jedne organizacije, pored imidža, predstavlja i način poštovanja etičkih kodeksa koji su vrlo bitni za kreiranje trgovačke marke.¹⁴

Društvo u celini ima brojne koristi od društveno odgovornog poslovanja određenog preduzeća. Tako bi se socijalne koristi ogleдалe u kvalitetnijim i zdravijim proizvodima, boljem kvalitetu života, zadovoljnim građanima i boljoj osnovici za buduće građane. Ekološke koristi bi svakako bile izražene kroz recikliranje različitih materijala, racionalnu upotrebu sirovina i zaštitu eko-sistema.¹⁵ Zanimljivo je primetiti

---

¹¹ Friedman, M. (1970), The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits, *The New York Times Magazine*, 13 September.

¹² Davis, K. (1960), Can Business Afford to Ignore its Social Responsibilities? *California Management Review*, 2(3), 70-76.

¹³ Carroll, A.B. (2016), Carroll's pyramid of CSR: taking another look, *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 1(3), 1-8.

¹⁴ Milisavljević, M., (2012), Društvena odgovornost preduzeća, *Marketing*, Vol. 43, Br. 3, str. 173-180.

¹⁵ Vujić, V., Ivaniš, M., (2012), *The concept of corporate social responsibility*, Enterprise Odyssey, the 6th International Conference Proceedings, pp. 962-980.

da organizacije, iako kroz korporativnu društvenu odgovornost ostvaruju svoje više ciljeve, ne moraju obavezno počivati na nekoj finansijskoj koristi. To za posledicu ima stav da korporativna društvena odgovornost za mnoge organizacije predstavlja vidnu konkurentsku prednost.¹⁶

Predmet rada je istraživanje stavova korisnika usluga osiguranja po pitanju uticaja društveno odgovornog poslovanja osiguravajuće kuće na odluku o kupovini usluge osiguranja. Da li se ljudi radije odlučuju da kupe uslugu osiguranja od osiguravajuće kuće koju percipiraju kao društveno odgovornu? Cilj rada je da se dokaže da osiguravajuće kuće koje se percipiraju kao društveno odgovorne imaju veće izgleda da potencijalni kupac izabere baš njihovu uslugu osiguranja ili pakete osiguranja.

II. Pregled literature

Za koncept korporativne društvene odgovornosti koristi se različita terminologija: etičko poslovanje, korporativni održivi razvoj, korporativno građanstvo, upravljanje odnosima sa stejkholderima, čak i pojam korporativne društvene performanse.¹⁷ Koncept društvene odgovornosti preduzeća preklapa se s drugim konceptima kao što su odnosi sa zainteresovanim stranama, korporativno građanstvo, održivo poslovanje, ekološka odgovornost, trostruki krajnji rezultat, društvena i ekološka odgovornost, poslovna etika i korporativna odgovornost.¹⁸ Fenomen odgovornosti u društvenoj praksi danas se povezuje s ličnom i institucionalizovanom odgovornošću.¹⁹ Odgovornost nije samo u tome da se drugi smatraju odgovornim, već i u „preuzimanju odgovornosti“ za sebe. Kao takav, to nije samo reaktivan odgovor onima koji nadziru rad, već i proaktivan odgovor povezan sa obezbeđivanjem poverenja javnosti. Ta unutrašnja dimenzija odgovornosti motivisana je „osećajem odgovornosti“ izraženom kroz individualnu akciju i misiju organizacije. Odražavajući balans između tih eksternih i unutrašnjih komponenata, *One World Trust* definiše odgovornost kao „processe kroz koje se organizacija obavezuje da će odgovoriti i uravnotežiti potrebe zainteresovanih strana u svojim procesima i aktivnostima donošenja odluka, i ostvaruje u suprotnosti sa ovom posvećenošću.”²⁰

¹⁶ Karnani, A., (2011), Doing Well by Doing Good, The Great Illusion, *California Management Review*, Vol. 53, No. 2, Winter 2011, pp. 69-71.

¹⁷ Vlastelica Bakić, T., (2012), *Upravljanje reputacijom primenom koncepta korporativne društvene odgovornosti u marketingu i odnosima s javnošću*, doktorska disertacija, Fakultet organizacionih nauka, Univerzitet u Beogradu, Beograd, str. 79.

¹⁸ Idowu, So.O., Capaldi, N., Zu, L., & Das Gupta, A. (Eds.). (2013), *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility*, Springer-Verlag.

¹⁹ Ratković Njegovan, B., (2015), BOOK REVIEW, *Management: Journal Of Sustainable Business And Management Solutions In Emerging Economies*, 20(74), 77-79. Doi: 10.7595/management.fon.2015.0006.

²⁰ International Encyclopedia of Civil Society, (2010), In Anheier, H-K., Toepler, S., & List, R. (Eds.), *International Encyclopedia of Civil Society*, Springer.

Organizacija je odgovorna onima na koje utiču njene odluke i aktivnosti, kao i društvu uopšte, za ukupan uticaj na društvo i svoje odluke i aktivnosti.²¹ Primena CSR-a u praksi utoliko je važnija u kompanijama koje pružaju usluge osiguranja, a koje se nazivaju proizvodima zasnovanim na poverenju.²² Korporativna društvena odgovornost sprovodi se u cilju prosperiteta jednog društva, što je konsekvencija pravnog socijalnog i ekonomskog rukovođenja kompanijom i svih njenih društveno odgovornih akcija.²³ Korporativna društvena odgovornost smatra se svojevrsnom dobrovoljnom opredeljenošću kompanije u cilju razvoja boljeg društva kroz različite aktivnosti, kao što su filantropija, ekološki i drugi humanitarni projekti, poboljšanje socijalnog života i drugih oblika blagostanja, pored formalnog procesa poslovanja.²⁴ Menadžment modernog poslovanja smatra da korporativna društvena odgovornost može da privuče mnoge investitore i donese dodatna ulaganja u kompaniju koja to promovise.²⁵ Evropska komisija je definisala korporativnu društvenu odgovornost kao „koncept u kojem kompanije na dobrovoljnoj osnovi integrišu društvene i ekološke probleme u svoje poslovanje u interakciji sa svojim zainteresovanim stranama“²⁶ Svest o važnosti društveno odgovornog poslovanja dovela je do toga da osiguravajuće kuće podnose *nefinansijske izveštaje* na kraju godine u kojima prezentuju te svoje aktivnosti.²⁷

Sprega između društvene odgovornosti jedne organizacije i njenih poslovnih rezultata ogleđa se kroz sledeće:²⁸ 1) rast reputacije preduzeća, 2) motivaciju zaposlenih, 3) sniženje troškova u poslovanju, 4) rast kompanijskih prihoda i 5) minimizovanje rizika u poslovanju. Osnovni pristupi društveno odgovornom poslovanju kompanije su:²⁹ limitirani koncept korporativne održivosti i koncept društveno odgovornog poslovanja.

---

²¹ ISO. (2017), *ISO 26000 and OECD Guidelines: Practical overview of the linkages*, The International Organization for Standardization (ISO) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).

²² Grofčíková, J., Izáková, K., Škvareninová, D. (2020), Impact of Corporate Governance on CSR in Slovak Insurance Companies. In: Tsounis, N., Vlachvei, A. (eds) *Advances in Cross-Section Data Methods in Applied Economic Research*. ICOAE 2019, Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-38253-7_37.

²³ Ratković Njegovan, B., (2015), citiran rad.

²⁴ Gulzar, M.A.; Cherian, J.; Sial, M.S.; Badulescu, A.; Thu, P.A.; Badulescu, D.; Khuong, N.V. Does Corporate Social Responsibility Influence Corporate Tax Avoidance of Chinese Listed Companies? *Sustainability* 2018, 10, 4549.

²⁵ Vishwanathan, P.; van Oosterhout, H.J.; Heugens, P.P.; Duran, P.; van Essen, M. Strategic CSR: A concept building meta-Analysis. *J. Manage. Stud.* 2019, 1, 1–37.

²⁶ Commission of the European Communities. (2001). *Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*.

²⁷ Lament, M., & Bukowski, S. (2022), Non-financial reporting as a determinant of financial efficiency of insurance companies. *Wiadomości Statystyczne*. The Polish Statistician, 67(7), 1–19.

²⁸ Weber, M., (2008), The business case for corporate social responsibility: A company level measurement approach for CSR: *European Management Journal*, Vol. 26, No. 4, pp. 247–261.

²⁹ Matten, D.I., Crane, A., (2005), Corporate Citizenship: Towards an extended theoretical conceptualization, *Academy of Management Review*, Vol. 30, No. 1, pp. 166–179.

Limitirani koncept korporativne održivosti odnosi se na filantropske aktivnosti organizacije.

Ta vrsta korporativne održivosti predstavlja svojevrsno „socijalno ulaganje“ preduzeća u cilju unapređenja procesa poslovanja.³⁰ U konceptu korporativne održivosti preduzeća građani su ti koji su postavljeni kao subjekt administriranja, koji u određenom trenutku preuzimaju čak i obaveze nekih vladinih organa.

Aguilera je sa saradnicima uradila istraživanje na temu pokretanja društveno odgovornih aktivnosti od strane kompanija i otkrila da su potrošači/korisnici usluga osnovni motiv zbog koga se kompanije upuštaju u sve gorespomenuto.³¹ Još jedno srodno istraživanje ukazalo je na povezanost društveno odgovornog poslovanja sa stavovima potrošača.³² Po rezultatima te studije, potrošači veruju da kompanije društveno odgovorno posluju uglavnom zbog profita.

Vlastelica Bakić ističe koristi od društveno odgovornog poslovanja,³³ kako za radno okruženje tako i za proces poslovanja. Što se tiče radnog okruženja, najbitnija je motivacija zaposlenih radnika, veća posvećenost radu, smanjeno odsustvo sa rada i povreda na radu, veća efikasnost u poslu; u procesu poslovanja društveno odgovorno delanje doprinosi boljim finansijskim performansama preduzeća, uvećanju vrednosti akcija i privlačenju novih investicija. Zbog prirode svojih usluga (obično usluge zaštite od rizika koji ugrožavaju pojedinca i čitavo društvo od nekih vanrednih štetnih dejstava ili nesrećnih slučajeva), osiguravajuća društva su pod budnim okom javnosti u pogledu ispunjenja visokih uslova društvene odgovornosti.³⁴ Karakterne osobenosti njihovih paket usluga predstavljaju klasičan primer spoja njihove osnovne delatnosti sa širim interesima društva. Osiguravajuća društva koja su svoje društveno odgovorne aktivnosti integrisala u kompanijsku strategiju bivaju prepoznata kod potencijalnih osiguranika kao stožeri održivog poslovanja.³⁵

III. Povezanost CSR-a i delatnosti osiguranja u Srbiji

Poslovanje osiguravajućih društava zasniva se na konstantnoj evaluaciji njihovog tržišnog delovanja i kontinuiranoj adaptaciji da ostanu konkurentne

---

³⁰ Matten, D., Crane, A., Chapple, W., (2003), Behind the Mask: Revealing the True Face of Corporate Citizenship, *Journal of Business Ethics*, Vol. 45, Issue 1-2, p. 116.

³¹ Aguilera, R.V., Rupp, D.E., Williams, C.A., Ganapathi, J., (2007), Putting the Company back in Corporate Social Responsibility: a Multilevel Theory of Social Change in Organizations, *Academy of Management Review*, Vol. 32, No. 3, pp. 836-863.

³² Ellen, P.S., Webb, D.J., Mohr, L.A., (2006), Building corporate associations: Consumer attributions for corporate socially responsible programs, *Academy of Marketing Science Journal*, Vol. 34, No. 2, pp. 147-157.

³³ Vlastelica Bakić, T., (2012), citiran rad, str. 120.

³⁴ Njegomir, V., & Petrović, Z. (2017), Preduzetništvo u osiguranju: značaj i pravni principi društveno odgovornog poslovanja osiguravača, *Strani pravni život*, 61(1), 114.

³⁵ Njegomir, V., & Demko Rihter, J. (2021), Društveno odgovorno poslovanje kao element strategije osiguravajućih društava, *Tokovi osiguranja*, 4/2021, 87-105.

i solventne. Osiguravajuće kuće značajno podržavaju rad celokupne privrede ne samo kao institucionalni investitori već i kroz neposrednu podršku velikog broja projekata čija realizacija doprinosi razvoju kako lokalne tako i šire društvene zajednice. Pojedine osiguravajuće kuće kreiraju posebne programe i osmišljavaju svoje CSR aktivnosti koje mogu biti od naročitog interesa za određene ciljne grupe.³⁶

Smatra se da imidž osiguravajuće kompanije ne zavisi isključivo od njene likvidnosti i profitabilnosti, već i od sveukupnog načina i stila poslovanja kojim se prezentuje briga o društvenoj zajednici u okviru koje se posluje.³⁷ Istraživači su se bavili upravo tim praktičnim implikacijama za osiguravače (osiguravajuće kompanije) u smislu usmeravanja određenih investicija u oblasti CSR aktivnosti kojima bi značajno podigli svoj rejting.³⁸

Vlada Srbije kao nacionalno i odgovorno telo usvojila je nacionalnu strategiju za CSR aktivnosti. Takođe, u okviru Privredne komore Srbije nalazi se Savet za CSR, telo koje između ostalih aktivnosti radi na podršci i nagrađivanju najboljih odgovornih praksi srpskih kompanija, među kojima su često nagrađivana osiguravajuća društva.³⁹ Društvena odgovornost kompanije trebalo bi da bude u skladu s njenom strategijom. Smatra se da se strategija kompanije čini snažnijom kroz prethodno izabrane društveno-odgovorne aktivnosti koje su istovremeno korisne i za zajednicu.⁴⁰ Samo ona osiguravajuća kuća koja kvalitet svojih usluga stavi na prioritetno mesto može da se fokusira na potrebe i zadovoljstvo svojih klijenata.⁴¹

U Srbiji postoje preduzeća koja posluju društveno odgovorno, ali se čini da je njihova aktivnost neadekvatno iskomunicirana, pogotovo prema ciljnim grupama. Tu značajno mesto zauzimaju potrošači odnosno kupci, te je stoga neophodno oblikovati program koji bi najbolje moguće prema njima preneo ideju korporativne društvene inicijative.⁴² Nekoliko je dimenzija kroz koje kupci posmatraju društvenu odgovornost kompanija kod kojih pribavljaju željene proizvode i usluge i to su: ekološki motivi, otvorenost i fleksibilnost u poslovanju, cirkularno poslovanje

---

³⁶ Popović Šević, N., Slijepčević, M., & Ilić, M. (2020), "The Effects of Company CSR on Generation Z – Example of an Insurance Company", *Sustainable Economic Development and Advancing Education Excellence in the era of Global Pandemic*, (36th IBIMA), Granada, Spain, pp. 10502-10514, ISBN: 978-0-9998551-5-7.

³⁷ Babalos V, Doumpos M, Philippas N, Zopounidis C. Towards a holistic approach for mutual fund performance appraisal. *Computational Economics*, 2015; 46:35-53.

³⁸ Kaoru Tone, Qian Long Kweh, Wen-Min Lu, Irene Wei Kiong Ting, Modeling Investments in the Dynamic Network Performance of Insurance Companies, *Omega* (2018), doi: <https://doi.org/10.1016/j.omega.2018.09.005>

³⁹ Stojanović, A.; Arsić, S.; Mihajlović, I., Perception of employees in Serbia about corporate social responsibility. In *Proceedings of the International May Conference on Strategic Management—IMKSM17, Bor, Serbia*, 19–21 May 2017.

⁴⁰ Porter, E. M., Kramer, M.R., (2006), Strategy and Society, *Harvard Business Review*, December, Vol. 84, No. 12, pp. 78-92.

⁴¹ Lazarević, A., & Protić, V. (2017), Zadovoljstvo korisnika kao cilj menadžmenta kvalitetom, *Tokovi osiguranja*, 4/2016, 83-93.

⁴² Đurović, I., Randić, D., (2011), Značaj korporativne društvene odgovornosti za savremeno poslovanje, 38. Nacionalna konferencija o kvalitetu, Beograd, str. 91-96.

(ekonomija) i pravovremena komunikacija.⁴³ Kako eksterna, tako i interna komunikacija kompanije direktno su povezane s imidžom svega pozitivnog što organizacija želi da predstavi svojoj ciljnoj publici.⁴⁴

Sve donedavno tema prihvatanja CSR aktivnosti u Srbiji pokazala je da poslovne industrije u našoj zemlji još uvek ne razlikuju CSR od filantropskih i humanitarnih aktivnosti. Poslednje studije su razotkrile promenu u svesti građana kad je u pitanju CSR, gde se konačno pojam povezuje sa stratejskom orijentacijom kompanije.⁴⁵ Smatra se da su mnoga CSR postignuća u okviru srpskih kompanija dostignuta prevashodno zahvaljujući uticaju internacionalnih praksi ili filantropskom stavu.⁴⁶ S druge strane, veruje se da srpski menadžeri nemaju dovoljno ekspertize kad je u pitanju implementacija CSR aktivnosti, jer ponekad i vodeće kompanije u poslovanju ne mogu da naprave jasnu razliku između CSR strategije, kompanijske misije, vizije i korporativne kulture. Generalno govoreći, kompanije koje posluju na zapadnom Balkanu primetno prepoznaju strateški značaj CSR za održivost svog poslovanja.⁴⁷

IV. Stavovi korisnika usluga osiguranja

Nezavisnost rada menadžmenta osiguravajućih kuća ima pozitivnu korelaciju sa CSR aktivnostima unutar samog procesa poslovanja, a i šire. To navodi na zaključak da su nezavisni (nepartijski i neortački) direktori važni za očuvanje organizacionog legitimiteta kompanije, ali i zbog neskrivenog uticaja ka jačanju CSR aktivnosti.⁴⁸ Takođe, prethodne istraživačke studije potvrdile su značaj prisustva ženskih direktora u menadžmentu osiguravajućih društava, kad su u pitanju njihove CSR aktivnosti. Naime, rezultati pokazuju da je proporcionalno veće učešće žena u bordu direktora osiguravajućih društava pozitivno korespondiralo sa CSR akcijama.⁴⁹

---

⁴³ Rodrigues, P., & Borges, A.P. (2015), Corporate social responsibility and its impact in consumer decision-making, *Social Responsibility Journal*, Volume 11, Issue 4, pp. 690 – 701.

⁴⁴ Smiljković Stojanović, J. (2015), Uloga interne komunikacije u kompaniji, *Tokovi osiguranja*, 2/2015, 84-92.

⁴⁵ Forum za odgovorno poslovanje [Forum for Responsible Business], Smart kolektiv & Institute for Sustainable Communities. (2014), CSR u Srbiji – analiza stanja i primeri dobre prakse [CSR in Serbia, Analysis and Examples of Good Practice]. Retrieved from <http://odgovornoposlovanje.rs/wp-content/uploads/2015/03/CSR-u-Srbiji-165x237mm-WEB.pdf>

⁴⁶ Krstić, N., Trbović, A., & Drašković, B. (2018), Evaluating the strategic approach to CSR in Serbia, *TEME*, g. XLII, br. 2, str. 503-

⁴⁷ Melović, B., Milović, N., Backović-Vulić, T., Dudić, B., Bajzik, P. (2019), Attitudes and Perceptions of Employees toward Corporate Social Responsibility in Western Balkan Countries: Importance and Relevance for Sustainable Development, *Sustainability* 2019, 11, 6763; doi:10.3390/su11236763 www.mdpi.com/journal/sustainability.

⁴⁸ Ullah, M.S., Muttakin, M.B., & Khan, A. (2019), Corporate governance and social corporate responsibility in insurance companies, *International Journal of Accounting & Information Management* Vol. 27 No. 2, 2019 pp. 284-300 © Emerald Publishing Limited 1834-7649 DOI 10.1108/IJAIM-10-2017-0120.

⁴⁹ Post, C., Rahman, N. and Rubow, E. (2011), "Green governance: boards of directors' composition and environmental corporate social responsibility", *Business and Society*, Vol. 50 No. 1, pp. 189-223.

Postavljene su sledeće istraživačke hipoteze:

H1: Percepcija korisnika usluge osiguranja je da se lokalne i šire zajednice nalaze u fokusu korporativne društvene odgovornosti osiguravajuće kompanije.

Korporativna društvena odgovornost ima izuzetnog uticaja na efikasnost procesa poslovanja, pa i u osiguravajućim društvima.⁵⁰ Osiguravajuće kuće sa dobrom poslovnom politikom privlače pažnju i saradnju akcionara, ali i odgovarajućih ciljnih grupa – korisnika njihovih usluga. Izuzetno je važna podrška lokalne i šire zajednice. Mnoge osiguravajuće kuće su kroz partnerstva s lokalnim zajednicama uključene u brigu o očuvanju životne sredine, sponzorišu lokalne sportske i kulturne klubove, doniraju i sponzorišu one najvrednije u svojim oblastima. Uključenost u zajednicu kroz dobročinstvo uglavnom se svodi na različite donacije za zdravstvo, nauku i obrazovanje, donacije u humanitarne svrhe i kroz organizaciju humanitarnih programa.

H2: Korisnici usluga osiguravajućih kuća doživljavaju ih kao organizacije koje angažovano sprovode društveno odgovorne aktivnosti

Veoma je važno da svaka kompanija, pa i osiguravajuća, planski i strateški pristupi procesu društveno odgovornog poslovanja. To eksplicitno znači da kompanije imaju već razrađene planove, budžete i ciljeve koji predstavljaju deo sveukupnog plana za proces poslovanja.⁵¹ Osiguranici doživljavaju osiguravajuće kuće kao društveno odgovorne ukoliko postoji evidentan etički kodeks ponašanja, zaštita ličnih podataka njihovih korisnika i antikorupcijski program, kojim su i oni kao korisnici automatski zaštićeni.

H3: Prilikom selekcije osiguravajuće kuće, budućim korisnicima usluge osiguranja važno je da date kompanije sprovode društveno odgovorne aktivnosti

Rad na izgradnji poverenja potencijalnih osiguranika dugotrajan je proces, koji zahteva višestruko angažovanje osiguravajuće kuće. Pored vremena, osiguravajuća kuća bi trebalo adekvatno da informiše svoje klijente kako bi oni donosili racionalne odluke u pogledu kupovine različitih paketa osiguranja, ali i obezbeđenja što potpunijeg zadovoljstva klijenta.⁵² Mogući negativni komentari osiguranika mogu imati mnogo veći uticaj na reputaciju osiguravajuće kuće nego što se, s druge strane, može postići marketinškom kampanjom u smislu promocije lepeze usluga osiguranja.⁵³ Jedno od istraživanja je tako pokazalo direktnu povezanost između SCR aktivnosti osiguravajuće kompanije i poverenja osiguranika sa *customer-company identification*. Na taj način osiguravajuća kuća stvara pozitivnu i prijateljsku percepciju kod

---

⁵⁰ Khan, A., Muttakin, M.B. & Siddiqui, J. (2013), Corporate governance and corporate social responsibility disclosures: evidence from an emerging conomy, *Journal of Business Ethics*, 114(2), 207-223.

⁵¹ Matešić, M., Pavlović, D., Bartoluci, D. (2015), *Društveno odgovorno poslovanje*, VPŠ, Libertas, Zagreb, 41.

⁵² Njegomir, V., & Čirić, J. (2012), Zaštita korisnika finansijskih usluga: Slučaj osiguravajućih društava i investicionih fondova, *Marketing*, 43(4), 288-299.

⁵³ Bowler, J. (2017), Keeping Insurance Customers Satisfied After a Natural Catastrophe, preuzeto 12.11.2021. sa <https://www.marketstrategies.com/blog/2017/08/keeping-insurance-customers-satisfied-during-catastrophe-response/>

osiguranika, što dodatno privlači nove klijente.⁵⁴ Iz tog razloga mnoge osiguravajuće kuće trude se da uspostave stalnu interakciju s korisnicima svojih usluga, pa i kada su u pitanju brojne besplatne aplikacije neposredno vezane za njihovu delatnost i ponudu osiguranja.

V. Metodologija istraživanja i rezultati

Cilj istraživanja bio je da se ispituju stavovi i iskustva osiguranika jedne kompanije za osiguranje u Srbiji, koja će u daljem tekstu biti označena kao Kompanija X, sa posebnim fokusom na njeno društveno odgovorno poslovanje. Metoda sakupljanja podataka bila je PAPI, kvantitativno istraživanje u obliku ličnog intervjuisanja gde je anketar imao štampani upitnik sa kog je čitao pitanja ispitaniku i u njega upisivao odgovore. Korišćen je WARP IT softver za unos podataka, profesionalni licencirani program za istraživanje tržišta s velikim opsegom mogućnosti prilikom postavljanja projekta, dok je softver za analizu podataka bio SPSS 26.0. Realizovan uzorak iznosi 1003 ispitana lica sa teritorije Republike Srbije, bez Kosova i Metohije. Realizovana je i kontrola istraživanja – ponovljenim intervjuom na 20% anketiranih lica, gde je vršena kontrola verodostojnosti odgovora. Period sakupljanja podataka je bio od 12. 11. 2021. do 24. 11. 2021. U Tabeli 1 navedene su sociodemografske karakteristike ispitanika.

Tabela 1. Sociodemografske karakteristike ispitanika

		%
Pol	Muški	48,1
	Ženski	51,9
Godine starosti	18–29	18,3
	30–44	24,7
	45–59	27,0
	60+	30,0
Obrazovni status**	Bez škole, nezavršena osnovna škola i osnovna škola, srednja II i III godine	39,7
	Srednja četvorogodišnja škola, gimnazija i specijalizacija	34,7
	Viša škola, fakultet +	25,6
Tip naselja	Gradsko	60,0
	Vangradsko	40,0

⁵⁴ Hong, S.R., Bae, J.H., & Park, H.S. (2020), The Effect of CSR Activity on Customer's Behavioral Intention in Insurance Industry, *Journal of Service Research and Studies*, 3, 33-53, <http://dx.doi.org/10.18807/jsrs.2020.10.1.033>

Region	Vojvodina	26,8
	Beograd	23,2
	Zapadna Srbija sa Šumadijom	28,1
	Istočna i južna Srbija	21,8
Zaposleni ste u:	Javnom sektoru	15,7
	Privatnom sektoru	38,9
	Samozapolen/a*	4,8
	Nisam zaposlen/a	18,4
	Penzioner(ka) sam	22,1
TOTAL		100,0

Za potrebe ovog rada, fokus je bio na pet poduzoraka koje su činile različite ciljne grupe korisnika usluga Kompanije X, imalaca polisa sledećih vrsta osiguranja: najpre je to kategorija imalaca polisa osiguranja motornih vozila, zatim imalaca polisa osiguranja imovine, dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja, životnog osiguranja i konačno imalaca polisa osiguranja poljoprivrede. U okviru naznačenih paketa osiguravajućih usluga, klijentima su postavljana pitanja koja potkrepljuju gorenavedene hipoteze i baziraju se na sledećem:

1. Da li Kompanija X pomaže razvoj lokalne i šire društvene zajednice?
2. Da li Kompaniju X doživljavate kao društveno odgovornu?
3. Da li pri izboru osiguravajuće kuće vodite računa o tome da li ista brine o lokalnoj i široj društvenoj zajednici?

Slede rezultati po naznačenim kategorijama korisnika usluga osiguranja.

Tabela 2. Stavovi ispitanika imalaca polise osiguranja motornih vozila Kompanije X

Poduzorak ispitanika koji imaju polisu motornih vozila n=280

	Osiguravajuća Kompanija X pomaže razvoj lokalne i šire društvene zajednice	Osiguravajuću Kompaniju X doživljavam kao društveno odgovornu	Pri izboru osiguravajuće kuće vodim računa o tome da li brine o lokalnoj i široj društvenoj zajednici
Da, ali ne znam konkretan projekat	33,6	28,3	21,7
Da	3,5	2,3	1,4
Ne	28,2	26,3	33,4
Ne znam	34,6	43,1	43,5

Ispitanici koji imaju polisu motornih vozila – oko jedne trećine (33,6%) navode da znaju da Kompanija X pomaže razvoj lokalne i šire društvene zajednice, ali

ne mogu nabrojati i konkretne projekte, druga trećina (34,6%) ne zna da se izjasni po ovom pitanju, a 28,2% njih smatra da Kompanija X ne pomaže razvoj zajednice u ovom pogledu. Kada se radi o pitanju Kompanije X kao društveno odgovorne, najveći deo ispitanika (43,1%) ne zna da proceni, 28,3% zna da Kompanija X ima CSR aktivnosti, ali ne zna konkretno koje su, dok 26,3% ne misli da je Kompanija X društveno odgovorna. Jedna trećina ispitanih (33,4%) prilikom izbora osiguravajuće kuće ne vodi računa o tome da li kompanija brine o zajednici, dok 43,5% njih ne ume da dà odgovor na ovo pitanje.

Zaključak: Ispitanici Kompanije X koji imaju polisu motornih vozila u 77,7% slučajeva (zbir procenata „razvoj šire društvene zajednice“ i „društvena odgovornost“) ne znaju za CSR aktivnosti te kompanije. Pri izboru osiguravajuće kuće 23,1% ispitanika vodi računa o tome da li ta kompanija brine o lokalnoj i široj društvenoj zajednici.

Tabela 3. Stavovi ispitanika imalaca polise imovinskog osiguranja Kompanije X

Poduzorak ispitanika koji imaju imovinsku polisu n=147

	Osiguravajuća Kompanija X pomaže razvoj lokalne i šire društvene zajednice	Osiguravajuću Kompaniju X doživljam kao društveno odgovornu	Pri izboru osiguravajuće kuće vodim računa o tome da li brine o lokalnoj i široj društvenoj zajednici
Da, ali ne znam konkretan projekat	42,0	38,7	33,2
Da	5,8	5,8	4,0
Ne	25,5	22,3	28,6
Ne znam	26,7	33,2	34,2

Kada se radi o stavovima ispitanika u pogledu razvoja lokalne i šire društvene zajednice, oko polovine njih (49,6%) zna da postoje aktivnosti Kompanije X, ali ne znaju konkretno koje su to, dok njih 23% smatra da ta kompanija nema CSR aktivnosti u ovom domenu. 41,1% ispitanih Kompaniju X doživljava kao društveno odgovornu i zna da sprovodi aktivnosti u ovoj oblasti, ali ne umeju da navedu konkretno koje su to aktivnosti, dok nešto manje od jedne trećine (30,1%) ne ume da proceni Kompaniju X u ovom pogledu. Kada je u pitanju briga o lokalnoj i široj društvenoj zajednici i izbor osiguravajuće kuće shodno ovom kriterijumu, stavovi ispitanika su podeljeni – jedna trećina (33,8%) ispitanih smatra da Kompanija X brine o lokalnoj i široj društvenoj zajednici, ali ne znaju navesti konkretne projekte, 33,2% ispitanih ne zna da odgovori na ovo pitanje, dok za 26,9% njih ovaj kriterijum nije od značaja za izbor.

Zaključak: Ispitanici koji imaju imovinsku polisu Kompanije X u većini slučajeva znaju da postoje CSR aktivnosti, ali ne znaju konkretno koje, dok na izbor osiguravajuće kuće ne utiču CSR aktivnosti.

Tabela 4. Stavovi imalaca polise zdravstvenog osiguranja Kompanije X
Poduzorak ispitanika koji imaju polisu zdravstvenog osiguranja n=145

	Osiguravajuća Kompanija X pomaže razvoj lokalne i šire društvene zajednice	Osiguravajuću Kompaniju X doživljam kao društveno odgovornu	Pri izboru osiguravajuće kuće vodim računa o tome da li brine o lokalnoj i široj društvenoj zajednici
Da, ali ne znam konkretan projekat	42,4	38,7	31,7
Da	6,0	3,6	3,0
Ne	32,4	27,3	33,0
Ne znam	19,2	30,5	32,4

Ispitanici koji imaju zdravstveno osiguranje Kompanije X, njih 42,4% mišljeno je da ta kompanija pomaže razvoj lokalne i šire društvene zajednice, ali ne znaju konkretne projekte, dok njih 32,4% ne misli da Kompanija X vodi računa o ovom pitanju. Njih 38,7% doživljava Kompaniju X kao društveno odgovornu, dok 30,5% nema stav po ovom pitanju, 27,3% smatra da Kompanija X nije društveno odgovorna. Jedna trećina ispitanika (33%) ne vodi računa prilikom izbora osiguravajuće kuće o kriterijumu brige o društvenoj zajednici, dok se 32,4% ne opredeljuje po ovom pitanju.

Zaključak: Kada su u pitanju CSR aktivnosti Kompanije X, većina ispitanika zna da postoje, ali ne može da navede konkretne projekte. Takođe, pri izboru osiguravajuće kuće većina ispitanika se ne vodi CSR aktivnostima te kompanije.

Tabela 5. Imaoci polise životnog osiguranja Kompanije X
Poduzorak ispitanika koji imaju polisu životnog osiguranja n=119

	Osiguravajuća Kompanija X pomaže razvoj lokalne i šire društvene zajednice	Osiguravajuću Kompaniju X doživljam kao društveno odgovornu	Pri izboru osiguravajuće kuće vodim računa o tome da li brine o lokalnoj i široj društvenoj zajednici
Da, ali ne znam konkretan projekat	49,6	41,1	33,8
Da	6,4	8,1	6,1
Ne	23,0	20,7	26,9
Ne znam	21,0	30,1	33,2

Kada se radi o ispitanicima koji imaju polisu životnog osiguranja Kompanije X, 49,6% njih smatra da ta kompanija pomaže razvoj lokalne i šire društvene zajednice ali ne ume da navede konkretne projektne aktivnosti, 23,0% njih ne deli stav da Kompanija X pomaže razvoj po ovom pitanju. 41,1% ispitanih koji imaju ovu polisu osiguranja doživljavaju Kompaniju X kao društveno odgovornu ali ne znaju da nabroje konkretne aktivnosti, dok 30,1% ispitanika ne ume to da proceni. Prilikom izbora osiguravajuće kuće 33,8% njih vodi računa o tome da li kompanija brine o lokalnoj i široj društvenoj zajednici i ne ume da pobroji konkretne aktivnosti, dok se njih 26,9% ne vodi ovim kriterijumom.

Zaključak: Kada je reč o ispitanicima koji imaju životno osiguranje Kompanije X, po pitanju CSR aktivnosti većina ispitanika zna da postoje, ali ne znaju za konkretan projekat. Prilikom izbora osiguravajuće kuće, veći procenat se izjasnio da je bitno da li kompanija sprovodi CSR aktivnosti, od onih koji tako ne misle.

Tabela 6. Imaoci polise osiguranja poljoprivrede Kompanije X

Poduzorak ispitanika koji imaju polisu poljoprivrednog osiguranja n=39

	Osiguravajuća Kompanija X pomaže razvoj lokalne i šire društvene zajednice	Osiguravajuću Kompaniju X doživljavam kao društveno odgovornu	Pri izboru osiguravajuće kuće vodim računa o tome da li brine o lokalnoj i široj društvenoj zajednici
Da, ali ne znam konkretan projekat	49,5	46,3	37,7
Ne	29,9	30,7	28,6
Ne znam	20,5	23,0	33,7

Kada su u pitanju imaoci polise osiguranja poljoprivrede Kompanije X, oko polovine ispitanih (49,5%) zna da ta kompanija podržava razvoj lokalne i šire društvene zajednice, ali ne umeju da navedu konkretne projekte, 29,9% ne misli da Kompanija X pomaže razvoj zajednice a 20,5% njih ne ume da proceni Kompaniju X u ovom pogledu. Da je Kompanija X društveno odgovorna, smatra njih 46,3%, dok njih 30,7% nije tog stava, a 23,0% ne ume da odgovori na ovo pitanje. Nešto više od trećine ispitanika prilikom izbora osiguravajuće kuće vodi računa o tome da li Kompanija brine o društvenoj zajednici, ali ne zna konkretne projekte, zatim 33,7% ispitanika ne umeju da odgovore na ovo pitanje, a 28,6% njih ne vodi računa o kriterijumu brige o lokalnoj i široj društvenoj zajednici prilikom izbora osiguravajuće kuće.

Zaključak: Ispitanici koji imaju poljoprivredno osiguranje Kompanije X znaju za CSR aktivnosti te kompanije, ali ne znaju koje su. Nešto veći procenat osiguranika vodi računa o tome da li je Kompanija društveno odgovorna prilikom izbora osiguravajuće kuće.

VI. Zaključak

Postojeći ali i potencijalni ugovarači osiguranja uglavnom preferiraju one osiguravajuće kompanije koje će im uz pruženo poverenje obezbediti maksimalno personalizovanu uslugu. Kroz korporativno društveno odgovorno delovanje, dodatno se maksimizuje kvalitet usluge i šire pozitivne preporuke o datoj osiguravajućoj kući, koja time samo dobija na vrednosti. Društveno odgovorne aktivnosti koje u fokus stavljaju potrošača, a ne isključivo samo delatnost osiguravajuće kuće na duge staze formiraju konkurentsku prednost. Fokus na satisfakciji, razvoju poverenja i dobrim odnosima ključ su negovanja saradnje s klijentima koji kupuju usluge osiguranja.

Izuzetno veliki broj osiguravajućih kuća radi na zadržavanju postojećih korisnika kroz menadžment upravljanja odnosima sa osiguranicima, uz paralelne marketinške napore da zadobiju i nove korisnike svojih usluga. Osiguravajuće kuće se sve više kreću od tzv. ofanzivnog marketinga ka relacijskom marketingu, koji pretpostavlja negovanje odnosa i zadržavanje osiguranika posredstvom uvećane vrednosti usluge, ali i razvoja poverenja i kontinuiranog zadovoljstva.⁵⁵ Zato je važno da osiguravajuće kuće grade svoj imidž kroz institucionalni marketing, kao i da uspostave odnos s klijentima na bazi uzajamnog poverenja.

Uslov za kvalitetan strategijski rast osiguravajuće kompanije je jak brend do koga se dolazi posredstvom unapređenja odnosa s osiguranicima. Smatra se da su ključni faktori dobre osnove saradnje sa klijentima – poverenje i formirani odnosi. Usluge osiguravajućih kompanija su veoma specifične i njihov plasman ne zavisi toliko od strukture ponude koliko je presudna percepcija poverenja od strane osiguranika.

Danas su osiguravajuće kompanije suočene s brojnim izazovima počevši od stalno narastajuće konkurencije, globalizacije i deregulacije, te su u situaciji da primenjuju inovativne pristupe svojim klijentima u cilju obezbeđenja dugoročnih pozitivnih odnosa. U tom kontekstu, marketing posredstvom korporativnih društvenih aktivnosti igra izuzetno važnu ulogu jer doprinosi privlačenju novih klijenata i maksimiziranju vrednosti za kupce usluga osiguranja.

U delatnosti osiguranja, poverenje između davaoca i korisnika usluge osiguranja primarno je za proces poslovanja. Ovom studijom je pokazano da u određenoj meri postoji veza CSR aktivnosti Kompanije X, poverenja korisnika usluga osiguranja i potencijalne kupovine pet različitih kategorija paketa usluga osiguranja. Svaka vrsta preporuke i prepoznavanja usled pojačanih CSR aktivnosti od strane osiguravajuće kuće može da vodi ka potencijalnoj i ubrzanoj kupovini nekog od paketa usluga osiguranja.

U ovom radu ispitivani su stavovi korisnika usluga osiguranja o CSR-u osiguravača. Kroz CSR aktivnosti osiguravajuća kuća može da gradi solidnu konkurentsku

---

⁵⁵ Njegomir, V., & Rihter Demko, J. (2018), Uloga marketinga u unapređenju zadovoljstva osiguranika, *Marketing*, 49(1), 30-44.

prednost na tržištu sličnih ili istovetnih ponuda, koje se međusobno diskretno razlikuju. Posledično, to postaje značajno za izgradnju brenda i imidža same osiguravajuće kuće koja se aktivno bavi CSR poljem delatnosti. Nekada se u poslovanju CSR aktivnosti mogu iskoristiti kao savršen alat za formiranje pozitivnijeg imidža i promenu percepcije korisnika usluga osiguranja.

U vezi sa H1 i percepcijom korisnika usluge osiguranja da se lokalne i šire zajednice nalaze u fokusu korporativne društvene odgovornosti osiguravajuće kuće, nažalost ne postoje opravdane potvrde u ovom istraživanju. Naime, došlo se do zaključka da su sa pozitivnim informacijama i razmišljanjima o navedenom stavu procentualno najzastupljeniji imaooci polise imovinskog osiguranja (39,9%) i imaooci polise životnog osiguranja (39,9%), za razliku od imalaca polise osiguranja poljoprivrede (37,7%), imalaca polise zdravstvenog osiguranja (34,7%), i imalaca polise osiguranja motornih vozila – svega 23%.

Prilikom ispitivanja H2 došlo se do relativno optimističnijih stavova ispitanika. Korisnici pet različitih paketa osiguravajućih kuća uglavnom doživljavaju osiguravajuće kuće kao organizacije koje angažovano sprovode društveno-odgovorne aktivnosti. U tom pogledu su se najpozitivnije izjasnili imaooci polise imovinskog osiguranja i imaooci polise životnog osiguranja, sa po 56%, dok je pozitivnu potvrdu spomenutog stava imalo 49,5% imalaca polise osiguranja poljoprivrede, 48,4% imalaca polise zdravstvenog osiguranja i tek 37% imalaca polise osiguranja motornih vozila.

Relativnu važnost je pokazalo i ispitivanje stava u H3 kojim se pokazalo da budućim korisnicima usluge osiguranja jeste važno da osiguravajuće kuće sprovode društveno odgovorne aktivnosti. U tom smislu, najpozitivnije su opredeljeni imaooci polise imovinskog osiguranja i imaooci polise životnog osiguranja, sa po 49,2%, dok slede imaooci polise osiguranja poljoprivrede sa 46,3%, imaooci polise zdravstvenog osiguranja sa po 42,3% i konačno imaooci polise osiguranja motornih vozila, sa 37%.

Izvesno je da imaooci polisa imovinskog i životnog osiguranja imaju veću svest o potrebi i važnosti korporativne društvene odgovornosti osiguravajućih kompanija, za razliku od imalaca preostala tri paketa usluga osiguranja. Ulaganje u osiguranje imovine i života je svojevrsna investicija, dok je osiguranje motornih vozila obavezno. Interesantno je u nekom od budućih istraživanja pronaći detaljnije odgovore kako u demografskoj, psihografskoj, tako i u biheviornoj karti korisnika spomenute dve vrste usluga osiguravajućih kuća.

Iz rezultata istraživanja proizlazi da imaooci polisa osiguranja nisu u dovoljnoj meri informisani o konkretnim projektima iz oblasti CSR-a, a dobar deo njih nije razumeo o čemu je reč, pa su odgovori bili u skladu s tim. To je snažan signal osiguravajućim kompanijama da je potrebno da ulože dodani napor u pogledu edukacije svojih osiguranika s jedne strane, a s druge strane da posvete dovoljno pažnje i resursa u svojim marketinškim aktivnostima za predstavljanje i promociju konkretnih CSR aktivnosti koje realizuju u lokalnoj i široj društvenoj zajednici.

Rezultati ove pregledne studije mogu biti od interesa za regulatore politika poslovanja osiguravajućih kuća u cilju ohrabrenja i podsticanja CSR aktivnosti. Kroz nezavisnost rada visokog menadžmenta i adekvatnije raspodele polne strukture među direktorima osiguravajućih kuća, dobija se više prostora za unutrašnje delovanje, kreiranje usluga i aktivniju posvećenost CSR aktivnostima. Uticaj i privlačnost za akcionare će izvesno biti veći ukoliko je osiguravajuća kompanija posvećena sprovođenju CSR aktivnosti. Tada osiguravajuća kompanija postaje prepoznata kao društveno odgovorna i kao takva biva snažno prihvaćena od lokalne i društvene zajednice u celini, što joj se vraća kao pozitivan efekat na kor biznis.

Literatura

- Aguilera, R.V., Rupp, D.E., Williams, C.A., Ganapathi, J., (2007), Putting the Company back in Corporate Social Responsibility: a Multilevel Theory of Social Change in Organizations, *Academy of Management Review*, Vol. 32, No. 3, pp. 836-863.
- Babalos V, Doumpos M, Philippas N, Zopounidis C., Towards a holistic approach for mutual fund performance appraisal. *Computational Economics*, 2015; 46: 35-53.
- Bowen, H.R. (2013), Social Responsibilities of the Businessman. In *Paper Knowledge Toward a Media History of Documents* (2nd ed.), University of Iowa Press.
- Bowler, J. (2017). Keeping Insurance Customers Satisfied After a Natural Catastrophe, preuzeto 12.11.2021. sa <https://www.marketstrategies.com/blog/2017/08/keeping-insurance-customers-satisfied-during-catastrophe-response/>
- Carroll, A.B. (2016), Carroll's pyramid of CSR: taking another look. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 1(3), 1-8.
- Commission of the European Communities. (2001), *Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*.
- Davis, K. (1960), Can Business Afford to Ignore its Social Responsibilities? *California Management Review*, 2(3), 70-76.
- Đurović, I., Randić, D., (2011), *Značaj korporativne društvene odgovornosti za savremeno poslovanje*, 38, Nacionalna konferencija o kvalitetu, Beograd, str. 91-96.
- Ellen, P.S., Webb, D.J., Mohr, L.A., (2006), Building corporate associations: Consumer attributions for corporate socially responsible programs, *Academy of Marketing Science Journal*, Vol. 34, No. 2, pp. 147-157.
- Forum za odgovorno poslovanje [Forum for Responsible Business], Smart kolektiv & Institute for Sustainable Communities. (2014), CSR u Srbiji – analiza

- stanja i primeri dobre prakse [CSR in Serbia, Analysis and Examples of Good Practice]. Retrieved from <http://odgovornoposlovanje.rs/wp-content/uploads/2015/03/CSR-u-Srbiji-165x237mm-WEB.pdf>
- Freeman, R.E. (1984), *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Pitman Publishing.
  - Friedman, M. (1970), The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits. *The New York Times Magazine*, 13 September.
  - Grofčíková, J., Izáková, K., Škvareninová, D. (2020), Impact of Corporate Governance on CSR in Slovak Insurance Companies. In: Tsounis, N., Vlachvei, A. (eds) *Advances in Cross-Section Data Methods in Applied Economic Research*. ICOAE 2019, Springer, Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-38253-7_37
  - Gulzar, M.A.; Cherman, J.; Sial, M.S.; Badulescu, A.; Thu, P.A.; Badulescu, D.; Khuong, N.V. Does Corporate Social Responsibility Influence Corporate Tax Avoidance of Chinese Listed Companies? *Sustainability* 2018, 10, 4549.
  - Hong, S.R., Bae, J.H., & Park, H.S. (2020), The Effect of CSR Activity on Customer's Behavioral Intention in Insurance Industry, *Journal of Service Research and Studies*, 3, 33-53, <http://dx.doi.org/10.18807/jsrs.2020.10.1.033>
  - Idowu, S.O., Capaldi, N., Zu, L., & Das Gupta, A. (Eds), (2013), *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility*, Springer-Verlag.
  - International Encyclopedia of Civil Society. (2010), In Anheier, H.K., Topler, S., & List, R. (Eds.), *International Encyclopedia of Civil Society*, Springer.
  - ISO, (2017), *ISO 26000 and OECD Guidelines: Practical overview of the linkages*, The International Organization for Standardization (ISO) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).
  - Kaoru Tone, Qian Long Kweh, Wen-Min Lu, Irene Wei Kiong Ting, Modeling Investments in the Dynamic Network Performance of Insurance Companies, *Omega* (2018), doi: <https://doi.org/10.1016/j.omega.2018.09.005>
  - Karnani, A., (2011), Doing Well by Doing Good, The Great Illusion, *California Management Review*, Vol. 53, No. 2, Winter 2011, pp. 69-71
  - Khan, A., Muttakin, M.B. and Siddiqui, J. (2013), "Corporate governance and corporate social responsibility disclosures: evidence from an emerging economy", *Journal of Business Ethics*, Vol. 114 No. 2, pp. 207-223.
  - Krstić, N., Trbović, A., & Drašković, B. (2018), Evaluating the strategic approach to CSR in Serbia, *TEME*, g. XLII, br. 2, str. 503521.
  - Lament, M., & Bukowski, S. (2022), Non-financial reporting as a determinant of financial efficiency of insurance companies. *Wiadomości Statystyczne, The Polish Statistician*, 67(7), 1-19.
  - Lazarević, A., & Protić, V. (2017), Zadovoljstvo korisnika kao cilj menadžmenta kvalitetom, *Tokovi osiguranja*, 4/2016, 83-93.

- Marsh, Building Resilience for Sustainable Growth: An Integrated Approach to Crisis Management. Available online: <https://www.marsh.com/ae/en/services/marsh-risk-consulting/building-resilience-for-sustainablegrowth.html> (accessed on 3 May 2020).
- Matešić, M., Pavlović, D., Bartoluci, D. (2015), *Društveno odgovorno poslovanje*, VPŠ, Libertas, Zagreb, 41.
- Matten, D., Crane, A., Chapple, W., (2003), Behind the Mask: Revealing the True Face of Corporate Citizenship, *Journal of Business Ethics*, Vol. 45, Issue 1-2, p. 116.
- Matten, D.I., Crane, A., (2005), Corporate Citizenship: Towards an extended theoretical conceptualization, *Academy of Management Review*, Vol. 30, No. 1, pp. 166-179.
- Melović, B., Milović, N., Backović-Vulić, T., Dudić, B., Bajzik, P. (2019), Attitudes and Perceptions of Employees toward Corporate Social Responsibility in Western Balkan Countries: Importance and Relevance for Sustainable Development, *Sustainability 2019*, 11, 6763; doi:10.3390/su11236763 www.mdpi.com/journal/sustainability
- Milisavljević, M., (2012), Društvena odgovornost preduzeća, *Marketing*, Vol. 43, Br. 3, str. 173-180.
- Njegomir, V., & Čirić, J. (2012), Zaštita korisnika finansijskih usluga: Slučaj osiguravajućih društava i investicionih fondova, *Marketing*, 43(4), 288-299.
- Njegomir, V., & Petrović, Z. (2017), Preduzetništvo u osiguranju: značaj i pravni principi društveno odgovornog poslovanja osiguravača, *Strani pravni život*, 61(1), 114.
- Njegomir, V., & Rihter Demko, J. (2018), Uloga marketinga u unapređenju zadovoljstva osiguranika, *Marketing*, 49(1), 30-44.
- Njegomir, V., & Demko Rihter, J. (2021), Društveno odgovorno poslovanje kao element strategije osiguravajućih društava, *Tokovi osiguranja*, 4/2021, 87-105.
- OECD, Global Insurance Market Trend 2017, 2017, Available online: <https://www.oecd.org/daf/fin/insurance/GlobalInsurance-Market-Trends-2017.pdf> (accessed on 15 February 2019).
- Popović Šević, N., Slijepčević, M., & Ilić, M. (2020), "The Effects of Company CSR on Generation Z – Example of an Insurance Company", *Sustainable Economic Development and Advancing Education Excellence in the era of Global Pandemic, (36th IBIMA), Granada, Spain*, pp. 10502-10514, ISBN: 978-0-9998551-5-7.
- Porter, E.M., Kramer, M.R., (2006), Strategy and Society, *Harvard Business Review*, December, Vol. 84, No. 12, pp. 78-92.

- Post, C., Rahman, N. and Rubow, E. (2011), "Green governance: boards of directors' composition and environmental corporate social responsibility", *Business and Society*, Vol. 50 No. 1, pp. 189-223.
- Ratković Njegovan, B., (2015), BOOK REVIEW, *Management: Journal of Sustainable Business and Management Solutions in Emerging Economies*, 20(74), 77-79. doi: 10.7595/management.fon.2015.0006.
- Rodrigues, P., & Borges, A. P. (2015), Corporate social responsibility and its impact in consumer decision-making, *Social Responsibility Journal*, Volume 11, Issue 4, pp. 690 – 701.
- Smiljković Stojanović, J. (2015), Uloga interne komunikacije u kompaniji, *Tokovi osiguranja*, 2/2015, 84-92.
- Stojanović, A.; Arsić, S.; Mihajlović, I., Perception of employees in Serbia about corporate social responsibility. In *Proceedings of the International May Conference on Strategic Management—IMKSM17*, Bor, Serbia, 19–21 May 2017.
- Terdpaopong, Kanitsorn, and Robert C. Rickards, 2021, "Thai Non-Life Insurance Companies' Resilience and the Historic 2011 Floods: Some Recommendations for Greater Sustainability" *Sustainability* 13, no. 16: 8890, <https://doi.org/10.3390/su13168890>
- Trinh, T.; Nguyen, X.; Sgro, P., Determinants of non-life insurance expenditure in developed and developing countries: An empirical investigation. *Appl. Econ.* 2016, 48, 5639–5653.
- Ullah, M.S., Muttakin, M.B., & Khan, A. (2019), Corporate governance and social corporate responsibility in insurance companies, *International Journal of Accounting & Information Management* Vol. 27 No. 2, 2019 pp. 284-300 © Emerald Publishing Limited 1834-7649 DOI 10.1108/IJAIM-10-2017-0120
- Vishwanathan, P.; van Oosterhout, H.J.; Heugens, P.P.; Duran, P.; van Essen, M., Strategic CSR: A concept building meta-Analysis. *J. Manage. Stud.* 2019, 1, 1–37.
- Vlastelica Bakić, T., (2012), *Upravljanje reputacijom primenom koncepta korporativne društvene odgovornosti u marketingu i odnosima s javnošću*, doktorska disertacija, Fakultet organizacionih nauka, Univerzitet u Beogradu, Beograd, str. 79.
- Vujić, V., Ivaniš, M., (2012), *The concept of corporate social responsibility*, Enterprise Odyssey, the 6th International Conference Proceedings, pp. 962-980.
- Weber, M., (2008), The business case for corporate social responsibility: A company level measurement approach for CSR: *European Management Journal*, Vol. 26, No. 4, pp. 247-261.

Professor Milica M. Slijepčević, PhD¹
Assistant professor Nevenka J. Popović Šević, PhD²
Peđa A. Ašanin Gole, PhD³
Professor Milena P. Ilić, PhD⁴

INFLUENCE OF CSR ACTIVITIES ON OPINIONS OF INSURANCE SERVICE USERS WHEN PURCHASING INSURANCE

REVIEW PAPER

Abstract

Corporate Social Responsibility implies a company's independent determination to direct its activities towards social welfare in the community in which it runs its business operations. Insurance companies, as institutional investors, contribute significantly to the development of the entire economy on one hand, while on the other, through socially responsible business, they support important projects for development of the entire community. In insurance sector, CSR (Corporate Social Responsibility) is deemed a long-term investment, because a company makes voluntary contributions to support the community, thereby directly strengthening its position on the market. The paper presented opinions of five categories of insurance service users on CSR of insurance companies. Focus was on the extent to which insurance service users believed that insurance companies helped development of a local and wider community, whether they perceived their insurance company as a socially

---

¹ Professor Milica Slijepčević, PhD, Faculty of Management and Faculty of Digital Arts, Belgrade Metropolitan University, Tadeuša Košćuška 63, 11000 Belgrade, milica.slijepcevic@metropolitan.ac.rs

² Assistant professor Nevenka Popović Šević, PhD, Faculty of Contemporary Arts and Information technology school, Svetozara Miletića 12, 11000 Belgrade, nevenka.popovic.sevic@its.edu.rs

³ Peđa Ašanin Gole, PhD, Senior lecturer at Ljubljana School of Business, Tržaška cesta 42, 1000 Ljubljana, pedja.asaningole@gmail.com

⁴ Professor Milena Ilić, PhD, Faculty of Contemporary Arts and Information technology school, Svetozara Miletića 12, 11000 Belgrade, milena.ilic@its.edu.rs

Paper received on: 31 May 2022

Paper accepted on: 4 April 2023

responsible company and whether they considered its socially responsible behaviour before choosing it. Results showed the necessity of promoting socially responsible activities of insurance companies in order to make the target group more aware of what their chosen insurance company actively undertook in the relevant field.

Key words: *corporate social responsibility, insurance companies, performance of a company, creativity, company's reputation, sustainable development.*

I. Introduction

Global market offers indefinite space for enhancing and diversifying of insurance sector. Insurance companies' development is presented in new, modified insurance service packages, which follow increasing needs of a demanding market. Consistent with the aforementioned, greater competition in insurance market,⁵ development of financial institutions and adequate legal support made a clear path to increased productivity of insurance companies.⁶ Larger insurance systems are deemed far more efficient than smaller insurance companies.⁷

Even during the Covid-19 pandemics, whose consequences are still present in the whole world, the role of insurance companies, their offer and service packages, was under scrutiny like never before, but primarily due to proactive plans regarding sustainability. New circumstances in business operations caused fundamental transformations in order to protect a company's reputation, but also corporate social responsibility as a base for other commercial activities.⁸

The idea of corporate social responsibility gained momentum in the late 1950s and 1960s with the expansion of large corporations, and became a popular topic in the 1980s with Freeman's strategic management, the so-called stakeholder approach.⁹ In the light of the financial crisis of 2008-2010 and Covid-19, socially responsible business has again found itself in the focus of the evaluation of corporate behaviour. Bowen's Social Responsibilities of the Businessman was the first comprehensive discussion of

---

⁵ OECD, Global Insurance Market Trend 2017, 2017, Available online: <https://www.oecd.org/daf/fin/insurance/GlobalInsurance-Market-Trends-2017.pdf> (accessed on 15 February 2019).

⁶ Trinh, T.; Nguyen, X.; Sgro, P., Determinants of non-life insurance expenditure in developed and developing countries: An empirical investigation. *Appl. Econ.* 2016, 48, 5639–5653.

⁷ Terdpaopong, Kanitsorn, and Robert C. Rickards, 2021, "Thai Non-Life Insurance Companies' Resilience and the Historic 2011 Floods: Some Recommendations for Greater Sustainability" *Sustainability* 13, no. 16: 8890. <https://doi.org/10.3390/su13168890>.

⁸ Marsh, Building Resilience for Sustainable Growth: An Integrated Approach to Crisis Management. Available online: <https://www.marsh.com/ae/en/services/marsh-risk-consulting/building-resilience-for-sustainablegrowth.html> (accessed on 3 May 2020).

⁹ Freeman, R.E. (1984), *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Pitman Publishing.

business ethics and social responsibility.¹⁰ It created a base allowing business executives and academics to consider the subjects as part of strategic planning and managerial decision-making. Initially, some argued that the sole responsibility of a corporation was the pursuit of profits and the provision of maximum return to shareholders,¹¹ while others suggested that social responsibility applies to companies.¹²

Today, corporate social responsibility (CSR) is viewed as a fundamental operating principle of every organization. It implies ethical behaviour towards stakeholders and recognizes the spirit of legal and regulatory environment. Four main types of CSR include legal responsibility, ethical responsibility, philanthropic responsibility and economic responsibility.¹³ Legal and economic responsibility of a company is required, ethical responsibility is expected, and philanthropic responsibility is desirable (participation of companies in humanitarian activities, sponsorships, donations, corporate citizenship, corporate volunteering, etc.). In the broadest sense, corporate social responsibility refers to a company's influence on society and the role of the economy in sustainable development. The more connected a company is to its environment, the more legitimate is its practice. Organisations (and therefore corporations) as social entities are the product of common understanding and common interpretations of acceptable norms of collective activity – a social agreement. They are embedded in a social, economic and political environment where there are continuous interactions and where they are driven by structural preconditions. If they want to survive, develop and succeed in their social environment, organisations need more than just material resources and technical information – they need social acceptability and credibility.

This results in prudent business, without causing harm to others. At the same time, a company is obliged to comply with applicable regulations and laws. It is believed that a corporate identity of an organisation, in addition to its image, also presents a way of observing ethical codes important for creating a trademark.¹⁴

Society as a whole has numerous benefits from socially responsible business of a company. Thus, social benefits would be reflected in higher quality and healthier products, better quality of life, satisfied citizens and a better foundation for future citizens. Environmental benefits would certainly be expressed through recycling of various materials, rational use of raw materials and protection of the ecosystem.¹⁵

---

¹⁰ Bowen, H.R. (2013), Social Responsibilities of the Businessman. In *Paper Knowledge – Toward a Media History of Documents (2nd ed.)*, University of Iowa Press.

¹¹ Friedman, M. (1970), The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits. *The New York Times Magazine*, 13 September.

¹² Davis, K. (1960), Can Business Afford to Ignore its Social Responsibilities? *California Management Review*, 2(3), 70-76.

¹³ Carroll, A.B. (2016), Carroll's pyramid of CSR: taking another look, *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 1(3), 1-8.

¹⁴ Milisavljević, M., (2012), Društvena odgovornost preduzeća, *Marketing*, Vol. 43, Br. 3, str. 173-180.

¹⁵ Vujić, V., Ivaniš, M., (2012), *The concept of corporate social responsibility*, Enterprise Odyssey, the 6th International Conference Proceedings, pp. 962-980.

It is interesting to note that organisations, although they achieve higher goals through corporate social responsibility, do not necessarily rely on a financial benefit. This leads to an idea that corporate social responsibility presents a visible competitive advantage for many organisations.¹⁶

The subject of the paper is to investigate of opinions of insurance service users regarding the influence of socially responsible operations of an insurance company on the decision to purchase an insurance service. Do people prefer to buy insurance from an insurance company that they perceive as socially responsible? Aim of the paper is to prove that insurance companies that are perceived as socially responsible have higher chances that a potential customer will choose their insurance service or insurance packages.

II. Overview of Literature

Different terminology is used for the concept of corporate social responsibility: ethical business, corporate sustainable development, corporate citizenship, managing stakeholder relations, even the concept of corporate social performance.¹⁷ The concept of corporate social responsibility overlaps with other concepts such as stakeholder relations, corporate citizenship, sustainable business, environmental responsibility, triple bottom line, social and environmental responsibility, business ethics and corporate responsibility.¹⁸ The phenomenon of responsibility in social practice today is associated with personal and institutional responsibility.¹⁹ Responsibility is not only about holding others accountable, but also about "taking one's own responsibility". As such, it is not only a reactive response to those supervising business, but also a proactive response associated with securing public confidence. Internal dimension of responsibility is motivated by a "sense of responsibility" expressed through individual action and the organization's mission. One World Trust defines accountability as "processes through which an organisation makes a commitment to respond to and balance the needs of stakeholders in its decision-making processes and activities, and delivers against this commitment."²⁰

¹⁶ Karnani, A., (2011), Doing Well by Doing Good, The Great Illusion, *California Management Review*, Vol. 53, No. 2, Winter 2011, pp. 69-71.

¹⁷ Vlastelica Bakić, T., (2012), *Upravljanje reputacijom primenom koncepta korporativne društvene odgovornosti u marketingu i odnosima s javnošću*, doktorska disertacija, Fakultet organizacionih nauka, Univerzitet u Beogradu, Beograd, str. 79.

¹⁸ Idowu, So.O., Capaldi, N., Zu, L., & Das Gupta, A. (Eds.). (2013), *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility*, Springer-Verlag.

¹⁹ Ratković Njegovan, B., (2015), BOOK REVIEW, *Management: Journal of Sustainable Business and Management Solutions in Emerging Economies*, 20(74), 77-79. Doi: 10.7595/management.fon.2015.0006.

²⁰ International Encyclopedia of Civil Society, (2010), In Anheier, H-K., Toepler, S., & List, R. (Eds.), *International Encyclopedia of Civil Society*, Springer.

An organisation is accountable for its impacts on society, the economy and the environment.²¹ Implementation of CSR in practice is all the more important in companies providing insurance services, which are called trust-based products.²² Corporate social responsibility is implemented for the prosperity of a society, which is a result of a proper social and economic management of a company and all its socially responsible activities.²³ Corporate social responsibility is deemed a voluntary commitment of a company to develop a better society through various activities, such as philanthropy, environmental and other humanitarian projects, improvement of social life and other forms of well-being, in addition to formal business processes.²⁴ Modern business management states that CSR can attract investors and bring additional investment to a company that promotes it.²⁵ Commission of the European Communities defined corporate social responsibility as "a concept whereby companies integrate social and environmental concerns in their business operations and in their interaction with their stakeholders on a voluntary basis".²⁶ Awareness of the importance of socially responsible business led insurance companies to submit *non-financial reports* at the end of the year in which they present their activities.²⁷

Connection between an organization's social responsibility and its business results is reflected in the following:²⁸ 1) growth of a company's reputation, 2) employees' motivation, 3) cost reduction, 4) growth of company's profits and 5) minimising business risks. A company's main approaches to corporate social responsibility are²⁹ the limited concept of corporate sustainability and the concept of socially responsible business.

A limited concept of corporate sustainability refers to an organization's philanthropic activities.

---

²¹ ISO. (2017), *ISO 26000 and OECD Guidelines: Practical overview of the linkages*. The International Organization for Standardization (ISO) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).

²² Grofčíková, J., Izáková, K., Škvareninová, D., (2020), Impact of Corporate Governance on CSR in Slovak Insurance Companies. In: Tsounis, N., Vlachvei, A. (eds) *Advances in Cross-Section Data Methods in Applied Economic Research*. ICOAE 2019, Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-38253-7_37.

²³ Ratković Njegovan, B., (2015), citiran rad.

²⁴ Gulzar, M.A.; Cherian, J.; Sial, M.S.; Badulescu, A.; Thu, P.A.; Badulescu, D.; Khuong, N.V. Does Corporate Social Responsibility Influence Corporate Tax Avoidance of Chinese Listed Companies? *Sustainability* 2018, 10, 4549.

²⁵ Vishwanathan, P.; van Oosterhout, H.J.; Heugens, P.P.; Duran, P.; van Essen, M., Strategic CSR: A concept building meta-Analysis. *J. Manage. Stud.* 2019, 1, 1–37.

²⁶ Commission of the European Communities. (2001), *Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*.

²⁷ Lament, M., & Bukowski, S. (2022), Non-financial reporting as a determinant of financial efficiency of insurance companies. *Wiadomości Statystyczne*. The Polish Statistician, 67(7), 1–19.

²⁸ Weber, M., (2008), The business case for corporate social responsibility: A company level measurement approach for CSR: *European Management Journal*, Vol. 26, No. 4, pp. 247–261.

²⁹ Matten, D.I., Crane, A., (2005), Corporate Citizenship: Towards an extended theoretical conceptualization, *Academy of Management Review*, Vol. 30, No. 1, pp. 166–179.

This type of corporate sustainability presents a company's "social investment" in order to improve business processes.³⁰ In the concept of corporate sustainability of a company, citizens are the subjects of administration, who at a certain moment even assume the obligations of some government bodies.

Aguilera and her colleagues conducted a research on launching socially responsible activities by companies and found that consumers/users of services are the main motive why companies engage in all of the aforementioned.³¹ Another related study pointed to the connection between socially responsible business and consumers' beliefs.³² According to results of the study, consumers believed that companies operate socially responsibly mainly for the sake of profit.

Vlastelica Bakić pointed out the benefits of socially responsible business,³³ both for work environment and business. As far as work environment is concerned, employees' motivation, greater commitment to work, reduced leave from work and injuries at work, greater efficiency are the most important. Socially responsible business activities contribute to better financial performance of a company, increasing the value of shares and attracting new investments. Due to the nature of their services (usually protection against risks threatening the individual and the entire society from extraordinary harmful effects or accidents), insurance companies are under the watchful eye of the public regarding the fulfilment of high social responsibility requirements.³⁴ Characteristic features of their package services are a classic example of the combination of their core business with broader interests of a society. Insurance companies that have integrated their socially responsible activities in the company strategy are recognized by potential insureds as pillars of sustainable business.³⁵

III. Connection between CSR and Insurance Sector in Serbia

Business operations of insurance companies are based on a continuous evaluation of their market performance and continuous adaptation to remain competitive and solvent. Insurance companies significantly support the entire economy not only as institutional investors, but also through direct support of a large number

---

³⁰ Matten, D., Crane, A., Chapple, W., (2003), Behind the Mask: Revealing the True Face of Corporate Citizenship, *Journal of Business Ethics*, Vol. 45, Issue 1-2, p. 116.

³¹ Aguilera, R.V., Rupp, D.E., Williams, C.A., Ganapathi, J., (2007), Putting the Company back in Corporate Social Responsibility: a Multilevel Theory of Social Change in Organizations, *Academy of Management Review*, Vol. 32, No. 3, pp. 836-863.

³² Ellen, P.S., Webb, D.J., Mohr, L.A., (2006), Building corporate associations: Consumer attributions for corporate socially responsible programs, *Academy of Marketing Science Journal*, Vol. 34, No. 2, pp. 147-157.

³³ Vlastelica Bakić, T., (2012), citiran rad, str. 120.

³⁴ Njegomir, V., & Petrović, Z. (2017), Preduzetništvo u osiguranju: značaj i pravni principi društveno odgovornog poslovanja osiguravača, *Strani pravni život*, 61(1), 114.

³⁵ Njegomir, V., & Demko Rihter, J. (2021), Društveno odgovorno poslovanje kao element strategije osiguravajućih društava, *Tokovi osiguranja*, 4/2021, 87-105.

of projects whose implementation contributes to development of both local and wider social community. Some insurance companies design special programmes and their CSR activities that may be of particular interest to certain target groups.³⁶

It is believed that the image of an insurance company did not solely depend on its liquidity and profitability, but also on the overall manner and style of business with which it present care for its social community.³⁷ Researchers dealt with those practical implications for insurers (insurance companies) in terms of directing certain investments in CSR activities that would significantly raise their rating.³⁸

The Government of the Republic of Serbia, as the national and the responsible body, adopted a national strategy for CSR activities. In addition, Council for CSR of the Chamber of Commerce and Industry of Serbia, among other activities, works to support and award the best responsible practices of Serbian companies, among which insurance companies are often awarded.³⁹ A company's social responsibility should be in line with its strategy. It is believed that a company's strategy is made stronger through pre-selected socially responsible activities that are beneficial to the community as well.⁴⁰ Only an insurance company that prioritizes the quality of its services can focus on the needs and satisfaction of its clients.⁴¹

In Serbia, there are socially responsible companies, but it seems that they inadequately communicate their activities to target groups. Consumers, i.e. buyers, are important and therefore it is necessary to design a programme that would convey the idea of a corporate social initiative to them as best as possible.⁴² There are several dimensions through which customers view the social responsibility of companies from which they obtain products and services, and these are environmental motives, openness and flexibility in business, circular business (economy) and timely communication.⁴³ Both external and internal communication of a company

---

³⁶ Popović Šević, N., Slijepčević, M., & Ilić, M. (2020), "The Effects of Company CSR on Generation Z – Example of an Insurance Company", *Sustainable Economic Development and Advancing Education Excellence in the era of Global Pandemic*, (36th IBIMA), Granada, Spain, pp. 10502-10514, ISBN: 978-0-9998551-5-7.

³⁷ Babalos V, Doumplos M, Philippas N, Zopounidis C., Towards a holistic approach for mutual fund performance appraisal. *Computational Economics*, 2015; 46:35-53.

³⁸ Kaoru Tone, Qian Long Kweh, Wen-Min Lu, Irene Wei Kiong Ting, Modeling Investments in the Dynamic Network Performance of Insurance Companies, *Omega* (2018), doi: <https://doi.org/10.1016/j.omega.2018.09.005>

³⁹ Stojanović, A.; Arsić, S.; Mihajlović, I. Perception of employees in Serbia about corporate social responsibility. In *Proceedings of the International May Conference on Strategic Management—IMKSM17, Bor, Serbia*, 19–21 May 2017.

⁴⁰ Porter, E. M., Kramer, M.R., (2006), *Strategy and Society*, *Harvard Business Review*, December, Vol. 84, No. 12, pp. 78-92.

⁴¹ Lazarević, A., & Protić, V. (2017), Zadovoljstvo korisnika kao cilj menadžmenta kvalitetom, *Tokovi osiguranja*, 4/2016, 83-93.

⁴² Đurović, I., Randić, D., (2011), *Značaj korporativne društvene odgovornosti za savremeno poslovanje*, 38. Nacionalna konferencija o kvalitetu, Beograd, str. 91-96.

⁴³ Rodrigues, P., & Borges, A.P. (2015), Corporate social responsibility and its impact in consumer decision-making, *Social Responsibility Journal*, Volume 11, Issue 4, pp. 690 – 701.

are directly related to the image of everything positive an organization wants to present to its target groups.⁴⁴

Until recently, accepting CSR activities in Serbia showed that business industries in our country still do not distinguish CSR from philanthropic and humanitarian activities. Recent studies have revealed a change in citizens' awareness when it comes to CSR, where the term is finally linked to a company's strategic orientation.⁴⁵ It is believed that numerous CSR achievements in Serbian companies were realised primarily due to the influence of international practices or a philanthropic attitude.⁴⁶ On the other hand, it is believed that Serbian managers do not have enough expertise regarding implementation of CSR activities because, sometimes, leading companies cannot make a clear distinction between a CSR strategy, a company mission, vision and corporate culture. Companies operating in the Western Balkans clearly recognize the strategic importance of CSR for the sustainability of their business.⁴⁷

IV. Opinions of Insurance Service Users

Independence of management of insurance companies has a positive correlation with CSR activities within the business process itself and beyond. This leads to the conclusion that independent (non-party and non-partner) directors are important for preserving the organizational legitimacy of a company, but also because of their undisguised influence on enhancing CSR activities.⁴⁸ In addition, previous research studies confirmed the importance of presence of female directors in insurance companies' management, when it comes to their CSR activities. Namely, the results show that proportionally higher participation of women in the board of directors of insurance companies positively corresponded with CSR activities.⁴⁹

The following research hypotheses were set:

H1: Perception of insurance service users is that local and wider communities are the focus of an insurance company's corporate social responsibility.

---

⁴⁴ Smiljković Stojanović, J. (2015), Uloga interne komunikacije u kompaniji, *Tokovi osiguranja*, 2/2015, 84-92.

⁴⁵ Forum za odgovorno poslovanje [Forum for Responsible Business], Smart kolektiv & Institute for Sustainable Communities. (2014), CSR u Srbiji – analiza stanja i primeri dobre prakse [CSR in Serbia, Analysis and Examples of Good Practice]. Retrieved from <http://odgovornoposlovanje.rs/wp-content/uploads/2015/03/CSR-u-Srbiji-165x237mm-WEB.pdf>

⁴⁶ Krstić, N., Trbović, A., & Drašković, B. (2018), Evaluating the strategic approach to CSR in Serbia, *TEME*, g. XLII, br. 2, str. 503-

⁴⁷ Melović, B., Milović, N., Backović-Vulić, T., Dudić, B., Bajžik, P. (2019), Attitudes and Perceptions of Employees toward Corporate Social Responsibility in Western Balkan Countries: Importance and Relevance for Sustainable Development, *Sustainability* 2019, 11, 6763; doi:10.3390/su11236763 www.mdpi.com/journal/sustainability.

⁴⁸ Ullah, M.S., Muttakin, M.B., & Khan, A. (2019), Corporate governance and social corporate responsibility in insurance companies, *International Journal of Accounting & Information Management* Vol. 27 No. 2, 2019 pp. 284-300 © Emerald Publishing Limited 1834-7649 DOI 10.1108/IJAIM-10-2017-0120.

⁴⁹ Post, C., Rahman, N. and Rubow, E. (2011), "Green governance: boards of directors' composition and environmental corporate social responsibility", *Business and Society*, Vol. 50 No. 1, pp. 189-223.

Corporate social responsibility has an exceptional impact on efficiency of business processes, even in insurance companies.⁵⁰ Insurance companies with a good business policy attract attention and cooperation of shareholders and certain target groups – their service users. Support of the local and wider community is extremely important. Many insurance companies are involved in environmental protection through partnerships with local communities. They sponsor local sports and cultural clubs, donate and sponsor the most valuable in their fields. Involvement in the community through charity mainly includes various donations in health sector, science and education, humanitarian donations and through organization of humanitarian programs.

H2: Insurance service users perceive insurance companies as organizations engaging in socially responsible activities.

It is very important that every company, including insurance companies, has a plan and a strategic approach to socially responsible business operations. This explicitly means that companies have already developed plans, budgets and goals that are part of the overall plan for business.⁵¹ The Insured perceive insurance companies as socially responsible if there is an evident ethical code of conduct, users' personal data protection and an anti-corruption programme, which also automatically protects users.

H3: When choosing an insurance company, it is important for future insurance service users that these companies carry out socially responsible activities.

Building potential insureds' trust is a long-term process requiring multiple involvement of an insurance company. In addition to time, an insurance company should adequately inform its clients in order for them to make rational decisions regarding purchase of various insurance packages, but also to ensure a client's satisfaction.⁵² Possible negative comments of the Insured can have a much greater impact on the reputation of an insurance company than what can be achieved by a marketing campaign in terms of promoting a range of insurance services.⁵³ One of the studies showed a direct connection between CSR activities of an insurance company and the trust of the Insured with customer-company identification. In this way, an insurance company creates a positive and friendly perception with the Insured, which additionally attracts new clients.⁵⁴ For this reason, many insurance companies

---

⁵⁰ Khan, A., Muttakin, M.B. & Siddiqui, J. (2013), Corporate governance and corporate social responsibility disclosures: evidence from an emerging economy, *Journal of Business Ethics*, 114(2), 207-223.

⁵¹ Matešić, M., Pavlović, D., Bartoluci, D. (2015), Društveno odgovorno poslovanje, VPŠ, Libertas, Zagreb, 41.

⁵² Njegomir, V., & Čirić, J. (2012), Zaštita korisnika finansijskih usluga: Slučaj osiguravajućih društava i investicionih fondova, *Marketing*, 43(4), 288-299.

⁵³ Bowler, J. (2017), Keeping Insurance Customers Satisfied After a Natural Catastrophe, preuzeto 12.11.2021. sa <https://www.marketstrategies.com/blog/2017/08/keeping-insurance-customers-satisfied-during-catastrophe-response/>

⁵⁴ Hong, S.R., Bae, J.H., & Park, H.S. (2020), The Effect of CSR Activity on Customer's Behavioral Intention in Insurance Industry, *Journal of Service Research and Studies*, 3, 33-53, <http://dx.doi.org/10.18807/jsrs.2020.10.1.033>

try to establish a continuous interaction with their service users, even when it comes to numerous free applications directly related to their business activity and insurance offer.

V. Methodology of Research and Results

Goal of the research was to examine opinions and experiences of the Insured of an insurance company in Serbia, which will be in the following text referred to as Company X, with a special focus on its socially responsible business. They used the method of data collection – PAPI, a quantitative research in the form of personal interviewing where the interviewer had a printed questionnaire from which he read the questions to the respondent and wrote down the answers. WARP IT software, a professional licensed market research programme with a wide range of options when setting up the project was used for data entry, while data analysis software was SPSS 26.0. The sample included 1003 respondents from the territory of the Republic of Serbia, excluding Kosovo and Metohija. Research control was also carried out – with a repeated interview with 20% of the respondents, where the credibility of answers was checked. Data collection period was from 12th November 2021 to 24th November 2021. Table 1 listed the sociodemographic characteristics of the respondents.

Table 1 Sociodemographic characteristics of respondents

		%
Gender	Male	48.1
	Female	51.9
Age	18–29	18.3
	30–44	24.7
	45–59	27.0
	60+	30.0
Education**	No school, uncompleted primary school,	39.7
	4-year secondary school, gymnasium and specialisation	34.7
	School of higher education, university +	25.6
Settlement type	City	60.0
	Out of city	40.0
Region	Vojvodina	26.8
	Beograd	23.2
	Western Serbia and Šumadija	28.1
	Eastern and Southern Serbia	21.8

Employed in:	Public sector	15.7
	Private sector	38.9
	Self-employed*	4.8
	Unemployed	18.4
	Retired	22.1
TOTAL		100.0

For the purposes of this paper, the focus was on five sub-samples that made up different target groups of users of Company X's services, holders of policies of the following insurance types – motor vehicle insurance, property insurance, voluntary health insurance, life insurance and agricultural insurance. Within the stated insurance packages, clients had to answer questions that support the abovementioned hypotheses:

1. Does Company X help the development of the local and wider social community?
2. Do you perceive Company X as socially responsible?
3. When choosing an insurance company, do you consider whether it takes care about the local and wider social community?

Results by indicated categories of insurance service users are shown below.

Table 2 Opinions of respondents – holders of motor vehicle insurance policies of Company X

Subsample of respondents holding a motor vehicle policy n=280

	Insurance Company X helps development of the local and wider social community	I perceive Insurance Company X as a socially responsible company	When choosing an insurance company, I consider whether it takes care about the local and wider social community
Yes, but I do not know a specific project	33,6	28,3	21,7
Yes	3,5	2,3	1,4
No	28,2	26,3	33,4
I do not know	34,6	43,1	43,5

Respondents with a motor vehicle insurance – about one third (33.6%) stated that they knew that a Company X helped development of the local and wider social community, but they could not list specific projects; the other third (34.6%) did not know; and 28.2% of them believed that a Company X did not help development of the community. In terms of social responsibility of a Company X, the majority of respondents (43.1%) did not know, 28.3% knew that a Company X had CSR activities,

but could not specify them, while 26.3% did not believe a Company X was socially responsible. When choosing an insurance company, one third of respondents (33.4%) did not consider whether a company took care about the community, while 43.5% of them could not answer this question.

Conclusion: Respondents of a Company X with a motor vehicle insurance in 77.7% of cases (sum of percentages "development of wider community" and "social responsibility") did not know about CSR activities of that company. When choosing an insurance company, 23.1% of respondents considered whether that company took care of the local and wider social community.

Table 3 Opinions of respondents – holders of property insurance policy of Company X

Subsample of respondents holding a property insurance policy n=147

	Insurance Company X helps development of the local and wider social community	I perceive Insurance Company X as a socially responsible company	When choosing an insurance company, I consider whether it takes care about the local and wider social community
Yes, but I do not know a specific project	42,0	38,7	33,2
Yes	5,8	5,8	4,0
No	25,5	22,3	28,6
I do not know	26,7	33,2	34,2

Regarding opinions of respondents on development of the local and wider social community, about half of them (49.6%) knew about activities of a Company X, but could not specify them; 23% of them believed that the company did not have CSR activities. In addition, 41.1% of respondents perceived a Company X as socially responsible and knew that it carried out CSR activities, but they could not specify them; slightly less than one third (30.1%) did not know anything about it. When it comes to the local and wider social community and choosing an insurance company according to this criterion, the opinions of respondents varied. One third of respondents (33.8%) believed that a Company X cared about the local and wider social community, but could not specify projects; 33.2% of respondents could not answer this question; while 26.9% of them did not find this criterion important for selection.

Conclusion: Respondents holders of property insurance policy of a Company X in most cases knew about CSR activities, but they could not specify them, while the choice of an insurance company is not influenced by CSR activities.

Table 4 Opinions of respondents holding a health insurance policy of Company X's

Subsample of respondents holding a health insurance policy n=145

	Insurance Company X helps development of the local and wider social community	I perceive Insurance Company X as a socially responsible company	When choosing an insurance company, I consider whether it takes care about the local and wider social community
Yes, but I do not know a specific project	42,4	38,7	31,7
Yes	6,0	3,6	3,0
No	32,4	27,3	33,0
I do not know	19,2	30,5	32,4

Respondents holding a health insurance from Company X (42.4%) believed that the company helped the development of the local and wider social community, but they could not specify projects; while 32.4% of them did not think that Company X took care of that issue. In addition, 38.7% of them perceived a Company X as socially responsible, while 30.5% had no opinion; 27.3% believed that a Company X was not socially responsible. One third of respondents (33%) did not consider the criterion of care for the social community when choosing an insurance company, while 32.4% did not have an opinion.

Conclusion: Regarding the CSR activities of a Company X, most respondents knew about them, but could not specify projects. In addition, when choosing an insurance company, most respondents were not guided by CSR activities of that company.

Table 5 Respondents holding life insurance policy of Company X

Subsample of respondents holding a life insurance policy n=119

	Insurance Company X helps development of the local and wider social community	I perceive Insurance Company X as a socially responsible company	When choosing an insurance company, I consider whether it takes care about the local and wider social community
Yes, but I do not know a specific project	49,6	41,1	33,8
Yes	6,4	8,1	6,1
No	23,0	20,7	26,9
I do not know	21,0	30,1	33,2

Regarding respondents with a life insurance policy of a Company X, 49.6% of them believed that the company helped development of the local and wider social

community, but they could not specify projects; 23.0% of them did not believe that Company X helped development. In addition, 41.1% of respondents perceived a Company X as socially responsible, but they could not specify activities, while 30.1% of respondents could not give an answer. When choosing an insurance company, 33.8% of them considered whether the company took care of the local and wider social community and could not specify activities, while 26.9% of them did not consider this criterion.

Conclusion: Regarding respondents with a life insurance of a Company X, in terms of CSR activities, most respondents knew about them, but they could not specify projects. When choosing an insurance company, a higher percentage stated that it was important whether the company carried out CSR activities or not.

Table 6 Respondents with agricultural insurance policy of Company X
Subsample of respondents with an agricultural insurance policy n=39

	Insurance Company X helps development of the local and wider social community	I perceive Insurance Company X as a socially responsible company	When choosing an insurance company, I consider whether it takes care about the local and wider social community
Yes, but I do not know a specific project	49,5	46,3	37,7
No	29,9	30,7	28,6
I do not know	20,5	23,0	33,7

Regarding respondents holding agricultural insurance of a Company X, about half of them (49.5%) knew that this company supported development of the local and wider social community, but they could not specify projects; 29.9% did not think that a Company X helped community development and 20.5% of them could not give answer. In addition, 46.3% of them believed that a Company X was socially responsible, while 30.7% of them did not believe so, and 23.0% could not answer this question. Slightly more than a third of respondents when choosing an insurance company considered whether the Company cared for social community, but could not specify projects; 33.7% of respondents could not answer this question, and 28.6% of them did not consider whether a company took care about the local and wider social community when choosing an insurance company.

Conclusion: Respondents holding an agricultural insurance of a Company X knew about its CSR activities, but could not specify them. A slightly higher percentage of the insured considered whether the Company was socially responsible when choosing an insurance company.

VI. Conclusion

Existing, as well as potential insurance policyholders generally prefer insurance companies that will provide them with a most personalized service. Through corporate social responsibility, the quality of services is additionally maximized and positive recommendations are spread about an insurance company, which thereby only gains in value. Socially responsible activities focusing on a consumer, and not only business activities of an insurance company, gain a competitive advantage in the long term. Focus on satisfaction, building of trust and good relations are the key to cooperation with clients who purchase insurance services.

An exceptionally large number of insurance companies make efforts to retain existing users through the management of relations with the insured, with parallel marketing efforts to acquire new users of their services. Insurance companies are increasingly moving from the so-called offensive marketing towards relational marketing, which assumes nurturing of relationships and retention of the insured through increased value of services, but also development of trust and continuous satisfaction.⁵⁵ Therefore, it is important that insurance companies build their image through institutional marketing and establish a relationship with clients based on mutual trust.

A condition for quality strategic growth of an insurance company is a strong brand, which is achieved by improving relations with the insured. It is deemed that the key factors of a good cooperation with clients are trust and established relationships. Services of insurance companies are specific and their placement does not depend so much on the structure of the offer as it does on the perception of trust by the insured, that is crucial.

Today, insurance companies face numerous challenges, starting with ever-increasing competition, globalization and deregulation, and have to apply innovative approaches to their clients in order to ensure long-term positive relationships. In this context, marketing through corporate social activities plays an extremely important role as it contributes to attracting new clients and maximizing value for customers of insurance services.

In the insurance sector, trust between a provider and an insurance service user is a priority for business. This study showed that to a certain extent there is a relationship between CSR activities of a Company X, trust of insurance service users and potential purchase of five different categories of insurance packages. Any recommendation and recognition due to increased CSR activities by an insurance company can lead to a potential and fast purchase of an insurance package.

---

⁵⁵ Njegomir, V., & Rihter Demko, J. (2018). Uloga marketinga u unapređenju zadovoljstva osiguranika, *Marketing*, 49(1), 30-44.

This paper discussed opinions of insurance service users on CSR. Through CSR activities, an insurance company can build a solid competitive advantage in the market of similar or identical offers. Consequently, it becomes important for building the brand and the image of an insurance company itself, which is actively engaged in CSR. Sometimes in business, CSR activities can be used as a perfect tool for creating a more positive image and changing the perception of insurance service users.

In relation to H1 and perception of insurance service users that the local and wider communities are the focus of an insurance company's corporate social responsibility, unfortunately there are no justified confirmations in this research. Namely, it was concluded that insureds with property insurance (39.9%) and insureds with life insurance (39.9%) had positive information and opinion about the above-mentioned issue, unlike insureds with agricultural insurance (37.7%), insureds with health insurance (34.7%), and insureds with motor vehicle insurance – only 23%.

Testing of H2 recorded relatively more optimistic opinions of respondents. Users of five different packages of insurance companies mainly perceived insurance companies as organizations that engaged in socially responsible activities. In this regard, insureds with property insurance and insureds with life insurance expressed the most positive opinion (56% each), then 49.5% of insureds with agricultural insurance, 48.4% of insureds with health insurance and only 37% of insureds with motor vehicle insurance.

Relative importance was also shown by testing of H3, which showed that it was important for future insurance service users that insurance companies carried out socially responsible activities. In this sense, the most positive opinions were given by insureds with property insurance and life insurance (49.2% each), followed by insureds with agricultural insurance (46.3%), insureds with health insurance (42.3%), and finally insureds with motor vehicle insurance (37%).

It is certain that the insureds with property and life insurance policies are aware of the need and importance of corporate social responsibility of insurance companies, unlike the insureds with the remaining three insurance packages. Property and life insurance are a type of investment, while motor vehicle insurance is compulsory. It would be interesting to find detailed answers in some of future researches, both in the demographic, psychographic and behavioural maps of the users, on the said two types of insurance services.

Research showed that insureds did not have sufficient information about CSR specific projects, and many did not understand it. This is a strong signal to insurance companies to make an extra effort in terms of educating their insureds on one hand, and on the other to dedicate attention and resources in their marketing activities to present and promote specific CSR activities in the local and wider social community.

Results of this study may be of interest to regulators of insurance company business policies in order to encourage CSR activities. Through independent work of senior management and a more adequate distribution of the gender structure among directors of insurance companies, more room is obtained for internal activities, creation of services and more active commitment to CSR activities. Influence and attraction for shareholders will certainly be greater if an insurance company is committed to implementing CSR activities. In the case an insurance company will be recognized as socially responsible and as such will be accepted by the local and social community as a whole, which will lead to a positive effect on the core business.

Translated by: **Jelena Rajković**

Literature

- Aguilera, R.V., Rupp, D.E., Williams, C.A., Ganapathi, J., (2007), Putting the Company back in Corporate Social Responsibility: a Multilevel Theory of Social Change in Organizations, *Academy of Management Review*, Vol. 32, No. 3, pp. 836-863.
- Babalos V, Doumpos M, Philippas N, Zopounidis C., Towards a holistic approach for mutual fund performance appraisal, *Computational Economics*. 2015; 46: 35-53.
- Bowen, H.R. (2013), Social Responsibilities of the Businessman. In *Paper Knowledge Toward a Media History of Documents* (2nd ed.), University of Iowa Press.
- Bowler, J. (2017), Keeping Insurance Customers Satisfied After a Natural Catastrophe, preuzeto 12.11.2021. sa <https://www.marketstrategies.com/blog/2017/08/keeping-insurance-customers-satisfied-during-catastrophe-response/>
- Carroll, A.B. (2016), Carroll's pyramid of CSR: taking another look, *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 1(3), 1-8.
- Commission of the European Communities. (2001), *Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*.
- Davis, K. (1960), Can Business Afford to Ignore its Social Responsibilities? *California Management Review*, 2(3), 70-76.
- Đurović, I., Randić, D., (2011), *Značaj korporativne društvene odgovornosti za savremeno poslovanje*, 38. Nacionalna konferencija o kvalitetu, Beograd, str. 91-96.
- Ellen, P.S., Webb, D.J., Mohr, L.A., (2006), Building corporate associations: Consumer attributions for corporate socially responsible programs, *Academy of Marketing Science Journal*, Vol. 34, No. 2, pp. 147-157.

- Forum za odgovorno poslovanje [Forum for Responsible Business], Smart kolektiv & Institute for Sustainable Communities. (2014), CSR u Srbiji – analiza stanja i primeri dobre prakse [CSR in Serbia, Analysis and Examples of Good Practice]. Retrieved from <http://odgovornoposlovanje.rs/wp-content/uploads/2015/03/CSR-u-Srbiji-165x237mm-WEB.pdf>
- Freeman, R.E. (1984), *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Pitman Publishing.
- Friedman, M. (1970), The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits, *The New York Times Magazine*, 13 September.
- Grofčíková, J., Izáková, K., Škvareninová, D. (2020), Impact of Corporate Governance on CSR in Slovak Insurance Companies. In: Tsounis, N., Vlachvei, A. (eds) *Advances in Cross-Section Data Methods in Applied Economic Research*. ICOAE 2019. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-38253-7_37
- Gulzar, M.A.; Cherman, J.; Sial, M.S.; Badulescu, A.; Thu, P.A.; Badulescu, D.; Khuong, N.V. Does Corporate Social Responsibility Influence Corporate Tax Avoidance of Chinese Listed Companies? *Sustainability* 2018, 10, 4549.
- Hong, S.R., Bae, J.H., & Park, H.S. (2020), The Effect of CSR Activity on Customer's Behavioral Intention in Insurance Industry, *Journal of Service Research and Studies*, 3, 33-53, <http://dx.doi.org/10.18807/jsrs.2020.10.1.033>
- Idowu, S.O., Capaldi, N., Zu, L., & Das Gupta, A. (Eds). (2013), *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility*, Springer-Verlag.
- International Encyclopedia of Civil Society. (2010), In Anheier, H.K., Topler, S., & List, R. (Eds.), *International Encyclopedia of Civil Society*, Springer.
- ISO. (2017), *ISO 26000 and OECD Guidelines: Practical overview of the linkages*, The International Organization for Standardization (ISO) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).
- Kaoru Tone, Qian Long Kweh, Wen-Min Lu, Irene Wei Kiong Ting, Modeling Investments in the Dynamic Network Performance of Insurance Companies, *Omega* (2018), doi: <https://doi.org/10.1016/j.omega.2018.09.005>
- Karnani, A., (2011), Doing Well by Doing Good, The Great Illusion, *California Management Review*, Vol. 53, No. 2, Winter 2011, pp. 69-71.
- Khan, A., Muttakin, M.B. and Siddiqui, J. (2013), "Corporate governance and corporate socialresponsibility disclosures: evidence from an emerging economy", *Journal of Business Ethics*, Vol. 114 No. 2, pp. 207-223.
- Krstić, N., Trbović, A., & Drašković, B. (2018), Evaluating the strategic approach to CSR in Serbia, *TEME*, g. XLII, br. 2, str. 503-Lament, M., & Bukowski, S. (2022), Non-financial reporting as a determinant of financial efficiency of insurance companies. *Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician*, 67(7), 1–19.

- Lazarević, A., & Protić, V. (2017), Zadovoljstvo korisnika kao cilj menadžmenta kvalitetom, *Tokovi osiguranja*, 4/2016, 83-93.
- Marsh, Building Resilience for Sustainable Growth: An Integrated Approach to Crisis Management. Available online: <https://www.marsh.com/ae/en/services/marsh-risk-consulting/building-resilience-for-sustainablegrowth.html> (accessed on 3 May 2020).
- Matešić, M., Pavlović, D., Bartoluci, D. (2015), *Društveno odgovorno poslovanje*, VPŠ, Libertas, Zagreb, 41.
- Matten, D., Crane, A., Chapple, W., (2003), Behind the Mask: Revealing the True Face of Corporate Citizenship, *Journal of Business Ethics*, Vol. 45, Issue 1-2, p. 116.
- Matten, D.I., Crane, A., (2005), Corporate Citizenship: Towards an extended theoretical conceptualization, *Academy of Management Review*, Vol. 30, No. 1, pp. 166-179.
- Melović, B., Milović, N., Backović-Vulić, T., Dudić, B., Bajzik, P. (2019), Attitudes and Perceptions of Employees toward Corporate Social Responsibility in Western Balkan Countries: Importance and Relevance for Sustainable Development, *Sustainability 2019*, 11, 6763; doi:10.3390/su11236763 www.mdpi.com/journal/sustainability
- Milisavljević, M., (2012), Društvena odgovornost preduzeća, *Marketing*, Vol. 43, Br. 3, str. 173-180.
- Njegomir, V., & Čirić, J. (2012), Zaštita korisnika finansijskih usluga: Slučaj osiguravajućih društava i investicionih fondova, *Marketing*, 43(4), 288-299.
- Njegomir, V., & Petrović, Z. (2017), Preduzetništvo u osiguranju: značaj i pravni principi društveno odgovornog poslovanja osiguravača, *Strani pravni život*, 61(1), 114.
- Njegomir, V., & Rihter Demko, J. (2018), Uloga marketinga u unapređenju zadovoljstva osiguranika, *Marketing*, 49(1), 30-44.
- Njegomir, V., & Demko Rihter, J. (2021), Društveno odgovorno poslovanje kao element strategije osiguravajućih društava, *Tokovi osiguranja*, 4/2021, 87-105.
- OECD, Global Insurance Market Trend 2017, 2017, Available online: <https://www.oecd.org/daf/fin/insurance/GlobalInsurance-Market-Trends-2017.pdf> (accessed on 15 February 2019).
- Popović Šević, N., Slijepčević, M., & Ilić, M. (2020), "The Effects of Company CSR on Generation Z – Example of an Insurance Company", *Sustainable Economic Development and Advancing Education Excellence in the era of Global Pandemic*, (36th IBIMA), Granada, Spain, pp. 10502-10514, ISBN: 978-0-9998551-5-7.

- Porter, E.M., Kramer, M.R., (2006), Strategy and Society, *Harvard Business Review*, December, Vol. 84, No. 12, pp. 78-92.
- Post, C., Rahman, N. and Rubow, E. (2011), "Green governance: boards of directors' composition and environmental corporate social responsibility", *Business and Society*, Vol. 50 No. 1, pp. 189-223.
- Ratković Njegovan, B., (2015), BOOK REVIEW, *Management: Journal of Sustainable Business and Management Solutions in Emerging Economies*, 20(74), 77-79. doi: 10.7595/management.fon.2015.0006.
- Rodrigues, P., & Borges, A. P. (2015), Corporate social responsibility and its impact in consumer decision-making, *Social Responsibility Journal*, Volume 11, Issue 4, pp. 690 – 701.
- Smiljković Stojanović, J. (2015), Uloga interne komunikacije u kompaniji, *Tokovi osiguranja*, 2/2015, 84-92.
- Stojanović, A.; Arsić, S.; Mihajlović, I. Perception of employees in Serbia about corporate social responsibility. In *Proceedings of the International May Conference on Strategic Management—IMKSM17*, Bor, Serbia, 19–21 May 2017.
- Terdpaopong, Kanitsorn, and Robert C. Rickards 2021, "Thai Non-Life Insurance Companies' Resilience and the Historic 2011 Floods: Some Recommendations for Greater Sustainability" *Sustainability* 13, no. 16: 8890. <https://doi.org/10.3390/su13168890>
- Trinh, T.; Nguyen, X.; Sgro, P., Determinants of non-life insurance expenditure in developed and developing countries: An empirical investigation. *Appl. Econ.* 2016, 48, 5639–5653.
- Ullah, M.S., Muttakin, M.B., & Khan, A. (2019), Corporate governance and social corporate responsibility in insurance companies, *International Journal of Accounting & Information Management* Vol. 27 No. 2, 2019 pp. 284-300 © Emerald Publishing Limited 1834-7649 DOI 10.1108/IJAIM-10-2017-0120
- Vishwanathan, P.; van Oosterhout, H.J.; Heugens, P.P.; Duran, P.; van Essen, M. Strategic CSR: A concept building meta-Analysis. *J. Manage. Stud.* 2019, 1, 1–37.
- Vlastelica Bakić, T., (2012), *Upravljanje reputacijom primenom koncepta korporativne društvene odgovornosti u marketingu i odnosima s javnošću*, doktorska disertacija, Fakultet organizacionih nauka, Univerzitet u Beogradu, Beograd, str. 79.
- Vujić, V., Ivaniš, M., (2012), *The concept of corporate social responsibility*, Enterprise Odyssey, the 6th International Conference Proceedings, pp. 962-980.
- Weber, M., (2008), The business case for corporate social responsibility: A company level measurement approach for CSR: *European Management Journal*, Vol. 26, No. 4, pp. 247-261.

Doc. dr Ivan D. Radojković, naučni saradnik¹

ANALIZA RADA DOBROVOLJNIH PENZIJSKIH FONDOVA U SRBIJI U 2022. GODINI

INFORMATIVNI PRILOG

Apstrakt

Tema ovog rada je analiza rada dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji u 2022. godini, pri čemu je akcenat na stopi prinosa.

Uvođenje privatnih dobrovoljnih penzijskih fondova zajedno s državnim penzijskim fondom suština je reforme penzijskog sistema i taj proces reforme otpočeo je 2005. godine.

Penzijski sistem kao opšteprihvaćeni sistem funkcioniše kao trustubni, ali uvođenje drugog penzijskog stuba kod nas neće se dogoditi u skorije vreme i pitanje je da li će uopšte biti uveden.

Treći stub penzijskog sistema je dobrovoljni, i to je njegova najveća prednost. Funkcionisanje dobrovoljnog penzijskog sistema odvija se u tri međusobno povezana procesa: uplate u dobrovoljni penzijski fond, investiranje slobodnih sredstava i na kraju programirane isplate – penzije.

Da bi se formirao valjan investicioni portfelj i da može da se ostvari dugoročan i dobar prinos od investicija, mora postojati stabilan priliv u dobrovoljne penzijske fondove.

Ključne reči: penzijski sistem, dobrovoljni penzijski fondovi

U Republici Srbiji trenutno funkcionišu dva penzijska stuba, obavezni i dobrovoljni.

---

¹ Autor je direktor Filijale Niš „Dunav društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondom“, Univerzitet u Nišu, Pedagoški fakultet u Vranju, Mašinski fakultet u Nišu, imejl: ivan.radojkovic@dunavpenzije.com
Rad je primljen: 2. jula 2023.
Rad je prihvaćen: 28. jula 2023.

„Pay as you go“, prvi stub, sistem je obaveznog penzijskog osiguranja. Prosečan iznos penzije za april 2023. godine iznosi 37.807,00 dinara. (Podatak je objavljen 25. maja 2023. godine).²

Očekuje se da na kraju 2023. prosečan iznos penzije bude 387 evra, u 2024. između 424 evra i 434 evra, a da na kraju 2025. godine bude najmanje 450 evra.³

Dobrovoljni penzijski fondovi, treći stub, funkcionišu kao *fully funded* sistem finansiranja, koji se često naziva sistemom akumulacije kapitala ili sistemom kapitalizovanih fondova. U osnovi, visina privatne penzije zavisi od visine akumuliranih sredstava na ličnom računu člana fonda i prinosa na investirana sredstva.⁴

Članovi fonda mogu da počnu povlačenje novčanih sredstava sa navršene 53 odnosno 58 godina, u zavisnosti od datuma kada su pristupili fondu.

Penzijski fondovi u Republici Srbiji funkcionišu po principu kapitalisane štednje, gde se članovima fonda ne garantuje unapred nivo prinosa koji će fond da ostvari.

Uplate u iznosu od 7.529,00 dinara mesečno po zaposlenom od strane poslodavca oslobođenje su poreza na zarade i doprinosa za socijalno osiguranje.

Republika Srbija je 2005. godine zakonski regulisala rad dobrovoljnih privatnih penzijskih fondova – čija je primena počela 1. aprila 2006. godine, dok je njegova prva dopuna i izmena izvršena 7. maja 2011. godine – dati su pravni okviri za treći penzijski stub, sa ciljem obezbeđivanja dodatnih prihoda u starosti, kao dodatak državnom sistemu, koji ostaje glavni izvor penzijskih prihoda. Dobrovoljne penzije su potpuno nezavisne u odnosu na državne penzije i zasnivaju se na principu ličnih računa člana fonda.

Sredstva privatnog penzijskog fonda investiraju se u finansijske instrumente koji obezbeđuju optimizaciju portfelja, tj. daju najbolji odnos rizika ulaganja i stope ostvarenog prinosa. Sredstva dobrovoljnog penzijskog fonda investiraju se u skladu sa sledećim, zakonom propisanim investicionim načelima:

- 1) **načelo sigurnosti**, koje se ostvaruje investiranjem u hartije od vrednosti izdavalaca sa visokim rejtingom;
- 2) **načelo diverzifikacije portfelja**, koje se ostvaruje ulaganjem u različite finansijske instrumente (državne obveznice, korporativne obveznice, trezorski zapisi, akcije, bankarski depoziti, hipotekarne obveznice itd).
- 3) **načelo održavanja likvidnosti**, koje se postiže ulaganjem u hartije od vrednosti koje se brzo mogu prodati i kupiti po stabilnoj ceni. Cilj fonda je

---

² <http://www.pio.rs/sr/aktuelnosti/prosechna-penzija>, pregledano 22. 6. 2023. godine u 15.25.

³ <https://www.politika.rs/scc/clanak/546727/Vucic-Prosecna-penzija-do-kraja-godine-bice-387-evra>, pregledano 22. 6. 2023. u 15.42.

⁴ Jelena Kočović, Predrag Šulejić, Tatjana Rakonjac Antić, *Osiguranje*, Centar za izdavačku delatnost, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd 2010, strana 493.

I. Radojković: Analiza rada dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji u 2022. godini

da u portfelju ima dovoljan procenat likvidnih finansijskih instrumenata kako bi u svakom trenutku mogao da ispunjava svoje obaveze.⁵

U ovom trenutku, prema sajtu Narodne banke Srbije, u Republici Srbiji posluju četiri društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima:

1. GENERALI
2. RAIFFEISEN FUTURE
3. DDOR-GARANT
4. DUNAV⁶

Trenutno u Republici Srbiji imamo sedam dobrovoljnih penzijskih fondova.

Tabela 1. Stopa prinosa dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji

Naziv fonda	Stopa prinosa u 2022.	Petogodišnja stopa prinosa (2018–2022)
DUNAV ⁷	0,91%	3,194%
GENERALI BASIC ⁸	-2,44%	2,774%
GENERALI INDEX ⁹	-4,99%	2,266%
DDOR GARANT EKVILIBRIO ¹⁰	-7,37%	1,128%
DDOR GARANT ŠTEDNJA ¹¹	-9,43%	1.098%
RAIFFEISEN FUTURE ¹²	-6,42%	1,05%
RAIFFEISEN FUTURE EURO ¹³	-0,42%	1,26%

Izvor: Tabelu sačinio autor na osnovu podataka iz različitih izvora

Iz gornje tabele može se videti da je samo jedan fond imao pozitivnu stopu prinosa u 2022. godini, dok su ostali fondovi u toj godini imali negativnu stopu prinosa.

Ako se zna podatak da se sa stopom prinosa od 6% godišnje štednja udvostručava za 12 godina,¹⁴ onda članovi fondova ne mogu da budu zadovoljni ostvarenom godišnjom stopom prinosa.

⁵ Dr Ivan D. Radojković, Boban Gajić, Razvijenost dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji, *Tokovi osiguranja*, 4/2017, strana 35.

⁶ https://www.nbs.rs/sr_RS/finansijske-institucije/penzijski-fondovi/dpf/, pregledano 1. 7. 2023. u 00.07.

⁷ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/dunav_fond.30.html, pregledano 01. 7. 2023. u 23.36

⁸ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/generali_basic.34.html, pregledano 2. 7.2023. u 19.12

⁹ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/generali_index.31.html, pregledano 2. 7. 2023. u 19.14

¹⁰ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/ddor_garant_ekvilibrio.35.html, pregledano 2. 7.2023, u 19.17

¹¹ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/ddor_garant_stednja.139.html, pregledano 2. 7.2023. u 19.19

¹² <https://www.raiffeisenfuture.rs/wp-content/uploads//Ostvareni-rezultati-DPF-Raiffeisen-Future-31.12.2022.pdf>, pregledano 01.07.2023. u 23.32

¹³ <https://www.raiffeisenfuture.rs/wp-content/uploads//Ostvareni-rezultati-DPF-Raiffeisen-Euro-Future-31.12.2022.pdf>, pogledano 1. 7.2023. u 23.30

¹⁴ Investicija za budućnost, *Politika*, 6. 6.2023, strana 4.

Penzijski fondovi uplate moraju da ulažu u sigurne oblike kapitala. Na kraju četvrtog tromesečja 2022. struktura ulaganja imovine fondova nije znatno izmenjena u odnosu na prethodne godine. Najveći udeo imale su državne obveznice, koje su činile 76,6 odsto ukupne imovine. Sredstva na kastonima računima i oročeni depoziti banaka činili su 12,6, a ulaganje u akcije 10,9 odsto.¹⁵

Kada se pogleda polugodišnja stopa prinosa fondova u 2023. godini, uočava se rast stope prinosa fondova, te npr. „Dunav DPF“, na dan 7. 7. 2023. godine, beleži stopu prinosa od početka godine 7,91%,¹⁶ tako da možemo očekivati bolje prinose na kraju godine.

Literatura:

- Kočović Jelena, Šulejić Predrag, Rakonjac Antić Tatjana, *Osiguranje*, Centar za izdavačku delatnost, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd, 2010.
- Radojković Ivan, Gajić Boban, *Razvijenost dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji*, *Tokovi osiguranja*, 4/2017.
- *Politika*, Investicija za budućnost, 06.06.2023.
- Republika Srbija, Fiskalni savet, 15 godina privatnih penzijskih fondova u Srbiji: Dosadašnji razvoj i preporuke za reforme
- www.nbs.rs
- www.mojnovac.rs
- www.raiffeisenfuture.rs

---

¹⁵ Investicija za budućnost, *Politika*, 6. 6.2023, strana 13.

¹⁶ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/dunav_fond.30.html, pregledano 10. 7. 2023, u 23.37

Assistant professor, Ivan D. Radojković, PhD, research fellow¹

ANALYSIS OF VOLUNTARY PENSION FUNDS IN SERBIA IN 2022

INFORMATIVE PAPER

Abstract

The topic of this paper is the analysis of voluntary pension funds in Serbia in 2022 with the emphasis on the return rate.

Introduction of private voluntary pension funds together with the state pension fund is the essence of the pension system reform, and that reform process began in 2005.

Generally accepted pension system is a three-pillar system, but introduction of the second pension pillar in our country will not happen anytime soon, and the question is whether it will be introduced at all.

The third pillar of the pension system is voluntary and this is its greatest advantage. Voluntary pension system consists of three interconnected processes: payments to the voluntary pension fund, investment of free funds, and programmed payments – pensions.

In order to form a valid investment portfolio and achieve a long-term and good return from investments there must be a stable inflow into voluntary pension funds.

Key words: *pension system, voluntary pension funds*

There are currently two pension pillars in the Republic of Serbia – compulsory and voluntary.

The first pillar – PAY-AS-YOU-GO – is the compulsory pension insurance system. Average pension for April 2023 was 37,807.00 RSD. (Data was published on May 25, 2023).²

---

¹ Author is a director of the main Branch Office Niš "Dunav Voluntary Pension Fund", University in Niš, Pedagogical Faculty in Vranje, Faculty of Mechanical Engineering in Niš, e-mail: ivan.radojkovic@dunav-penzije.com

² <http://www.pio.rs/sr/aktuelnosti/prosechna-penzija>, viewed on June 22, 2023 at 15.25.

Paper received on: 2 July 2023

Paper accepted on: 28 July 2023

It is expected that average pension at the end of 2023 would be 387€, in 2024 between 424€ and 434€, and at the end of 2025 at least 450€.³

Voluntary pension funds are **fully funded financing systems** – the third pillar – that is often called a system of capital accumulation or a system of capitalized funds. The amount of private pension depends on the amount of accumulated funds in the personal account of a fund member and the return on invested funds.⁴

Fund members can withdraw funds from the age of 53 or 58, depending on the date they joined the fund.

Pension funds in the Republic of Serbia function according to the principle of capitalized savings, where the fund members are not guaranteed in advance the level of return that the fund would realise.

Payments of 7,529.00 RSD per employee per month by an employer are exempt from personal income tax and social security contributions.

In 2005, the Republic of Serbia regulated voluntary private pension funds. Implementation of laws began on April 1, 2006, while its first amendment was made on May 7, 2011 – legal framework for the third pension pillar was set, with the aim of providing additional income in old age, in addition to the state system, which remains the main source of pension. Voluntary pensions are completely independent of state pensions and are based on the principle of the fund member's personal accounts.

Assets of the private pension fund are invested in financial instruments that ensure portfolio optimization, i.e. they provide the best ratio of investment risk and rate of return. Voluntary pension funds are invested in accordance with the following investment principles stipulated by law:

- 1) **principle of security**, the voluntary pension fund portfolio shall contain securities of issuers with high credit rating;
- 2) **principle of portfolio diversification**, the voluntary pension fund portfolio shall contain securities that differ by type, issuer and other elements.
- 3) **principle of maintaining adequate liquidity**, the voluntary pension fund portfolio shall contain securities that may be bought and sold quickly and efficiently at relatively uniform and stable process. The aim of the fund is to have a sufficient percentage of liquid financial instruments in the portfolio in order to meet its obligations at any time.⁵

According to the website of the National Bank of Serbia, there are four voluntary pension fund management companies in the Republic of Serbia:

³ <https://www.politika.rs/scc/clanak/546727/Vucic-Prosecna-penzija-do-kraja-godine-bice-387-evra>, viewed on June 22, 2023 at 15.42.

⁴ Jelena Kočović, Predrag Šulejić, Tatjana Rakonjac Antić, Osiguranje, Centar za izdavačku delatnost, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd 2010, page 493.

⁵ Dr Ivan D. Radojković, Boban Gajić, Razvijenost dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji, *Insurance Trends*, 4/2017, page 35.

1. GENERALI
2. RAIFFEISEN FUTURE
3. DDOR-GARANT
4. DUNAV⁶

Currently there are seven voluntary pension funds in the Republic of Serbia.

Table 1 Rate of return of voluntary pension funds in Serbia

Fund	Rate of return in 2022	Five-year return rate (2018–2022)
DUNAV ⁷	0,91%	3,194%
GENERALI BASIC ⁸	-2,44%	2,774%
GENERALI INDEX ⁹	-4,99%	2,266%
DDOR GARANT EKVILIBRIO ¹⁰	-7,37%	1,128%
DDOR GARANT ŠTEDNJA ¹¹	-9,43%	1.098%
RAIFFEISEN FUTURE ¹²	-6,42%	1,05%
RAIFFEISEN FUTURE EURO ¹³	-0,42%	1,26%

Source: Table composed by the author based on different sources

The table above shows that only one fund had a positive rate of return in 2022 while other funds had a negative rate of return in that year.

If a yield rate of 6% per year doubled savings in 12 years,¹⁴ then fund members could not be satisfied with the achieved annual rate of return.

Pension funds must invest in safe forms of capital. At the end of the fourth quarter of 2022, the asset investment structure of funds has not changed significantly compared to previous years. The largest share was held by government bonds, which accounted for 76.6% of total assets. Assets in custody accounts and bank time deposits accounted for 12.6%, and investment in shares accounted for 10.9%.¹⁵

⁶ https://www.nbs.rs/sr_RS/finansijske-institucije/penzijski-fondovi/dpf/, viewed on July 1, 2023 at 00.07

⁷ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/dunav_fond.30.html, viewed on July 1, 2023 at 23.36

⁸ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/generali_basic.34.html, viewed on July 2, 2023 at 19.12

⁹ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/generali_index.31.html, viewed on July 2, 2023 at 19.14

¹⁰ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/ddor_garant_ekvilibrio.35.html, viewed on July 2, 2023 at 19.17

¹¹ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/ddor_garant_stednja.139.html, viewed on July 2, 2023 at 19.19

¹² <https://www.raiffeisenfuture.rs/wp-content/uploads/Ostvareni-rezultati-DPF-Raiffeisen-Future-31.12.2022.pdf>, viewed on July 1, 2023 at 23.32

¹³ <https://www.raiffeisenfuture.rs/wp-content/uploads/Ostvareni-rezultati-DPF-Raiffeisen-Euro-Future-31.12.2022.pdf>, viewed on July 1, 2023 at 23.30

¹⁴ Investicija za budućnost, *Politika*, 6. 6.2023, p. 4.

¹⁵ Investicija za budućnost, *Politika*, 6. 6.2023, p. 13.

According to the half-year rate of return in 2023, an increase in the rate of return is recorded, e.g. "Dunav DPF", on July 7, 2023, recorded the rate of return since the beginning of the year of 7,91%,¹⁶ so we can expect better returns at the end of the year.

Translated by: Jelena Rajković

Literature:

- Kočović Jelena, Šulejić Predrag, Rakonjac Antić Tatjana, *Osiguranje*, Centar za izdavačku delatnost, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd, 2010.
- Radojković Ivan, Gajić Boban, Razvijenost dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji, *Insurance Trends*, 4/2017.
- *Politika*, Investicija za budućnost, 06.06.2023.
- Republika Srbija, Fiskalni savet, 15 godina privatnih penzijskih fondova u Srbiji: Dosadašnji razvoj i preporuke za reforme
- www.nbs.rs
- www.mojnovac.rs
- www.raiffeisenfuture.rs

---

¹⁶ http://www.mojnovac.rs/fondovi/penzijski_fondovi/dunav_fond.30.html, viewed on July 10, 2023 at 23.37

Mr Slobodan N. Ilijić¹

PRIKAZ KNJIGE

PRIRUČNIK ZA OSIGURANJE I PRAVO OSIGURANJA

Autori: prof. dr Jasna Pak, prof. dr Ilija Babić

Izdavač: Triglav osiguranje a.d.o.

Godina: 2020.

Strana: 375

Autori „Priručnika za osiguranje i pravo osiguranja“ poručuju da je knjiga namenjena zaposlenima u društvima za osiguranje i u društvima za zastupanje u osiguranju, odnosno nezavisnim zastupnicima u osiguranju, uključujući i one među zaposlenima u delatnosti osiguranja koji nisu završili pravni fakultet. Klasifikacija se sastoji iz šest delova, delovi su razvrstavani na glave, a glave na odeljke, odnosno na pododeljke.

I deo

Prvi deo knjige je sastavljen iz dve tematske celine. Jednu celinu čini – Uvod – a drugu – Statusno pravo osiguranja. Uvod obuhvata tri glave, a Statusno pravo osiguranja devet glava.

1.1. O pojmu osiguranja i ugovoru o osiguranju raspravlja se u početku Uvoda. Pošlo se od objašnjenja delatnosti osiguranja. Na današnjem stepenu razvoja delatnost osiguranja obavljaju društva za osiguranje na osnovu dozvole nadležnog državnog organa, radi pružanja materijalne zaštite fizičkim i pravnim licima od posledica osiguranih rizika, na načelu uzajamnosti i solidarnosti, uz primenu posebnih pravnih pravila i tehnike osiguranja zasnovane na statistici i matematici. U praksi, zainteresovano fizičko ili pravno lice zaključuje ugovor o osiguranju sa osiguravajućim društvom, radi zaštite od određenog rizika. Kraći istorijski osvrt sadrži konstataciju da je delatnost osiguranja nastala u XVIII veku. Posle Drugog svetskog rata delatnost

---

¹ Član Predsedništva Udruženja pravnika Srbije

osiguranja bila je regulisana nizom zakona. Za to vreme pretrpela je više reformi, da bi Zakon o osiguranju iz 2014. godine (ZO) poboljšao pravna pravila o osnivanju i nadzoru nad društvima za osiguranje.

1.2. Izvori prava osiguranja izloženi su u Uvodu. Na vrhu lestvice postavljen je zakon. Najvažniji zakoni među izvorima prava osiguranja u Republici Srbiji su ZO i Zakon o obligacionim odnosima (ZOO). Sledeći niži stepenik u hijerarhiji izvora prava osiguranja pripao je podzakonskim aktima, a zatim slede opšti i posebni uslovi osiguranja. Naredno niže mesto u hijerarhiji izvora prava osiguranja zauzeli su običaji, odnosno običaji u građanskom pravu i običaji u trgovinskom (privrednom) pravu. Posle običaja slede opšta pravila građanskog i privrednog prava, a niže na lestvici izvora prava osiguranja postavljeni su opšti akti i akti poslovne politike društava za osiguranje, sudska praksa, te pravna nauka osiguranja.

1.3. Subjekti u delatnosti osiguranja označeni su u trećoj glavi Uvoda. Precizirani su pojmovi osiguravača, ugovarača osiguranja i osiguranika. Detaljno su izloženi uslovi koje treba da ispuni fizičko lice osiguranik, kao subjekat u delatnosti osiguranja.

1.4. Deo knjige o Statusnom pravu osiguranja posvećen je vrstama društava, koja efektivno posluju u našem osiguranju – akcionarskom društvu za osiguranje i sredstvima tog društva, zatim društvu za uzajamno osiguranje i društvu za reosiguranje. Objasnjeni su poslovi posredovanja. Posebno su prikazani zakonski i statutarni zastupnici, zastupanje na osnovu odluke državnog organa i zastupanje na osnovu izjave volje zastupanog, a posebno su prikazani i poslovi društva za zastupanje u osiguranju i fizičkog lica preduzetnika kao zastupnika u osiguranju, kao i poslovi drugih zastupnika u osiguranju (banke i dr.). Pored toga, razmatrana su pravna pitanja u vezi sa ovlašćenjima za obavljanje poslova zastupanja u osiguranju.

1.5. Kandidovan je jedan aktuelan institut u uporednom i domaćem pravu osiguranja – zaštita potrošača osiguranja. Pošlo se od utvrđivanja pojma potrošača osiguranja i obavezujuće primene zakona koji je regulisao zaštitu potrošača. Potom, precizirana su osnovna prava osiguranika kao potrošača, a zatim su razmatrani akti osiguravača i njihov odnos s potrošačkim ugovorom o osiguranju. Najzad, analizirani su propisi o zaštiti kolektivnog interesa potrošača, kao i postupak zaštite kolektivnog interesa.

1.6. Sa etikom u osiguranju, kao sa aktuelnim pitanjem u razvijenim delatnostima osiguranja, suočilo se i Statusno pravo osiguranja. Objasnjeno je šta čini etiku uopšte, a zatim je istraživana etičnost poslovanja u osiguranju. Istraživanje etičnosti poslovanja sprovedeno je putem instrumenata kao što su: (1) kodeks poslovne etike, (2) kodeks korporativnog upravljanja, (3) kodeks o ponašanju u obaveznom osiguranju.

1.7. Ne samo za osiguravače, nego i šire, aktuelnost predstavlja postupanje sa poverljivim podacima ljudi. Statusno pravo osiguranja suočilo se s obavezom osiguravača da čuva poverljive podatke osiguranika i drugih korisnika usluga osiguranja.

Te obaveze markirane su najpre na opšti način, a zatim i kroz pravne izvore, odnosno kroz konkretnu zaštitu podataka o osiguranicima i drugim korisnicima osiguranja.

1.8. U okviru tematske celine Statusno pravo osiguranja obrađena su pitanja prestanka poslovanja društva za osiguranje, društva za posredovanje u osiguranju, društva za posredovanje u reosiguranju i društva za zastupanje u osiguranju, kao i fizičkog lica preduzetnika koji obavlja poslove zastupanja u osiguranju.

1.9. O statusnim promenama pojedinih subjekata iz delatnosti osiguranja referisano je u završnim redovima Statusnog prava osiguranja. Prikazani su osnovi nadzora nad obavljanjem osiguravajuće delatnosti. Ukratko, osvetljena je problematika revizije finansijskih izveštaja subjekata u delatnosti osiguranja, kao i opozivanje subjekata. Tim institutima zaokružen je Prvi deo knjige.

II deo

Drugi deo knjige koji sadrži dve glave poneo je naslov Osnovni činioci osiguranja i podele osiguranja.

2.1. Pod činioce osiguranja svrstani su: rizik, premija i osigurani slučaj. Rizik je definisan u prvoj glavi kao prirodni događaj (oluja, zemljotres, poplava) ili kao događaj prouzrokovan ljudskom radnjom ili propuštanjem koje se može dogoditi. Takođe, rizik podrazumeva događaj koji se ne očekuje u normalnim okolnostima. Premija je objašnjena kao izvor sredstava za izvršenje obaveza iz ugovora o osiguranju i za sredstva potrebna za poslovanje društva za osiguranje. Tom određenju premije dodato je sledeće: da bi obračun premije bio ispravan, njena visina u konkretnom ugovoru o osiguranju treba da odgovara procenjenom riziku. Najzad, podvučeno je da je osigurani slučaj događaj kojim se ostvaruje rizik pokriven konkretnim ugovorom o osiguranju. Naglašeno je da je obaveza osiguravača, dok se ne ostvari rizik, samo moguća, a postaje stvarna tek kad se rizik ostvari. Precizirano je da određeni događaj predstavlja osigurani slučaj ukoliko je nastao u periodu osiguranja i ukoliko je posledica osiguranog rizika.

2.2. Predstavljena je lista podela u osiguranju i kriterijumi za svaku od njih. Najznačajnijom podelom u osiguranju smatra se podela na osiguranje imovine i osiguranje lica. Kriterijum za tu podelu jeste priroda osnovne obaveze osiguravača iz ugovora o osiguranju. Novijeg datuma je podela na životno osiguranje i neživotno osiguranje. Poreklo te podele potiče iz prava osiguranja EU. U Republici Srbiji ta podela je uvedena Zakonom o osiguranju iz 2004. godine. Podvučeno je da ta podela ima tehnički, administrativni značaj, to jest da se vezuje za dobijanje dozvole za obavljanje poslova osiguranja i nadzor nad njihovim obavljanjem. Sledeća podela u osiguranju počiva na razlici između dobrovoljnog i obaveznog osiguranja. Po shvatanju autora, podela na dobrovoljna i obavezna osiguranja zasnovana je na zahtevu posebnog regulisanja i izučavanja osiguranja. Obavezna osiguranja se na osnovu zakona moraju

zaključiti, a imaju izuzetan ne samo ekonomski nego i socijalni značaj. Podela na individualno i kolektivno osiguranje inspirisana je ugovorom o osiguranju, koji može da bude zaključen individualno i kolektivno. Ugovor o osiguranju sa osiguravačem može da zaključi pojedinac, fizičko lice, u svom interesu ili u interesu nekog drugog lica. Kolektivni ugovor o osiguranju zaključuje sa osiguravačem jedno lice za račun većeg broja drugih lica, što je u interesu svih učesnika u poslu osiguranja. Kolektivno osiguranje je povoljnije od individualnog osiguranja, komentarisali su dalje autori iznoseći razloge za takav stav. Podela na kopnena i plovidbena osiguranja izvršena je s obzirom na to gde rizik može da nastane. Završna podela u osiguranju odnosi se na direktno osiguranje i reosiguranje. Direktni osiguravač je u neposrednom ugovornom odnosu sa osiguranikom, koji nema pravo da se obrati reosiguravaču. Putem reosiguranja, naglašava se u knjizi, sprovodi se vertikalna razdeoba rizika, koji su iznad samoprdržaja osiguravača. Ugovor o reosiguranju zaključuje osiguravač, odnosno reosiguranik i reosiguravač, kojim se bliže utvrđuje koliki deo rizika se prenosi na reosiguravača i koje su obaveze ugovornih strana.

III deo

Treći deo koji sadrži šest glava naslovljen je kao Opšta pravila obligacionih ugovora.

3.1. U početnim redovima ovog dela knjige iznete su pretpostavke za zaključenje ugovora. Navedeno je da je ugovor o osiguranju obligacioni ugovor na koji se primenjuju opšta načela i pravila ugovornog prava, kao i posebna pravila sadržana u više zakona. Detaljno su analizirani sastojci ugovora, zatim predmet i osnov (kauza), a na kraju su objašnjene i specifičnosti svakog od njih.

3.2. Zaključenje ugovora posmatrano je iz više uglova. Pogled na ponudu ugovora obuhvatio je, pored pojma ponude uopšte, javnu ponudu, ponudu prisutnom i odsutnom licu, dok su pod prihvatom ponude, pored opšteg pojmovnog određenja, opisani aktivno i pasivno prihvatanje ponude. Razmatrani su mesto i trenutak zaključenja ugovora, kao i predugovora. Analizirano je zaključenje ugovora na osnovu opštih uslova, kao i sudska kontrola opštih uslova.

3.3. Forma ugovora istraživana je kao poseban predmet. Konstatuje se da je ugovor formalan ako su ugovorne strane po zakonu ili po sporazumu obavezne da u određenoj formi daju izjavu volje. Polisa osiguranja ima formu privatne isprave, koju osiguravač sačinjava, potpisuje i dostavlja na potpis ugovaraču osiguranja. Ocenjeno je da se pravilo prema kome ugovori ne podležu formi sve više sužava, tako da se ugovori u privredi u svakom slučaju moraju zaključiti u pismenoj formi. Pri završetku istraživanja formi ugovora izloženo je zaključivanje ugovora u elektronskom obliku i forma javne isprave.

3.4. Nevažeci ugovori sagledavani su posebno. Pažnja je najpre usredsređena na ništave ugovore, a onda na rušljive ugovore.

3.5. Opšte dejstvo ugovora i prestanak ugovora tematski su obeležili treći deo knjige. U prvom redu razmatrano je dejstvo dvostrano obaveznih ugovora. Objašnjeni su odgovornost za materijalne i pravne nedostatke ispunjenja i jednostrano raskidanje ugovora zbog neispunjenja, a na kraju su prikazani sporazumni raskid ugovora i prigovor neispunjenja ugovora. U produžetku je razmotrena dilema da li usled promenjenih okolnosti raskinuti ili izmeniti ugovor. Dalje, analizirane su pretpostavke za raskid ugovora i dužnost obaveštavanja, kao i odluka suda. Pored ispunjenja ugovora kao načina njegovog prestanka, na više od 20 strana u knjizi osvetljeni su ostali načini prestanka ugovora: (1) prebijanje (kompenzacija); (2) otpuštanje duga; (3) novacija (prenov); (4) sjedinjenje (konfuzija); (5) zastarelost potraživanja.

3.6. Završnica trećeg dela knjige posvećena je založnom pravu, odnosno stvarnim sredstvima obezbeđenja i ispunjenja ugovora. Tom prilikom interpretirani su hipoteka, ručna zaloga i registarsko založno pravo (hipoteka na pokretnoj stvari).

IV deo

Četvrti deo knjige naslovljen je kao Posebna pravila o ugovoru o osiguranju. Unutar tog dela knjige nema podele na glave.

4.1. U početku ovog dela knjige razmatran je pojam interesa. Polazište u izlaganju pojma interesa sastojalo se od definisanja odnosa osiguranika prema očuvanju vrednosti koju za njega ima predmet osiguranja. Predmet osiguranja može da bude određena nepokretnost, odnosno imovina ili doživljenje nekih godina života, odnosno život osiguranika ili korisnika tog osiguranja. Kada osiguranik ili ugovarač osiguranja ne bi imao interes da se ne desi osigurani slučaj, postojala bi opasnost da osiguranje posluži za ostvarenje pravno nedozvoljenih ciljeva. Ukazano je na specifičnost ugovora o osiguranju, kome je zakonodavac posvetio veću pažnju nego drugim ugovorima, naglašeno je u knjizi. Interes je razmatran s obzirom na različite vrste poslova osiguranja.

4.2. Postupak zaključenja ugovora o osiguranju sagledavan je putem instituta. Svaki od instituta u tom postupku prikazan je kao jedna celina, a te celine čine ponuda, polisa osiguranja i list pokrića. Za ponudu je konstatovano da može da bude usmena, a ako nije usmena, onda se u praksi svodi na upitnik koji sastavlja osiguravač. U pogledu polise osiguranja, podvučeno je da je danas propisan obrazac polise jedino u obaveznom osiguranju od auto-odgovornosti, dok u svim ostalim poslovima osiguranja forma polise nije propisana unapred. Uz zaključak da je polisa najznačajniji dokument u postupku zaključenja ugovora o osiguranju, navedene su vrste polisa koje se koriste u praksi, a objašnjeni su i bitni elementi koje polisa treba da sadrži. O listu pokrića je naglašeno da se izdaje u slučaju kada je ugovaraču osiguranja potrebna osiguravajuća zaštita dok osiguravač još nije u mogućnosti da izda polisu.

4.3. Pri završetku četvrtog dela knjige koncentrisane su na jednom mestu osnovne obaveze ugovornih strana. Posebno su obrađene obaveze osiguravača u slučaju nadosiguranja, podosiguranja i dvostrukog osiguranja, a tretirani su i osnovi prestanka ugovora o osiguranju.

V deo

Peti, najobimniji deo knjige pod naslovom Građanska odgovornost za štetu sadrži osam glava, sa brojnim odeljcima i pododeljcima.

5.1. Peti deo knjige počinje opštim izlaganjem o građanskoj odgovornosti. Postavljeno je pitanje: kakav opšti odnos postoji između odgovornosti i pravne odgovornosti? Odgovornost je definisana kao snošenje negativne posledice za određeno ponašanje (činjenje ili nečinjenje) kojima se krši društvena norma. Pravna odgovornost jednaka je građanskoj odgovornosti, a nastala je usled povrede građanskopravne norme, čime je dat odgovor na postavljeno pitanje. Ukazano je na sledeća obeležja građanske odgovornosti: (1) građanska odgovornost nastaje protivpravnim ponašanjem fizičkog ili pravnog lica; (2) protivpravno ponašanje za posledicu mora da ima prouzrokovanje štete; (3) štetu je dužan da naknadi štetnik, ali u određenim pravnim situacijama i odgovorno lice koje nije prouzrokovalo štetu (roditelji za maloletnu decu itd.); (4) sadržina građanske odgovornosti jeste naknada štete koja uvek pogađa imovinu lica odgovornog za štetu; (5) građanska odgovornost je, po pravilu, prenosiva, tako da deluje i za univerzalne pravne sledbenike, dok je pravo na naknadu nematerijalne štete, po pravilu, neprenosivo.

5.2. Pregovaranje i predugovorna odgovornost važni su instituti obligacionog prava, koji su u ovoj knjizi posmatrani sa stanovišta osiguranja. Smatra se da lice koje zaključuje osiguranje od građanske odgovornosti ima pokriće i za štete prouzrokovane u vezi s pregovorima za zaključenje nekog obligacionog ugovora ako su pokrivene čisto imovinske štete. U praksi, velika privredna društva u svojoj delatnosti zaključuju ugovore na veliku vrednost posle dugotrajnih pregovora povezanih sa značajnim troškovima. Ugovorom o osiguranju predugovorne odgovornosti može se isključiti ili ograničiti pokriće, ukazano je u knjizi. Dopunskim uslovima osiguranja pokriće se prilagođava potrebama osiguranika, koji su izloženi ovom riziku odgovornosti.

5.3. Razmatran je i odnos između građanske i krivične odgovornosti, odnosno odnos između parničnog i krivičnog suda, a sve to iz aspekta osiguranja. Podvučeno je da nisu retki slučajevi u praksi osiguravača da se vodi krivični postupak protiv osiguranika u pogledu događaja koji je pokriven osiguranjem. Ako je zbog saobraćajne nezgode koju je prouzrokovao osiguranik pokrenut krivični postupak u kome je doneta oslobađajuća presuda, a oštećeni podnese tužbu za naknadu štete protiv osiguranika i osiguravača, parnični sud može utvrditi da postoji odgovornost osiguranika za prouzrokovanu štetu iako je krivični sud doneo oslobađajuću presudu.

5.4. Posebno je tretirana tema o rokovima zastarelosti potraživanja kad je šteta prouzrokovana krivičnim delom. Uz pozivanje na ZOO, ukazano je da obaveza osiguranika i njegovog osiguravača prema oštećenom zastareva u roku od tri godine od dana saznanja za štetu i učinioca, a u slučaju kada je šteta prouzrokovana krivičnim delom, rok zastarelosti potraživanja može da bude znatno duži.

5.5. Odgovornost po osnovu krivice imala je dugu istoriju. Namera je najteži oblik krivice. Navedeno je da se osigurani slučaj koji je namerno prouzrokovan ne može osigurati. Kad je osiguranikova radnja ili propuštanje namerno, tada nema nezvesnosti koje je osnovno obeležje rizika. Što se pak tiče krajnje nepažnje, zakonom nije predviđeno da se ne može osigurati, naglašeno je u knjizi. U osiguranju stvari krajnja nepažnja uglavnom je isključena, ali se može posebno ugovoriti. Odredbama ugovora o isključenjima iz osiguranja, krajnja nepažnja se posredno isključuje iz osiguranja, ako bi njeno pokriće uticalo na povećanje nemarnosti, što je socijalno neprihvatljivo i za moralnu osudu, napomena je autora. To bi bio slučaj u osiguranju od građanske odgovornosti, koja generalno ne isključuje krajnju nepažnju, ali pokriće ograničava na društveno prihvatljive slučajeve, precizirano je u knjizi.

5.6. Razmatrani su posebni oblici nepažnje i u tome nepažnja dobrog stručnjaka. Povreda pažnje dobrog stručnjaka ima za posledicu nastanak odgovornosti za prouzrokovanu štetu. U vezi s nepažnjom stručnjaka, ukazano je na to da je nužno definisati pravila profesionalne delatnosti (deontološka pravila). Pravila profesionalne delatnosti su tehnička pravila odgovarajuće delatnosti prema kojima bi tu delatnost trebalo obavljati, a običaji obuhvataju i sistematizovane i objavljene trgovačke običaje – uzanse. Pravila najčešće utvrđuju profesionalna udruženja, komore, društva (lekara, advokata, arhitekata, posrednika u osiguranju, inženjera i drugih profesija), čiji su članovi dužni da ih se pridržavaju. Ta pravila su od posebnog značaja za osiguranje od profesionalne odgovornosti, koje je za veći broj profesija obavezno, podvučeno je u knjizi. Odgovornost za štetu usled profesionalne greške ne može se ispravno utvrditi ako nema uvida u pravila koja su utvrđena na nivou profesionalnih udruženja. U sudskom postupku koji se vodi radi naknade štete koriste se ta pravila, a za veštake se biraju lica koja su poznati stručnjaci i istaknuti članovi udruženja.

5.7. Obrađen je i institut nepažnje u vršenju nadzora. Polazište je bilo da onaj ko je dužan da se stara o pojedinim kategorijama fizičkih lica odgovara zbog propuštanja vršenja potrebnog nadzora nad radnjama tih lica. U knjizi je naveden sledeći primer: ako je dete povređeno u školi ili na ekskurziji, odgovara škola. Taj primer je posmatran iz ugla osiguranja. Osiguranje od odgovornosti koje je zaključila škola pokriva štete koje pretrpe učenici dok su pod nadzorom u školi ili van nje (na ekskurziji, tokom učestvovanja na priredbama, sportskim i drugim takmičenjima, organizovanim posetama muzeju i dr.). U pomenutim situacijama, precizirano je u knjizi, oni koji su dužni da vrše nadzor nad poslovno nesposobnim, odnosno

maloletnim licima, odgovaraju oštećenom za štetu koju su ta lica pričinila, jer se smatra da je propušteno da se vrši potreban nadzor nad njima.

5.8. U okviru odgovornosti za štetu razmatrana je i odgovornost za opasnu stvar ili opasnu delatnost, koja je definisana kao objektivna odgovornost za štetu nastalu od stvari ili delatnosti od kojih potiče povećana opasnost od štete po okolinu, bez obzira na krivicu. Stvari koje po svojim osobinama, položaju ili upotrebi stvaraju povećan rizik ili opasnost od štete za ljudski život ili zdravlje, kao i delatnosti od kojih preti opasnost od štete koja prevazilazi uobičajene granice, jesu opasne stvari odnosno opasne delatnosti. Odgovornost za štetu od tuđe stvari može da bude pokrivena osiguranjem od odgovornosti, bilo u okviru osnovnog pokrivača, bilo u okviru posebno ugovorenog. Osiguranje od odgovornosti iz delatnosti kao izvora opasnosti pokriva odgovornost osiguranika ako se tuđa stvar nalazi kod njega u vezi sa obavljanjem delatnosti. Izvan obavljanja delatnosti, ta odgovornost može da bude obuhvaćena osiguranjem od odgovornosti u svojstvu privatnog lica ili obavljanja neke izvanprivredne aktivnosti kao izvora opasnosti (kulturne, sportske i dr.).

5.9. Posebno su objašnjeni odgovornost za drugog i uloga osiguranja. Odgovornost za drugog obuhvata slučajeve za koje ne odgovara štetnik nego drugo lice koje je s njim u pravno relevantnom odnosu. Odgovornost za drugog, navedeno je u knjizi, izvodi se iz odnosa koji postoji između štetnika i odgovornog lica, a ustanovljava se u korist oštećenog. U vezi s odgovornošću za drugog podvučeno je sledeće: ako poslodavac ima osiguranje od odgovornosti iz delatnosti kao izvora opasnosti, osiguravač će naknaditi i štetu koju je radnik prouzrokovao na radu ili u vezi sa radom. Ako je radnik štetu učinio namerno, osiguravač ima pravo na regres. Poslodavac odgovara i za štetu koju pretrpi radnik. Osiguranjem od odgovornosti po pravilu se pokriva odgovornost za štete koje pretrpi radnik i odgovornost za štete koje pretrpe druga lica.

5.10. Istraživana je i odgovornost za duševno bolesna lica i lica zaostala u umnom razvoju, kao i pogled na njihovo osiguranje. Pošlo se od norme da lice koje usled duševne bolesti ili umne zaostalosti ili iz kojih drugih razloga nije sposobno za rasuđivanje ne odgovara za štetu koju drugome prouzrokuje. Osiguranje od opšte građanske odgovornosti ustanova za smeštaj, nadzor i lečenje ovih lica pokriva štete koje ta lica prouzrokuju.

5.11. Ako štetu pričini maloletnik do navršene sedme godine, precizirano je u knjizi, njegovi roditelji odgovaraju za štetu bez obzira na njegovu krivicu. Za štetu koju maloletno dete koje je navršilo sedam godina, a nije navršilo 14 godina života, prouzrokuje drugom odgovaraju njegovi roditelji po principu krivice, osim ako dokažu da je šteta nastala bez njihove krivice. Aspekti osiguranja predstavljeni su tako da osiguranje od opšte građanske odgovornosti koje zaključi roditelj radi zaštite od ovih rizika u svakodnevnim aktivnostima (izvor opasnosti i svojstvo privatnog lica), pokriva njegovu odgovornost za štete koje prouzrokuje deliktno nesposobno

dete. Pored toga, osiguranje škola i drugih ustanova kojima su deca poverena na čuvanje pokriva ovu odgovornost.

5.12. Prezentirana je odgovornost za štetu od pojedinih opasnih stvari, a posebno odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom, kao i aspekti osiguranja. Osnovno je da zbog nedostatka kupljene stvari kupac ili članovi njegovog domaćinstva mogu pretrpeti štetu na svojim ličnim dobrima (povreda tela, smrt), ili može da bude prouzrokovana šteta na ostalim stvarima kupca, mnogo veća od vrednosti kupljene stvari. Na osiguranje od odgovornosti za štete od proizvoda s nedostatkom primenjuju se uslovi osiguranja od opšte građanske odgovornosti i posebni uslovi kojima se obim osiguravajućeg pokriva prilagođava ovim izvorima opasnosti. Pravila o odgovornosti proizvođača, uvoznika i trgovaca od značaja su za obavezu osiguravača koja se može utvrditi ako se dobro poznaje rizik koji je predmet osiguranja i u interesu osiguranika.

5.13. U knjizi su sagledani posebni slučajevi odgovornosti za štetu, a u tome odgovornost za terorističke akte, javne demonstracije i manifestacije. Podvučeno je da osiguranje od odgovornosti koje zaključi država obezbeđuje pokriće šteta koje fizička lica pretrpe usled javnih demonstracija i manifestacija. Uslovi za osiguranje od opšte građanske odgovornosti ne sadrže odredbu kojom se ovaj rizik isključuje iz osiguranja ili odredbu koja predviđa da se pokriće mora posebno ugovoriti. Država ima pravo i obavezu da zahteva naknadu isplaćenog iznosa od lica koje je štetu prouzrokovalo i u slučaju da ima osiguranje od odgovornosti, to pravo ima i osiguravač na osnovu prava na regres po osnovu subrogacije. Odgovornost usled akata nasilja ili terora isključena je iz osiguranja.

5.14. Pojedini slučajevi odgovornosti za štetu odnose se i na odgovornost organizatora priredbe. Pošlo se od toga da organizator priredbe, koja okuplja veći broj ljudi, u zatvorenom ili na otvorenom prostoru, odgovara za štetu nastalu smrću ili telesnom povredom usled vanrednih okolnosti koje u takvim prilikama mogu nastati, kao što je talasanje masa, opšti nered i sl. Organizator priredbe izložen je riziku odgovornosti za štetu koju može pretrpeti veliki broj ljudi. Osiguravači vode računa o toj činjenici i pokriće uslovljavaju posebnim obavezama ugovarača osiguranja koja imaju za cilj da se priredba bezbedno održi.

5.15. Posebni slučajevi odgovornosti za štetu odnose se na odgovornost staratelja, kao i osiguranje staratelja. Rešenjem o stavljanju štice pod starateljstvo organ starateljstva postavlja i staratelja koji je dužan da se o njemu savesno stara. Odgovornost osiguranika kao staratelja može biti pokrivena osiguranjem koje se odnosi na svojstva osiguranika kao izvora opasnosti. Fizičko lice – staratelj koje zaključi osiguranje od odgovornosti u svojstvu privatnog lica podrazumeva njegove svakodnevne životne aktivnosti, koje se ne obavljaju radi sticanja zarade (poslovi u domaćinstvu, staranje o članovima porodice, bavljenje rekreativnim sportom i dr.). Osnovne i posebne odredbe Uslova za osiguranje od opšte građanske odgovornosti

ne isključuju odgovornost osiguranika kao zakonskog zastupnika maloletne dece ili staratelja. Ako se posebno ugovori, pokrivene su i čisto imovinske štete.

VI deo

Šesti deo knjige koji se bavi Osiguranjem od građanske odgovornosti ima šest odeljaka.

6.1. U prvoj polovini šestog dela knjige razmatrana su opšta pitanja osiguranja od odgovornosti, osiguranje od opšte građanske odgovornosti i njegove specifičnosti, direktna tužba i štete isključene iz osiguranja od opšte građanske odgovornosti.

6.2. Druga polovina šestog dela knjige posvećena je osiguranju od auto-odgovornosti, međunarodnoj karti osiguranja i obavezama garantnog fonda za naknadu štete od motornog vozila.

Prilozi, literatura i stvarni registar

7.1. Posle šest delova knjige odštampani su prilozi koji čine knjigu praktičnom i korisnom. Među priložima se nalaze se: (1) ponuda; (2) polisa osiguranja; (3) list pokrića; (4) primerak evropskog izveštaja o saobraćajnoj nezgodi; (5) zelena karta; (6) primer redukcije osigurane sume u slučaju neplaćanja premije osiguranja za slučaj doživljenja; (7) primer raspodele obaveze osiguravača kod dvostrukog osiguranja; (8) primena pravila proporcionalnosti; (9) doplatak (malus) i popust (bonus) s obzirom na tehnički rezultat; (10) primer korekcije premije za trajanje osiguranja ispod godine dana; (11) primer učešća osiguranika u šteti (franšiza) od 10%; (12) izračunavanje prosečne štete, prosečne premije i prosečne premijske stope u neživotnom osiguranju.

7.2. Na kraju knjige je obiman spisak korišćene domaće i uporednopravne literature i veoma pregledan stvarni registar na osam strana.

O autorima

Posle izdavanja knjige, a pre objavljivanja ovog prikaza, jedan od autora knjige, prof. dr Jasna Pak, napustila nas je zauvek. Njen put u delatnosti osiguranja započeo je zaposlenjem kod vodećeg osiguravača, kod koga je ispekla zanat u osiguranju, a 80-ih godina XX veka zaplovila je samostalno u vode teorije prava osiguranja. U to vreme pretpostavljeni na poslu kod vodećeg osiguravača bio joj je niko drugi do tada prvi teoretičar prava osiguranja od građanske odgovornosti u Republici Srbiji dr Vojislav Sokal. U svojim stručnim i naučnim radovima obrađivala je tadašnju aktuelnu temu – osiguranje od građanske odgovornosti za rizike od nuklearne

energije. Kao magistar pravnih nauka, objavljivala je radove u časopisu *Osiguranje udruženog rada*, tada vodećem časopisu iz materije osiguranja u Republici Srbiji. Iz zavoda za osiguranje prelazi u Institut za uporedno pravo u Beogradu gde nastavlja da se bavi naukom osiguranja. Istupala je na savetovanjima i drugim naučnim i stručnim skupovima sa temama iz prava osiguranja. Uređivala je *Reviju za pravo osiguranja* i objavljivala priloge i prevode napisa iz strane literature o osiguranju. Bila je univerzitetski poslenik, redovni profesor, a u tom svojstvu objavila je udžbenik o pravu osiguranja i, kao vodeći autor, udžbenik o osnovama osiguranja. Sarađivala je u časopisu *Tokovi osiguranja*. Ova knjiga iz oblasti prava osiguranja, čiji je prikaz pred čitaocem, samo je manji deo iz opusa koji je ostao u srpskom pravu osiguranja kao zaostavština prof. dr Jasne Pak. U izradi ove knjige u svojstvu koautora svoj veliki doprinos dao je prof. dr Ilija Babić, koji je bio sudija Vrhovnog suda bivše BiH i Saveznog suda SRJ, a danas je profesor Obligacionog prava, član Redakcije za državno uređenje, pravo i politikologiju *Srpske enciklopedije*, autor *Leksikona obligacionog prava* i niza pravnih publikacija. Ova knjiga je rezultat udruženog poduhvata dvoje vodećih pravnih pisaca, jednog iz materije prava osiguranja i drugog iz materije građanskog i obligacionog prava, tako da je toplo preporučujemo čitalačkoj publici i stručnoj javnosti iz oblasti prava osiguranja.

UDK: 347.764: 368.022(049.32)

Slobodan N. Ilijić, LL.M.¹

REVIEW OF THE BOOK

HANDBOOK ON INSURANCE LAW AND PRACTICE

*Authors: prof. Jasna Pak, PhD, prof. Ilija Babić, PhD**Publisher: Triglav osiguranje ado**Year: 2020**Page: 375*

Authors of "Handbook on Insurance Law and Practice" specify that the book is intended for employees of insurance companies and insurance agencies and/or the individual agents, including the employees in the insurance industry other than the law school graduates. The Handbook is classified into six parts, divided into chapters and subdivided into sections and/or subsections.

Part I

The first part of the book is composed of two thematic units. The first unit includes the Introduction and the second comprises the Status Insurance Law. The Introduction comprises three chapters and the Statutory Insurance Law comprises nine chapters.

1.1. The beginning of the Introduction covers the discussion on the concept of insurance practice and insurance contract. It starts with an explanation of the insurance business. At the current level of development, the insurance activities are carried out by insurance companies based on the license issued by the competent state authority, in order to provide for the material protection of individuals and entities against the consequences of insured occurrences, following the principle of reciprocity and solidarity and applying the special legal rules and insurance techniques developed upon the statistics and mathematics. In practice, an interested party, an individual or entity, concludes an insurance contract with an insurance

---

¹ Member of the Presidency of the Association of Lawyers of Serbia

company in order to protect against a particular risk. A brief historical review includes the statement that the origins of the insurance industry date back to the 18th century. After the Second World War, insurance activity was regulated by a series of laws. During that time, it underwent several reforms, only to have the Insurance Law of 2014 (ZO) improve the legal rules on the establishment and supervision of insurance companies.

1.2. The sources of insurance law are presented in the Introduction. At the top of the ladder is the law. Among the sources of insurance law in the Republic of Serbia, the most significant laws are the Law on Insurance (ZO) and the Law on Contracts and Torts (ZOO). The next step below in the hierarchy of sources of insurance regulations is occupied by the by-laws, followed by general and special terms and conditions of insurance. Customs, i.e. customs in civil law and customs in trade (commercial) law, occupy yet the next step in the hierarchy of sources of insurance law. After the customs, the next step in the ladder of sources for insurance law belongs to the general rules of civil and commercial law and thereafter the general deeds and acts of business policy of insurance companies, judicial practice, and insurance jurisprudence.

1.3. Entities included in the insurance business are indicated in the third chapter of the Introduction. The concepts of insurer, policyholder and insured are specified. This Chapter details the conditions to be fulfilled by an individual insured, as a subject included in the insurance business.

1.4. A part of the book on Statutory Insurance Law is dedicated to the types of companies that effectively operate in our insurance industry, such as a joint-stock insurance company and the assets of the company, a mutual insurance company and a reinsurance company. Mediation jobs are explained. Legal and statutory agents, agency based on the decision of a state authority and agency based on the declaration of will of the represented person are shown separately from the jobs of insurance agency companies and individual entrepreneurs' agents and/or from the other insurance agents (banks, etc.). Moreover, legal issues related to authorizations for carrying out the insurance agency are discussed.

1.5. One modern institute of comparative and local insurance law – the insurance consumer protection – has been named. The authors started from the establishment of concept of insurance consumer and mandatory application of the law that regulated consumer protection. The standard entitlements of the Insured as a consumer are specified, as well as the acts of the Insurer and their relationship with the consumer. It has been discussed about the insurance contract. Finally, the regulations on the protection of the common interest of consumers as well as the procedure for the protection of the common interest are analysed.

1.6. Ethics in insurance business, as a current issue in insurance development activities, was also dealt with in the Status Law of Insurance. The authors explained

what constitutes the ethics in general and investigated the ethics of insurance business. Research on business ethics was conducted through instruments such as: (1) code of business ethics, (2) code of corporate governance, (3) code of conduct in mandatory insurance.

1.7. The most actual topic, not only for insurers but more widely, is the handling of individual confidential data. The Insurance Status Law faced the obligations of the insurer to keep confidential data of the insured and third-party beneficiaries. Such obligations were first specified in general terms and thereafter through legal sources, that is, through the specific protection of data on insured persons and third-party beneficiaries.

1.8. Within the framework of the thematic unit of the Insurance Status Law, the issues of termination of business of an insurance company, an insurance intermediary company, a reinsurance intermediary company and an insurance agency company, as well as an individual entrepreneur who performs insurance agency activities are dealt with.

1.9. The status changes of particular entities from the insurance industry are referred to in the final lines of the Insurance Status Law. The basics of supervision over the performance of insurance activities are presented. In short, the issue of auditing the financial statements of entities in the insurance industry, as well as the taxation of entities, is highlighted. The first part of the book is rounded off with these institutes.

Part II

The second part of the book, which contains two chapters, is titled Basic subjects of insurance and insurance classification.

2.1. The following are classified as insurance subjects: risk, premium and insured event. Risk is defined in the first chapter as a natural peril (storm, earthquake, flood) or as an event caused by human action or omission that may occur. Also, the risk implies an event that is not expected under regular circumstances. The premium is explained as a source of funds for the fulfilment of obligations under the insurance contract and for the funds needed to cover the business of an insurance company. Such a definition of the premium is completed by the following: in order for the calculation of the premium to be correct, its amount under a specific insurance contract should correspond to the estimated risk. Finally, it is underlined that the insured occurrence is an event that represents the realization of the risk covered by a specific insurance contract. It is emphasized that, before any risk occurrence, the obligation of the Insurer is a mere possibility that actualizes after the risk occurs. It is specified that a certain event represents an insured event if it has occurred during the insurance period as a consequence of the risk insured against.

2.2. An insurance classification list is presented, as well as the criteria for each class. The most important insurance classification is deemed to comprise the division into property and personal insurance lines. The criterion for such a division is the nature of the standard liability of the Insured under the insurance contract. More recent classification is the division into life and non-life insurance. Such division originates from the EU insurance law. In the Republic of Serbia, this division was introduced under the 2004 Insurance Law. It is underlined that this division has a technical and administrative significance, that is, it refers to obtaining a license for the performance of insurance activities and the supervision of such performance. The next insurance classification relies upon the difference between voluntary and mandatory insurance. According to the author, the division into voluntary and mandatory insurance is based on the requirements of special insurance regulation and study. Mandatory insurances are a legally regulated obligation and have an exceptional significance, not only in terms of the economy but also socially. The division into individual and group insurance is inspired by the insurance contract, which can be concluded either individually or collectively. An insurance contract, that is signed with the Insurer, can be concluded by an individual, a natural person, for his or her own benefit or for a benefit of a third party. A group insurance contract is concluded with the Insurer by one person for the benefit of a number of other persons, in the interest of all participants in the insurance business. The authors further commented that the group insurance is more favourable than individual insurance and presented the reasons for such an attitude. The division into the road and marine insurance is made considering the place or a possible risk occurrence. The final insurance classification is the division into direct insurance and reinsurance. The direct insurer has an immediate contractual relationship with the insured, who has no right to contact the reinsurer. The author emphasises that through the reinsurance, the vertical distribution of risks exceeding the insurer's retention is carried out. The reinsurance contract is concluded by the insurer, that is, the reinsured and the reinsurer and it specifies in greater detail how much of the risk is transferred to the reinsurer and what the obligations of the contracting parties are.

Part III

The third part, which contains six chapters, is titled General Subjects of Insurance and Insurance Classification.

3.1. The opening lines of this part of the book introduce the assumptions for the conclusion of an insurance contract. It is stated that the insurance contract presents an obligations contract to which general principles and rules of contract law apply as well as special rules contained in several laws. The chapter includes a detailed analysis of the contract, the subject and basis (cause) and explains the specifics of each of them.

3.2. The contract conclusion is observed from several angles. The concept of the contract proposal includes, in addition to the definition of proposal in general, a public proposal, a proposal to a person present and absent. The proposal acceptance describes, in addition to the general conceptual definition, the active and passive acceptance. The place and moment of concluding the contract, as well as the pre-contract, are studied. The conclusion of contracts pursuant to the general terms and conditions, as well as judicial control of general terms and conditions are analysed.

3.3. The form of the contract is investigated as a separate subject. It is established that the contract is formal if the contracting parties are obliged by law or by agreement to give a declaration of will in a certain form. The insurance policy has the form of a private document, which the insurer draws up, signs and delivers to the policyholder for signature. The rule according to which contracts are not subject to form is assessed as getting narrower, so that business contracts must be concluded in writing, in any case. At the end of the research on the form of contract, the authors presented the conclusion of the contract in electronic form and a form of public hearing.

3.4. Invalid contracts were separately considered. The attention is first placed on the null and void contracts and then on voidable contracts.

3.5. The topic of the third part of the book comprises the general effects of the contract and the contract termination, as thematic features. First of all, the effect of mutually binding contracts is discussed. The authors explicate the laity for material and legal deficiencies in fulfilment and unilateral termination of the contract due to non-fulfilment and, finally, present mutual termination of contract and complaint for non-fulfilment. Further on, it is discussed about the dilemma of whether to terminate or amend the contract due to changed circumstances. Moreover, the prerequisites for termination of the contract and the duty to notify, as well as the court's decision, are analysed. In addition to the fulfilment of the contract as a way of its termination, other ways of terminating the contract are highlighted in more than 20 pages of the book: (1) set-off (compensation); (2) debt relief; (3) novation (renewal); (4) union (confusion); (5) extorted debts.

3.6. The final chapter of the third part of the book is dedicated to the lien, that is, real means of securing and fulfilling a contract. On that occasion, mortgage, manual pledge and registered lien (mortgage on movable property) are interpreted.

Part IV

The fourth part of the book is entitled Special Rules on the Insurance Contract. That part of the book includes no division into chapters.

4.1. At the beginning of this part of the book, the concept of interest is discussed. The starting point in the presentation of the concept of interest consists

of defining the attitude of the Insured towards the preservation of the value that the subject insurance has for him. The subject-matter of insurance can be a particular property i.e., an asset or survival to particular years of life, i.e. the pure life of the Insured or the beneficiary under such coverage. If the Insured or the policyholder had no interest in the insured event not occurring, there would be a danger that the insurance could be used to achieve legally impermissible goals. The specificity of the insurance contract is pointed out here and the fact that legislator paid greater attention to such a contract than to other contracts, as was emphasized in the book. The interest was considered with regard to different types of insurance business.

4.2. The procedure for concluding the insurance contract is reviewed by the Institute. Each of the institutes in that procedure is presented as a single entity, and those entities are the proposal, insurance policy and the cover note. For the proposal, it was stated that it can be oral, and if it is not oral, in practice it comes down to a questionnaire drafted by the Insurer. Regarding the insurance policy, it is underlined that modern policy form is prescribed only in the mandatory MTPL insurance, while in all other insurance lines the policy form is not a priori regulated. Concluding that the policy is the most important document in the process of effecting an insurance contract, the types of policies used in practice are listed, and the essential elements that the policy should contain are also explained. As for the cover note, it was stressed as being issued when the Insurer is not capable of issuing a policy for the coverage required by the policyholder.

4.3. At the end of the fourth part of the book, the standard liabilities of the contracting parties are dealt with, all together. The Insurer's liabilities in the case of over insurance, underinsurance and double insurance are specially considered and the grounds for termination of the insurance contract are also dealt with.

Part V

The fifth, most extensive part of the book titled Civil Liability for Damage contains eight chapters, with numerous sections and subsections.

5.1. The fifth part of the book begins with a general presentation of civic liability. The author has posed the question what the general relationship between liability and legal liability was. Liability is defined as bearing negative consequences for a particular behaviour (doing or not doing) that violates a social norm. Legal liability is equal to civil liability, and it arose as a result of a violation of the civil law norm. This was the answer to the question posed. The following features of civil liability are pointed out: (1) civil liability arises from the illegal behaviour of an individual or an entity; (2) illegal behaviour has to lead to a consequential damage; (3) the damage has to be indemnified by the party causing the damage, but in certain legal situations also by a liable party that did not cause the damage (parents of minor

children, etc.); (4) the content of civil liability is compensation for damages that always affects the property of the person liable for the damage; (5) civil liability is, as a rule, transferable, so it also applies to universal legal successors, while the right to compensation for non-material damage is, as a rule, non-transferable.

5.2. Negotiation and pre-contractual liability are important institutes of law of contracts and torts and are considered in this book from the point of view of insurance. It is deemed that a person who takes out civil liability insurance is also covered against damages caused in connection with negotiations for the conclusion of a contract against torts if purely property damages are insured. In practice, large commercial companies in their activity conclude contracts of high value after long negotiations that incur significant costs. The pre-contractual liability insurance contract can exclude or limit coverage, the book highlights. The coverage is adapted to the needs of the Insured exposed to this liability risk by means of supplementary insurance terms and conditions.

5.3. The relationship between civil and criminal liability, i.e., the relationship between civil and criminal courts, is also dealt with, all from the aspect of insurance. The authors underlined that it was not uncommon in the practice of Insurers to conduct criminal proceedings against the Insured in respect of the event covered by the insurance. If, due to a traffic accident caused by the Insured, a criminal proceeding was initiated in which an acquittal was rendered and the injured party filed a claim for damages against the Insured and the Insurer, the civil court may determine that the liability of the Insured attached with regard to the inflicted damage, even though the criminal court rendered an acquittal.

5.4. The topic of limitation periods for claims when the damage was caused by a criminal act is treated in particular. With reference to the Law on Contracts and Torts, it is indicated that the obligation of the insured and his insurer towards the damaged party expires within three years from the date of gaining knowledge of the damage and who the perpetrator is and, in the case, where the damage was caused by a criminal act, the limitation period for claims can be significantly longer.

5.5. Tort liability has had a long history. Intent is the most serious form of guilt. It is stated that an insured event that was caused intentionally cannot be covered. When the Insured's act or omission is intentional, there is no uncertainty, which is the basic risk feature. As for gross negligence, the book emphasizes that the law did not stipulate that it could not be insured. In the case of property insurance, gross negligence is generally excluded, but can be negotiated separately. According to the provisions of the contract on insurance exclusions, gross negligence is indirectly excluded from insurance, if its coverage would affect the increase of negligence, which is socially unacceptable and morally reprehensible, the author noted. This would be the case in civil liability insurance, which generally does not exclude gross negligence, but limits coverage to socially acceptable cases, as specified in the book.

5.6. Discussed were special forms of negligence, including negligence of a good expert. Violation of the attention of a good expert result in liability for the damage caused. Regarding the carelessness of experts, it is pointed out that it is necessary to define the rules of professional activity (deontological rules). The rules of professional activity are the technical rules of the relevant activity according to which the activity should be performed, and customs include systematized and published trade customs. The rules are most often established by professional associations, chambers, societies (doctors, lawyers, architects, insurance brokers, engineers and other professions), whose members are obliged to comply with these rules. The rules are of particular significance for professional liability insurance, which is mandatory for a large number of professions, as was underlined in the book. Liability for damages due to professional malpractice cannot be properly determined without insight into the rules established at the level of professional associations. These rules are used in court proceedings for damages, and the experts chosen are renowned and prominent members of the Association.

5.7. The institute of inattention in supervision is also discussed. The starting point is that the person who is obliged to take care of particular categories of individuals is responsible for failing to exercise the necessary supervision over the actions of such individuals. The book gives the following example: if a child is injured at school or on an excursion, the school is responsible. That example is viewed from the point of view of insurance. The liability insurance concluded by the school covers damages suffered by students while they are under supervision in or outside the school (on an excursion, during participation in events, sports and other competitions, organized visits to the museum etc.). In the mentioned situations, it is specified in the book, those who are obliged to supervise the minors are liable to the injured party for the damage caused by the minors because it is considered that there was a lack of required supervision over them.

5.8. Within the framework of liability for damage, the liability for a dangerous thing or dangerous activity is also considered and , which is defined as objective responsibility for damage caused by things or activities from which the increased risk of damage to the environment originates, regardless of fault. Things that by their properties, position or use create an increased risk or danger of harm to human life or health, as well as activities that threaten the danger of harm that exceeds the usual limits, are dangerous things or dangerous activities. Liability for damage caused by someone else's property can be covered by liability insurance, either as a part of the standard coverage or a specially contracted one. Liability insurance against an activity as a source of peril covers the liability of the Insured in case a third party's property is in the Insured's possession in connection with the performance of the activity. Outside of performing the activity, this liability can be covered by liability insurance of a private person in the case of performing a non-business activity as a source of peril (cultural, sports, etc.).

5.9. Special attention is dedicated to liability for third parties and the role of insurance. Third party liability covers the cases for which the actual tortfeasor shall not be liable but another person who is in a legally relevant relationship with the tortfeasor. Liability for a third party, as stated in the book, is derived from the relationship that exists between the injured and liable person and is established in favor of the injured party. In relation to liability for a third party, the following is underlined: if the employer maintains liability insurance against an activity as a source of peril, the Insurer shall also compensate for the damage caused by the employee at work or in connection with work. If the employee caused the damage intentionally, the Insurer is entitled to a recourse. The employer is also liable for the damage sustained by the employee. As a rule, liability insurance covers liability for damages sustained by the employee and liability for damages sustained by third parties.

5.10. The liability for mentally ill and mentally retarded persons is also investigated, as well as the attitude towards insuring them. The author starts from the norm that a person who, due to mental illness or mental retardation or for some other reason, is not capable of reasoning, shall not be liable for the damage he has caused to a third party. The general civil liability insurance of institutions for accommodation, supervision and treatment of such individuals covers the damages caused by them.

5.11. If the damage is caused by a minor under the age of seven, the book specifies, his parents are liable for the damage regardless of his fault. For the damage caused by a minor child who has reached the age of seven but not the age of 14, his parents are liable according to the principle of fault, unless they prove that the damage occurred through no fault of theirs. The aspects of insurance are presented in such a way that the general civil liability insurance taken out by a parent to protect against these risks in everyday activities (source of peril and individual property) covers his liability for damages caused by a tortious incompetent child. In addition, the insurance of schools and other institutions entrusted with the care of children covers this liability.

5.12. Liability for damage caused by certain dangerous items, especially the liability of manufacturers of defective items, as well as aspects of its insurance, are further presented in the book. It is a basic precondition of this insurance that, due to a defect of the purchased item, the buyer or members of his household may sustain damage to their personal property (or bodily injury, death), or that such a damage may be caused to the buyer's other belongings, to the extent that exceeds the value of the item purchased. Liability insurance against damages caused by defective products is subject to the general civil liability insurance terms and conditions and special terms and conditions that adjust the scope of insurance coverage to these sources of peril. The rules on the liability of producers, importers and traders are important for the attachment of Insurer's obligation, which can be

determined if the risk that is the subject of the insurance is well known and in the interest of the Insured.

5.13. The book examines special cases of liability for damage, including the liability for the terrorist acts, public demonstrations and manifestations. It is underlined that liability insurance concluded by the government provides coverage for damages that individuals sustain as a result of public demonstrations and manifestations. The terms and conditions for general civil liability insurance do not contain a provision excluding this risk from insurance or a provision that stipulates that coverage must be contracted separately. The government has the right and obligation to demand compensation of the amount paid from the person who caused the damage, and in the event that it has liability insurance, the Insurer is also entitled to a recourse based on subrogation. Liability due to acts of violence or terror is excluded from the insurance.

5.14. Certain cases of liability for damage also refer to the liability of the event organizer. The author starts from the fact that the organizer of the event, which gathers a large number of people in a closed or open space, is responsible for the damage caused by death or bodily injury due to extraordinary circumstances that can arise on such occasions as crowd surges, general disorder, etc. The organizer of the event is exposed to the risk of liability for damage that may be sustained by a large number of people. Insurers take this fact into account and condition the coverage on special obligations of the policyholder, which aim to ensure that the event is held safely.

5.15. Special cases of liability for damage refer to the liability of the guardian, as well as the guardian's insurance. With the decision on placing the ward under guardianship, the guardianship authority also appoints a guardian who is obliged to take care of him conscientiously. The liability of the insured as a guardian may be covered by insurance related to the properties of the insured as a source of peril. An individual, a guardian who takes out liability insurance in the capacity of a private person includes his daily life activities, which are not performed for the purpose of earning money (household chores, taking care of family members, practicing recreational sports, etc.). Basic and special provisions of the terms and conditions for general civil liability insurance do not exclude the liability of the insured as a legal representative of minor children or a guardian. If a separate agreement is made, pure property damage is also covered.

Part VI

The sixth part of the book deals with Liability Insurance and comprises six sections.

6.1. In the first half of the sixth part of the book, general issues of liability insurance, general civil liability insurance and its specifics, direct action and damages excluded from general civil liability insurance are considered.

6.2. The second half of the sixth part of the book is devoted to motor liability, the international insurance card and the obligations of the guarantee fund to compensate the damages inflicted upon motor vehicles.

Appendices, Bibliography and Actual Register

7.1. After the six parts of the book, appendices are printed that make the book practical and useful. The appendices include: (1) proposal; (2) insurance policy; (3) cover note; (4) a copy of the European traffic accident report; (5) green card; (6) an example of the reduction of the sum insured in case of non-payment of the insurance premium in case of survival; (7) example of allocation of the insurer's liability in case of double insurance; (8) application of proportionality rules; (9) allowance (malus) and discount (bonus) in view of the technical result; (10) example of premium adjustment for the insurance period under one year; (11) example of the insured's share in the loss (deductible) of 10%; (12) calculation of average claim, average premium and average premium rate in non-life insurance.

7.2. At the end of the book, there is an extensive list of used domestic and comparative law literature and a highly reviewed real register comprising eight pages.

About the Authors

After the publication of the book, and before the publication of this report, one of the authors of the book, prof. dr. Jasna Pak, left us forever. Her journey in the insurance industry began with employment at a leading insurance company, where she mastered the art of insurance, and in the 80s of the XX century she sailed independently into the waters of the theory of insurance law. At that time, her superior at work at the leading insurer was none other than the first theoretician of civil liability insurance law in the Republic of Serbia, Dr Vojislav Sokal. In her professional and scientific works, she dealt with the typical topic of the time - civil liability insurance for nuclear energy risks. As a master of legal sciences, she published works in the journal *Osiguranje udruženog rada*, the then leading journal in the field of insurance in the Republic of Serbia. From the Insurance Institute, she moved to the Institute of Comparative Law in Belgrade, where she continued to study insurance. She spoke at consultations and other scientific and professional conferences at the topics referring to the insurance law. She edited *the Insurance Law Review* and published contributions and translations of articles from foreign insurance literature. She was a university employee, full professor, in which capacity she published a textbook on insurance law and, as the lead author, a textbook on the basics of insurance. She was a contributor to the *Insurance Trends* journal. This book on insurance law, the presentation of which is before the reader, is only a small part of the opus that

remained in Serbian insurance law as a legacy of prof. dr. Jasna Pak. In the production of this book, in the capacity of co-author, great contribution was made by prof. dr. Ilija Babić, who was a judge of the Supreme Court of the former Bosnia and Herzegovina and the Federal Court of the FRY, and today is a professor of Law on Contracts and Torts, a member of the Editorial Board for State Organization, Law and Political Science of the *Serbian Encyclopedia*, author of *the Lexicon of Law on Contracts and Torts* and a number of legal publications. This book is the result of a joint venture of the two leading legal writers, one on the subject of insurance law and the other on the subject of civil law and law of contracts and torts. Therefore, we highly recommend it to the reading public and the professional public in the field of insurance law.

*Translated by: **Bojana Papović***

UDK: 340.142:343.121.4:341.62:368.891(493)

Mr Nikola L. Filipović¹

INOSTRANA SUDSKA PRAKSA

PRESUDA EVROPSKOG SUDA PRAVDE U PREDMETU ORDE VAN VLAAMSE BALIES ORDRE DES BARREAUX FRANCOPHONES ET GERMANOPHONE v MINISTERRAAD

1. Uvod

Pravno pitanje kojim se Evropski sud pravde bavio u predmetu C-667/18 *Orde van Vlaamse Balies, Ordre des barreaux francophones et germanophone v Ministerraad* (presuda od 14. 5. 2020. godine) postavljeno je u vezi s pravom na slobodan izbor advokata u okviru osiguranja troškova pravne zaštite odnosno oko tumačenja pojmova sadržanih u članu 198 stav 1 (pravna zaštita odnosno sudski postupak) a u vezi sa članom 201 (slobodan izbor advokata) Direktive 2009/138 (Solventnost II) od 25. 11. 2009. godine.

2. EU pravni okvir

Tačka 11 Preambule Direktive Solventnost II ukazuje na to da je „Glavni cilj propisa o osiguranju i reosiguranju, kao i nadzora, odgovarajuća zaštita ugovarača osiguranja i korisnika osiguranja.“

Osiguranje troškova pravne zaštite regulisano je članovima 198-205 Direktive Solventnost II.

Član 198 Direktive Solventnost II definiše domašaj primene pravila o osiguranju troškova pravne zaštite, odnosno to da se „društvo za osiguranje obavezuje da će, na osnovu primljenih premija, snositi troškove pravne zaštite i pružiti druge usluge direktno povezane sa pokrićem, a naročito u pogledu: [...] odbrane ili zastupanja osiguranog lica u građanskopravnim, krivičnim, upravnim ili drugim postupcima“.

---

¹ Savetnik za usklađenost poslovanja

Član 201 Direktive Solventnost II propisuje da svi ugovori osiguranja troškova pravne zaštite obavezno sadrže izričitu odredbu o tome da je osigurano lice slobodno da odabere advokata (ili drugu osobu koja je prema nacionalnom pravu odgovarajuće kvalifikovana) u svrhu odbrane, zastupanja ili služenja interesima osiguranog lica u bilo kojoj istrazi/upitu (*inquiry*) ili postupku.

2.1. Belgijsko pravo

Prema članu 156 (tada važećeg) belgijskog zakona o osiguranju (od 4. 4. 2014. godine), predviđeno je sledeće: „kada je to neophodno, u sudskom ili upravnom postupku, osigurano lice je slobodno da izabere advokata ili drugu odgovarajuće kvalifikovanu osobu.“ Taj član zakona je u aprilu 2017. godine izmenjen tako da glasi: „Osigurano lice u sudskom, upravnom ili arbitražnom postupku ima slobodu izbora advokata ili neke druge osobe koja ima kvalifikacije koje su na osnovu zakona koji se primjenjuje na postupak neophodne kako bi branila, zastupala i služila interesima osiguranog lica, a u slučaju arbitraže, mirenja ili nekog drugog priznatog alternativnog načina rešavanja sporova osobe koja ima kvalifikacije neophodne i određene za tu svrhu.“

3. Predmet spora i pravna pitanja

Advokatske komore Belgije pokrenule su pred Ustavnim sudom Belgije postupak da se poništi (proglasi neustavnim) član 156 Zakona o osiguranju, navodeći, između ostalog, kao osnov povrede belgijskog ustava i neusklađenost ovog člana Zakona o osiguranju sa članom 201 Direktive Solventnost II. Prema stavu advokatskih komora, odredba navedenog zakona nije u skladu sa članom 201 Solventnosti II zato što ne daje pravo ugovaraču osiguranja da odabere svog advokata u postupku medijacije, a kako je takav postupak obuhvaćen pojmom „sudski postupak“ u smislu člana 201 Solventnosti II, ugovarač osiguranja mora imati i to pravo.

Pre stupanja na snagu izmena Zakona od 9. 4. 2017. godine svi ugovori o osiguranju troškova pravne zaštite predviđali su slobodu ugovarača osiguranja da odabere advokata ili drugu kvalifikovanu osobu, „u sudskom ili upravnom postupku“. Navedenim izmenama zakona ta sloboda izbora proširena je na postupak arbitraže, ali je isključena u postupku medijacije, zbog toga što se smatralo da se uključivanjem advokata u medijaciju ne favorizuje postupak medijacije, dok se, s druge strane, sama medijacija ne mora nužno temeljiti na pravnim razlozima.

Belgijski sud je stoga uputio pitanje Evropskom sudu, imajući u vidu da je u nekim ranijim presudama Evropski sud široko tumačio pojam „sudski postupak“, ali ni u jednom slučaju nije zauzet stav po pitanju toga da li postupak medijacije potpada pod „sudski postupak“ u smislu člana 201 Direktive Solventnost II.

3.1. Stav Evropskog suda pravde

Sud ukazuje na to da je pravo na slobodan izbor advokata po osnovu ugovora o osiguranju troškova pravne zaštite iz člana 201 Direktive Solventnost II opšte prirode i obaveznog karaktera.

Kako sama Direktiva ne daje definiciju ni upita/istrage (*inquiry*) ni postupka (*proceeding*), prilikom tumačenja odredbe prava Evropske unije treba uzeti u obzir ne samo tekst nego i ciljeve i kontekst propisa kojeg su odredbe deo.

Sud dalje podseća na prethodnu praksu i predmete u kojima je ukazano da se istraga/upit (*inquiry*) ima smatrati kao odvojena i različita formulacija od postupka (*proceeding*), kao i da je u ranijoj sudskoj praksi prilikom tumačenja pojma upit/istraga zauzet stav da se on tumači široko – odnosno da pojam uključuje i atipične pravne postupke pred organima koji nisu sudski, ali se u njima odlučuje o pravima ili obavezama osiguranika.

Kako je Sud prethodno već prihvatio široko tumačenje vezanog pojma upit/istraga, po analogiji, Sud smatra da se „postupak“ ne može tumačiti usko tako da se odnosi samo na postupak pred sudom, već se mora tumačiti tako da obuhvata i postupak koji prethodi samom pojavljivanju pred sudom, isto kao što obuhvata i naknadni (žalbeni) postupak u predmetu.

Iz spisa predmeta Evropski sud zaključuje da, prema nacionalnom zakonu, sud države članice pred kojim je spor pokrenut obavezno predlaže medijaciju strankama i da ona (ukoliko je stranke prihvate) predstavlja fazu pokrenutog sudskog postupka, pošto je sud načelno vezan sporazumom postignutom u postupku medijacije. Samim tim Sud smatra da osiguranik u postupku medijacije koju predlaže sud kao deo sudskog postupka ima pravo slobodnog izbora advokata, pošto takva medijacija predstavlja deo postupka.

Međutim, Sud isto tako smatra da i medijacija koja se ne odvija pred sudom potpada pod pojam „postupak“ iz Direktive. Ovo stoga što je ishod (vansudske) medijacije sporazum između stranaka, koji sud može odobriti na inicijativu bilo koje stranke, a kako je sud vezan sadržajem sporazuma (osim u slučajevima kada je sporazum suprotan javnom interesu ili interesu maloletnog deteta) krajnji ishod takvog (sudski odobrenog sporazuma) isti je kao i presuda. U takvim situacijama (postupcima), u kojima je krajnji ishod rešenja pravnog statusa (prava i obaveza) osiguranika, sa istim efektom kao sudska presuda, osiguraniku je potrebna pravna zaštita odnosno zastupanje čak i ako se samostalno opredeli za postupak (vansudske) medijacije, i stoga o njegovim interesima u takvom postupku može da se stara advokat kojeg osiguranik samostalno i slobodno odabere. Na izbor advokata u takvim postupcima shodno se primenjuju odredbe člana 201 Direktive Solventnost II.

Ovo je u skladu i sa članom 198 Direktive Solventnost II, u kojem je definisano osiguranje troškova pravne zaštite kao osiguranje koje pokriva troškove „odbrane

ili zastupanja osiguranog lica u građanskopravnim, krivičnim, upravnim ili drugim postupcima“, odnosno da se pravo na slobodan izbor advokata iz člana 201 proteže i na *druge* postupke.

Nadalje, kako sama EU ohrabruje primenu alternativnih metoda rešavanja sporova, Sud je smatrao da bi bilo nedosledno da EU s jedne strane promovise alternativne metode rešavanja sporova (usvajanjem Direktive), dok s druge strane uskraćuje pravo (na pravnu zaštitu) onima koji se opredele za ovakav vid rešavanja spora.

Iz svega navedenog Sud zaključuje da osiguranje troškova pravne zaštite, kao i pravo na slobodan izbor advokata iz člana 201 Direktive Solventnost II, treba tumačiti na način da pojam „postupak“ iz te odredbe uključuje postupak sudske ili vansudske medijacije u koji je uključen ili može biti uključen sud, bilo tokom pokretanja postupka ili nakon njegovog završetka.

4. Kratak osvrt na presudu

U skladu s prethodnom praksom autonomnog tumačenja pojmova sadržanih u evropskim primarnim i sekundarnim propisima, sud je primenio i ekstenzivno i funkcionalno tumačenje pojma sadržanog u Direktivi. Polazeći od toga da je primarni cilj evropskih propisa o osiguranju zaštita osiguranika, Sud opravdava ekstenzivno tumačenje pojmova sadržanih u EU direktivama. Sud smatra da pojam postupka u kojem osiguranik ima slobodu izbora advokata uključuje kako sudske tako i vansudske postupke medijacije. Ali isto tako i da se pojam „sudski postupak“ ne može ograničiti razlikovanjem između pripreme faze i faze odlučivanja, odnosno da osiguranik u svim fazama postupka, pa čak i u prethodnom postupku (koji može dovesti do sudskog postupka ili čiji je ishod sličan sudskoj presudi) ima pravo na slobodan izbor advokata i da takav postupak, prema Direktivi Solventnost II, takođe potpada pod osiguranje rizik u smislu osiguranja troškova pravne zaštite.

UDK: 340.142:343.121.4:341.62:368.891(493)

Nikola L. Filipović, LL.M.¹

FOREIGN COURT PRACTICE

JUDGMENT OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE IN CASE ORDE VAN VLAAMSE BALIES ORDRE DES BARREAUX FRANCOPHONES ET GERMANOPHONE v MINISTERRAAD

1. Introduction

The legal issue addressed by the European Court of Justice in Case C-667/18 *Orde van Vlaamse Balies, Ordre des barreaux francophones et germanophone v Ministerraad* (judgment of 14 May 2020) pertains to the right to freely choose a lawyer in the context of legal expenses insurance, as well as the interpretation of terms contained in Article 198(1) (legal protection or legal proceedings) in connection with Article 201 (free choice of lawyer) of Directive 2009/138 (Solvency II) dated 25 November 2009.

2. EU Legal Framework

Point 11 of the Preamble of Solvency II Directive indicates that „The main objective of insurance and reinsurance regulation and supervision is the adequate protection of policy holders and beneficiaries.“

Legal expenses insurance is regulated by Articles 198 to 205 of the Solvency II Directive.

Article 198 of the Solvency II Directive defines the scope of application of the rules regarding legal expenses insurance, namely, that „an insurance undertaking promises, against the payment of a premium, to bear the costs of legal proceedings and to provide other services directly linked to insurance cover, in particular with

---

¹ Compliance Advisor

a view to the following: [...] defending or representing the insured person in civil, criminal, administrative or other proceedings“.

Article 201 of the Solvency II Directive stipulates the any contract of legal expenses insurance shall expressly provide that where recourse is had to a lawyer (or other person appropriately qualified according to national law) in order to defend, represent or serve the interests of the insured person in any inquiry or proceedings, that insured person shall be free to choose such lawyer or other person.

2.1. Belgian Law

According to Article 156 of the (then applicable) Belgian Insurance Law (dated 4 April 2014), the following is provided: „when it is necessary to proceed to judicial or administrative proceedings, the insured person can freely choose a lawyer or any other person who, under the law applicable to the proceedings, has the necessary qualifications.“ That article of the law was amended in April 2017 to read as follows: „the insured person shall be free to choose, when it is necessary to proceed to judicial, administrative or arbitration proceedings, a lawyer or any other person who, under the law applicable to the proceedings, has the necessary qualifications to defend, represent or serve his interests and, in the case of arbitration, mediation or any other recognized non-judicial method for settling disputes, a person who has the necessary qualifications and is appointed for that purpose.“

3. Subject of the Dispute and Legal Issues

The Belgian bar associations brought an action before the Constitutional Court of Belgium seeking to annul (declare unconstitutional) Article 156 of the Insurance Law. In support of their action, they raised, inter alia, a plea alleging infringement of certain provisions of the Belgian Constitution, read in conjunction with Article 201 of Solvency II Directive. According to the bar associations, that law is contrary to Solvency II Directive since it does not stipulate that an insured person has the right to choose his or her lawyer for mediation proceedings. Indeed, since those proceedings are covered by the term ‘proceedings’ within the meaning of Article 201 of Solvency II Directive, the insured person should have that right.

Before the entry into force of the amendments to the Law of 9 April 2017, all legal expenses insurance contracts had to prescribe that the insured person was free to choose a lawyer or other qualified person ‘in judicial or administrative proceedings’. That law, while extending that freedom to choose to arbitration proceedings, excluded it for mediation proceedings on the ground, first, that the presence of counsel is not likely to favor mediation and, second, that mediation is not necessarily based on legal reasoning.

The Belgian court has thus referred a question to the European Court, considering that in certain earlier judgments, the European Court interpreted the term “judicial proceeding” broadly, yet it has not taken a position in any case regarding whether a mediation proceeding falls within the scope of “judicial proceeding” within the meaning of Article 201 of the Solvency II Directive.

3.1. Position of the European Court of Justice

The court points out that the free choice of representative under the legal expenses insurance contract according to Article 201 of the Solvency II Directive, is general in application and obligatory in nature.

As the Directive itself does not provide definitions for “inquiry” or “proceeding,” when interpreting provisions of European Union law, one should take into account not only the text but also the objectives and context of the regulation of which the provisions are a part.

The court further recalls previous practices and cases in which it has been pointed out that an “inquiry” should be considered a distinct and different formulation from a “proceeding.” Additionally, in earlier judicial precedents interpreting the term “inquiry,” the stance was taken that it should be interpreted broadly – that is, the term includes even non-typical legal processes before bodies that are not judicial but decide on the rights or obligations of the insured persons.

Since the Court has previously accepted a broad interpretation of the term “inquiry,” by analogy, the Court considers that the term “proceeding” cannot be narrowly interpreted to refer only to a proceeding before a court. Rather, it must be interpreted to encompass both the process preceding the appearance before the court and, similarly, the subsequent (appellate) proceedings in a case.

From the case file, the European Court concludes that, according to national law, a court of a member state before which a dispute is initiated is required to propose mediation to the parties. If the parties agree to mediation, it becomes a phase of the ongoing judicial proceeding, as the court is generally bound by the agreement reached in the mediation process. Therefore, the Court considers that an insured party participating in a mediation process proposed by the court as part of a judicial proceeding has the right to freely choose a lawyer, as such mediation constitutes a part of the proceeding.

However, the Court also considers that mediation, even when not conducted before a court, falls within the scope of the term “proceeding” under the Directive. This is because the outcome of (extrajudicial) mediation is an agreement between the parties that the court can approve upon the initiative of any party. As the court is bound by the content of the agreement (except in cases where the agreement contradicts public interest or the interests of a minor child), the ultimate outcome of such a (court-approved agreement) is the same as a judgment. In such situations (proceedings),

where the ultimate outcome involves resolving the legal status (rights and obligations) of the insured person, with the same effect as a court judgment, the insured person requires legal protection or representation, even if they independently choose to engage in (extrajudicial) mediation. Therefore, an attorney, freely chosen by the insured party, can take care of their interests in such a process. The provisions of Article 201 of the Solvency II Directive are applicable to the choice of attorney in such proceedings.

This is also in line with Article 198 of the Solvency II Directive, which defines legal expenses insurance as insurance covering the costs of „defending or representing the insured person in civil, criminal, administrative or other proceedings“. Therefore, the right to freely choose a lawyer as stipulated in Article 201 extends to *other* types of proceedings as well.

Furthermore, as the EU itself encourages the use of alternative dispute resolution methods, the Court considered it inconsistent for the EU to promote alternative dispute resolution methods (by adopting the Directive) on one hand, while on the other hand, denying the right (to legal protection) for those who choose this form of dispute resolution.

In light of the foregoing, the Court concludes that legal expenses insurance, as well as the right to freely choose a lawyer as stipulated in Article 201 of the Solvency II Directive, should be interpreted in a manner that the term “proceeding” within that provision encompasses both judicial and extrajudicial mediation processes in which a court is or can be involved, either during the initiation of the process or after its conclusion.

4. Brief Overview of the Judgment

In line with the prior practice of autonomous interpretation of terms within European primary and secondary regulations, the Court applied both an extensive and functional interpretation of the term contained in the Directive. Considering that the fundamental goal of European insurance regulations is the protection of policyholders, the Court justifies the extensive interpretation of terms within EU directives. The Court holds that the term “proceeding” in which the insured has the freedom to choose a lawyer encompasses both judicial and extrajudicial mediation processes. Moreover, the Court argues that the term “judicial proceeding” cannot be confined by distinguishing between the preparatory phase and the decision-making phase. Thus, the insured, in all phases of the process, including preliminary stages that may lead to a court proceeding or have an outcome similar to a court judgment, has the right to freely choose a lawyer. According to the Solvency II Directive, such a process is also deemed to fall within the insured risk, as per legal expenses insurance.

Translated by: Zorica Simović

UDK: 368.013/.025.1(047)

PRIKAZ INOSTRANOG ČLANKA

ALIJANCOV GLOBALNI IZVEŠTAJ O OSIGURANJU ZA 2022. GODINU: ODLUČUJUĆA DECENIJA ZA OSIGURANJE

Premije osiguranja osiguravača „Alijanc“ u 2022. godini skočile su za 5,1 posto ili više od 200 milijardi evra. U 2023. godini očekuje se rast od tek 4,8 posto zbog globalne stope inflacije od 6,2 posto.

Tokom sledeće decenije sve veći rizici izazvani društvenim, političkim i trgovinskim promenama podstaci će rast globalne premije za 4,8 posto godišnje.

U izveštaju stoji kako su 2021. godine globalne premije skočile za 5,1 posto (segment životnih osiguranja: rast 4,4 posto; segment neživotnih osiguranja: rast 6,3 posto), i to zahvaljujući povoljnim trgovačkim uslovima, sve većoj svesti o rizicima, te rekordnoj štednji koju su podstakla tržišta u procvatu. Ukupni prihod od premija iznosio je 4,2 milijarde evra (segment životnih osiguranja: 2,5 milijardi evra; segment neživotnih osiguranja: 1,7 milijardi evra). Ono što je 2022. godinu učinilo poslovno izvanrednom bio je premijski rast: više od dve trećine rasta proizašlo je iz zapadne Evrope i Severne Amerike, gde je samo tržište SAD doprinelo čak polovini ukupnog rasta. Zato 2022. godina predstavlja doista neobičan kraj protekle decenije, tokom kojeg je rast bio mnogo niži (u proseku šest posto godišnje), a pokretala ga je uglavnom Azija sa 40 posto svih dodatnih premija – od kojih je više od polovine zaračunato u Kini. Zahvaljujući svemu tome, globalni tržišni udeo Kine udvostručio se i iznosio je 12 posto.

Od 2023. godine očekivalo se da će biti još uspešnija za osiguravače od prethodne, ali je rat u Ukrajini srušio nadu u takav ishod. Prihod od premija najverovatnije će rasti za otprilike jedan postotni bod sporije od ranije prognoze jer će rat nepovoljno uticati na trgovačku aktivnost i sigurnost, iako inflacija ide u prilog prihodima. Sada očekujemo da 2023. godine globalni prihod od premija skoči za 4,8 posto; segmenti životnih i neživotnih osiguranja trebalo bi da prate taj rast gotovo u stopu rastom od 4,9 odnosno 4,6 posto. Te se brojke moraju sagledati u kontekstu ovogodišnje globalne stope inflacije od 6,2 posto.

Uprkos velikoj neizvesnosti koja sada vlada, nismo previše pesimistični kad je reč o daljoj budućnosti. Ipak je ta neizvesnost sjajna za sve veću svest o rizicima i jača uticaj megatrendova klimatskih i demografskih promena, koji će još biti glavni pokretači potražnje za zaštitom od rizika. Sve u svemu, u sledećih deset godina očekujemo godišnji rast od 4,8 posto (segment životnih osiguranja: 4,9 posto; segment neživotnih osiguranja: 4,6 posto). To odgovara rastu prihoda od premija za 67 posto ili 2,8 milijarde evra do 2032. godine. Segment životnih osiguranja biće odgovoran za manje od 1,8 milijardi evra (69 posto), a segment neživotnih osiguranja za više od milijardu evra (63 posto).

„Pandemija i rat u Ukrajini pozivi su za buđenje i za bolje upravljanje rizikom i povećanje zahteva za zaštitu“, istakao je Ludvig Subran, „Alijancov“ glavni ekonomista, koji dodaje: „Delatnost osiguranja mora uspešno da održi svoju privrednu i društvenu relevantnost, nudeći inovativna rešenja za nove i rastuće rizike. U dolazećim godinama sposobnost osiguravanja i pristupačnost cena postaće još važnije. To zahteva nivo kreativnosti i saradnje s deonicima, klijentima, nosiocima i kreatorima politika koje nadmašuju sve prethodne napore.“

Godine 2021. istočna Evropa bila je jedna od najbrže rastućih regija u svetu: prihod od premija skočio je za čak 9,4 posto (segment životnih osiguranja: 7,2 posto; segment neživotnih osiguranja: 10,2 posto), dok je ukupni prihod od premija premašio 36 milijardi evra. S obzirom na rat u Ukrajini, ove godine rast ukupne premije najverovatnije će pasti na 5,3 posto (segment životnih osiguranja: 3,8 posto; segment neživotnih osiguranja: 5,9 posto). Nakon toga očekuje se kako će se u sledećoj deceniji prosečni rast ustaliti na 5,5 posto (segment životnih osiguranja: 5,7 posto; segment neživotnih osiguranja: 5,5 posto), znatno iznad nivoa u protekloj deceniji (3,0 posto), na koju je nepovoljno uticalo smanjenje poslovanja sa životnim osiguranjima u nekim zemljama spomenute regije.

„Oba poslovna segmenta mogla bi se okoristiti nedavnim kriznim situacijama“, izjavila je Patricija Pelayo Romero, koautorka Globalnog izveštaja o osiguranju. „Veća svest o rizicima nakon pandemije kovida 19 i kraj nultih kamatnih stopa uzrokovan inflacijom trebalo bi u segmentu životnih osiguranja ponovo da učine brojne štedne i penzijske usluge privlačnijima za klijente. Istovremeno će se u segmentu neživotnih osiguranja pojačati naponi na području ublažavanja klimatskih promena, pre svega onih mera vezanih za dekarbonizaciju (tj. smanjenje emisija gasova staklene bašte) snabdevanja energijom. Zbog želje za ostvarivanjem energetske nezavisnosti, ti su naponi trenutno još važniji. Tako nešto zahteva znatna ulaganja i privatnog i javnog sektora, te stvara veliku potrebu za zaštitom od rizika jer će se s radikalnom transformacijom naše privrede pojaviti i neki novi rizici.“

Izvor: https://www.allianz.hr/hr_HR/privatni-korisnici/o-nama/press/allianzovo-globalno-izvjesce-o-osiguranju-za-2022-godinu.html

Priredila: **Ana V. Vodinelić, MA**

UDK: 368.182.4:629.331(049.32)

PRIKAZ INOSTRANOG ČLANKA

DA LI JE AUTOMOBIL POSTAO LUKSUZ?

Vozači su opet na udaru, poskupela su i osiguranja. Inflacija je postala nezaobilazna tema jer gde god da se okrenemo, sve je poskupelo: od hrane i režija do stanovanja, ali i za mnoge ono preko potrebno: posjedovanje automobila. I tu nije reč samo o poskupljenju auto-delova, servisiranja i kupovine novih automobila, već i neophodnoga – osiguranja.

Što kažu građani?

Za jedne luksuz, a za druge – potreba. U moru poskupljenja imati automobil i neophodno osiguranje, za građane je kao i sve drugo – skuplje.

„Oko sedam, osam do deset posto je skuplje. Zavisí koji kasko imate, obavezno auto-osiguranje ili ste imali neku štetu ili ne.“

„Kasko je malo previše poskupeo, mada ga nemam više, imam stari auto.“

„Ja uzimam obavezno AO tako da ništa posebno. Cena je okej? Okej, da, u redu je. Kao i svake godine, sve je to isto.“

Koliko su veće cene?

Ali isto baš i nije. Cena osnovnog, obaveznog osiguranja porasla je za oko 20, a kasko osiguranja za 50 posto. To znači da ćete za, na primer, obavezno osiguranje svih motornih vozila umesto 200 evra sada plaćati 250. Cene registracije ostale su iste. Za sada.

„Čarobna reč inflacija dovela je do poskupljenja auto-delova. Primera radi, neki auto-deo je pre godinu-dve dana bio samo branik i ništa više, a sad svi branici imaju i senzore ili nekakve još dodatne elemente, što poskupljuje štetu, pa se nažalost morala podići i početna premija AO“, pojasnila je Nikolina Bukvašević, zastupnica u osiguranju.

Da je došlo do poskupljenja auto-delova, dobro znaju i brokери. U svakodnevnom radu s klijentima nude im konsultacije i prikupljanje ponuda za osiguranje vozila, ali i pomoć u rešavanju štete. „Tu govorimo o zemljama bivše Jugoslavije, ali i zemljama kao što su Austrija i Mađarska. I, zaista, postoji situacija gde, na primer, ako uzmemo nekakav branik za jednu vrstu vozila, može se desiti situacija da u odnosu

---

A. Vodinelić: Da li je automobil postao luksuz?

---

na neku drugu zemlju popravka odnosno cena tog rezervnog dela kod nas bude skuplja za 100 posto, možda čak i više“, objasnio je Ivan Žulj, broker u osiguranju.

Hrvati voze većinom starije automobile

Delom i zbog toga, Hrvati voze većinom starije automobile. Od gotovo dva miliona vozila, koliko broji hrvatski vozni park, ona su u proseku stara 15 godina.

„To znači da nisu dovoljno sigurni, niti ekološki prihvatljivi, i takva vozila troše više goriva nego nova. Ali nažalost, naši građani ne mogu kupovati nova vozila jer su davanja na nova vozila previsoka. To je apsurd da država penalizira toliko nova vozila i onda prisiljava građane da kupuju stara koja dolaze iz Nemačke, Belgije, Francuske, mi praktički postajemo smetlište tih zemalja, oni se rešavaju stare tehnologije i daju ih nama“, objašnjava profesor i inženjer saobraćaja dr Željko Marušić.

Kada bi moglo doći do stabilizacije cena na automobilskom tržištu, a i cena osiguranja – teško je prognozirati. Izgledno je da će zbog viših cena potražnja za kasko osiguranjem biti i te kako manja.

„Moram reći da je to opasnost i ne samo to, sve više i više građana voziće neosigurane automobile. To se i dan-danas događa. Kažem, kasko je kao i sva druga osiguranja, naravno, uvek skupo dok se nešto ne dogodi, a kad se dogodi, onda najednput postaje jeftino i biće šteta ako to padne, ali možemo sigurno očekivati da će građani nažalost morati tako reagovati“, istakao je Darin Janković, vlasnik platforme za prodaju automobila koji potvrđuje da uz inflatorne pritiske, skuplju proizvodnju, održavanje te nabavku rezervnih delova za vozila, imati privatno vozilo za mnoge građane nikad nije bilo skuplje.

Izvor: <https://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx? 22213>

Priredila: **Ana V. Vodinelić, MA**

ELEKTRIČNE AUTOMOBILE MORAMO OTPISATI ČAK I NAKON MANJE NEZGODE

Oskudni podaci o baterijama još su problem za osiguravače jer moraju otpisati električna vozila već nakon manje nezgode, a to bi moglo ugroziti elektrifikaciju vožnje, upozorila je specijalizovana britanska firma „Thatcham Research“.

Zabrinjava činjenica da ne postoje pristupačna po ceni ili uopšte dostupna rešenja za popravku i dijagnostiku nakon saobraćajne nezgode, navodi ta firma u izveštaju o razlikama između električnih vozila i vozila na fosilna goriva koje je finansirala agencija za inovacije Inovejt UK.

Osiguravači su se požalili da kod mnogih električnih vozila ne postoji mogućnost popravke ili barem procene čak ni male štete na bateriji nakon nesreće, pa su prisiljeni otpisati vozila s malom kilometražom.

To povlači više premije osiguranja i smanjuje prednosti prelaska na električni pogon, objašnjavaju.

Baterija katkad čini i polovinu cene električnog vozila, a „Thatcham Research“ je otkrio da njena zamena može koštati više od polovnog vozila koje je bilo u upotrebi samo godinu dana.

Vođa inženjerskog istraživanja u „Thatcham Research“, Adrijan Watson, rekao je da bi u idealnom svetu osiguravači odluku o popravci odnosno otpisu električnih vozila donosili na temelju podataka o stanju vozila nakon nesreće.

„Trenutno nije tako. Današnja dijagnostika ne može vam stvarno reći kakav je status baterije“, objasnio je Watson.

Električni automobili čine samo 1,65 posto britanske flote, a zahtevi za pokrivanjem osigurane štete na električnim automobilima već su 25,5 posto skuplji nego u kategoriji vozila na fosilna goriva, a popravka traje 14 posto duže.

Zbog potencijalnog rizika od požara, oštećena električna vozila koja čekaju na popravku moraju biti parkirana na otvorenom i udaljena od drugih objekata najmanje 15 metara. Spoljni parking za 100 automobila na fosilna goriva bio bi danas dovoljan za siguran smeštaj samo dva električna vozila, upozoravaju u „Thatcham Research“.

<https://osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?22257>

ISPRED HOLANDSKE OBALE ZAPALIO SE BROD SA GOTOVO 3.000 AUTOMOBILA

Ispred holandske obale 27. jula goreo je brod „Frimentel Hajvej“, star deset godina i dugačak 200 metara, koji je prevezio 2.857 automobila, od kojih je značajan broj vozila proizveden u fabrikama „Mercedes-Benc Grup“ i BMW AG. Od 23 člana posade nekoliko je povređeno, a jedan mornar je poginuo. Drugi dan holandska obalska straža pokušava da zaustavi plamen i spreči ekološku katastrofu. Brod je nakon utovara u nemačkoj luci Bremerhafen bio na putu prema egipatskom Port Saidu, pa potom prema Singapuru. Prema informacijama holandske agencije ANP, koja je prenela reči člana holandske pomorske straže, izgleda da se zapalio jedan od 25 električnih automobila, iako oficijelno uzrok požara još nije potvrđen. S obzirom na to da je 2022. godine svet svedočio zastrašujućem požaru na brodu „Atlantik“ sa 4.000 „folksvagena“, koji su prevoženi u Sjedinjene Države, otvara se pitanje bezbednosti transporta brodskim prevozom zbog rizika za posadu, velike brodove, prirodnu okolinu i vrlo visoke komercijalne štete za osiguravače prevoza velikog broja automobila. „Atlantik“ je goreo duže od nedelju dana, a teško je proceniti koliko će dugo goreti „Frimentel Hajvej“. Osim izgubljenog ljudskog života, najveća potencijalna dugoročna šteta mogla bi se dogoditi u delu podmorja pod zaštitom UNESCO-a Vaden Si, koje predstavlja najveći neprekinuti sistem međuplinskih pešćanih i blatnih ravnica na svetu. Holandske vlasti nadaju se da zbog predviđenog kretanja vetra, talasa i morskih struja potencijalno curenje goriva neće ugroziti Vadenovo ostrvo, nego bi trebalo da se proširi prema severu. „Mercedes“ je potvrdio da se na brodu nalazi 300 vozila tog proizvođača i njegovi predstavnici pokrenuli su istragu. Potvrda je stigla i iz BMW-a, ali bez specifikacije broja automobila. „Ford“, „Stelantis“, „Reno“ i „Nisan“ negirali su da je brod u plamenu prevezio njihove automobile, a iz „Tojote“ je portparol poručio kako nije verovatno da su njihova vozila na „Frimentel Hajveju“. Iz „Tesle“ nisu odgovorili na Blumbergov zahtev za komentar.

Izvor: <https://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?22290>

DEVOJČICA DOBILA 800.000 DOLARA ODŠTETE OD „MEKDONALDSA“

Sud na Floridi odlučio je da kompanija „Mekdonalds“ mora da plati osmogodišnjoj devojčici odštetu od 800.000 dolara zbog toga što je dobila teške opekotine kada joj je pileći „meknaget“ pao na nogu.

Vrela piletina napravila je 2019. godine opekotine tada četvorogodišnjoj Oliviji Karabalo, kada je otvorila svoj „hepi mil“ u kolima u „drajv inu“ u Tamarku, u blizini Fort Loderdejla, preneo je Bi-Bi-Si.

Njena porodica je tražila 15 miliona dolara odštete, a sud je u maju utvrdio da su „Mekdonalds“ i njegova franšiza u tom mestu odgovorni za povredu devojčice.

Pravni tim porodice nazvao je tu odluku „značajnom“.

„Srećna sam što su poslušali Olivijin glas i što je porota mogla da donese pravičnu presudu“, rekla je majka devojčice Filana Holms.

Ona je na suđenju kazala porotnicima da njena ćerka ima ožiljak od opekotine i da želi da ga ukloni.

Advokati porodice su na sudu pokazali fotografije opekotina, kao i telefonom snimljeno vrištanje devojčice nakon što je povređena.

Zastupnici „Mekdonaldsa“ su na sudu rekli da bi porodica trebalo da dobije 156.000 dolara jer je, kako su tvrdili, devojčica trpela bolove samo tri nedelje, koliko je bilo potrebno da rana zaraste, a naveli su da i dalje ide u njihove restorane.

Izvor: <https://n1info.rs/magazin/lifestyle/devojica-dobila-800-000-dolara-odstete-od-mekdonalds/>

„GRUPAMA GRUPA“: NETO DOBIT VEĆA OD 450 MILIONA EVRA

Rezultate poslovanja firme „Grupama grupe“ obeležava premijski prihod koji je dosegao 15,9 milijardi evra, dok neto dobit premašuje 450 miliona evra.

Grupa stabilno posluje, uz solventnost od 207 odsto, te joj je potvrđen rejting A plus. Međunarodno poslovanje intenzivno se razvija uz rast od 15 posto, čemu doprinose i entiteti „Grupama grupe“ u Hrvatskoj i Sloveniji, navodi se u objavi. U Hrvatskoj oni beleže rast od 30 procenata u odnosu na prethodnu godinu, a tokom 2022. uspešno je pokrenuto i poslovanje u Sloveniji.

Takođe, snažna posvećenost „Grupama grupe“ održivosti potvrđuje se s dodatnih 1,2 milijarde evra ulaganja u infrastrukturu, nekretnine i zelene obveznice između 2022. i 2024, od čega je 990 miliona evra investicija ostvareno u 2022. godini.

Uprkos tome što je 2022. bila jedna od najtežih u njenoj istoriji u pogledu gubitaka uzrokovanih vremenskim uslovima, „Grupama grupa“ je pokazala snažnu otpornost s vrlo dobrim rezultatima i još jednom potvrdila vodeću ulogu na područjima na kojima deluje, kao i svoju poziciju u poljoprivrednom sektoru, pogotovo u pogledu osiguranja pokrića vezanih za štete uzrokovane klimatskim uticajima, istakao je Žan Iv Daže, predsednik Nadzornog odbora „Grupama Assurance Mutuelles“.

Grupa je objavila da je ostvarila vrlo solidne rezultate uprkos izuzetno nepovoljnim uslovima, kako u smislu dosad najvećih gubitaka povezanih s vremenskim prilikama, tako i u privrednom i finansijskom smislu u vezi s ubrzanim inflatornim pritiscima i naglim porastom kamatnih stopa. To je rezultat kontinuirane strategije

kontrolisanog razvoja i pažljivog višegodišnjeg upravljanja rizicima, kako finansijskim tako i osiguravajućim, dodao je Tijeri Martel iz CEO „Grupama Assurances Mutuelles“.

Izvor: <https://osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?22145>

VIG SPAJA DVE OD TRI FIRME U SEVERNOJ MAKEDONIJI

Dve od tri kompanije VIG (Vijena inšurans grup) u Severnoj Makedoniji spremne su za spajanje: „Makedonija Skoplje – VIG“ preužeće „Viner VIG Skoplje“.

U 2022. godini „Makedonija VIG“ je držao peto mesto na tržišnoj lestvici, s bruto premijom od 16,22 miliona evra, gotovo deset odsto više u odnosu na isto razdoblje 2021. godine, te s tržišnim udelom od 9,5 odsto.

„Viner VIG“ je zauzeo šesto mesto sa zaračunatom bruto premijom od 15,98 miliona evra, što je povećanje od gotovo 16,11 procenata u odnosu na isti period 2022, i s tržišnim udelom od 9,35 posto.

VIG takođe poseduje firmu za životno osiguranje u Severnoj Makedoniji, „Viner lajf“, koja drži 3,13 posto tržišnog udela.

VIG je izvestio o gubitku pre oporezivanja od 11,1 milion evra u Severnoj Makedoniji 2022, nakon što je 2022. zabeležio dobit pre oporezivanja od 6,1 milion evra.

Izvor: <https://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?22228>

OSIGURAVAČI U FBIH POD PRITISKOM ZBOG SNAŽNOG RASTA ISPLAĆENIH ŠTETA

Društva za osiguranje u Federaciji BiH zadržala su u 2022. rast premije u procentima sličnim onima iz pretpandemijske 2019. godine. Primetan je značajan rast rešenih odnosno isplaćenih šteta koje su na kraju 2022. na tržištu Federacije BiH iznosile 317,4 miliona KM, a to je za 13,3 posto ili nominalno za 37,2 miliona KM više nego godinu ranije.

Generalni sekretar Udruženja društava za osiguranje u FBiH Ermin Čengić rekao je Feni da je to udruženje u više navrata poslednjih meseci ukazivalo javnosti, ali i nadležnim organima i regulatoru tržišta na inflatorna kretanja koja su donela porast troškova naknade šteta društvima za osiguranje, dok istovremeno cena najzastupljenije vrste osiguranja, obaveznog osiguranja od automobilske odgovornosti (AO), nije menjana od 1998.

Pritisak na fondove za isplatu šteta, kako je naglasio Čengić, može dovesti u pitanje i njihovu adekvatnu isplatu, a to je u direktnoj suprotnosti s interesima klijenata, osiguranika i oštećenih.

- Napominjem da je nakon povećanja jedinstvene osnovice za izračunavanje premije AO u Republici Srpskoj razlika u ceni između tržišta dva entiteta oko šest posto u korist RS. Nadamo se da će uskoro doći do usklađivanja i nivelisanja te da će i na tržištu Federacije biti uvažan faktor inflacije te povećanih troškova društava za osiguranje, a i da će doći do regulisanja pitanja adekvatnosti kapitala za društva iz RS koja posluju u FBiH i koja su u tom smislu u povlašćenom položaju u odnosu na društva u FBiH – naveo je Čengić. Napomenuo je da je tržište osiguranja u Federaciji BiH u 2022. ostalo stabilno uprkos brojnim izazovima poput inflacije, poremećaja cena i kontinuirane političke i ekonomske nestabilnosti. U Federaciji BiH posluje deset društava za osiguranje i jedno društvo za reosiguranje sa sedištem u Federaciji BiH, te osam društava za osiguranje sa sedištem u Republici Srpskoj i Distriktu Brčko, a koja deluju putem podružnica u FBiH.

Izvor: <https://osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?22132>

PRVI PUT U BIH – KUPOVINA OSIGURANJA OD NEZGODE PREKO MOBILNE APLIKACIJE

Prateći potrebe svojih klijenata, ali i generalna kretanja tržišta kad je reč o bankarskim uslugama, banka „Inteza San Paolo“ želi ići u korak s olakšavanjem svakodnevnice svojim, ali i potencijalnim klijentima. U 2023. jubilarnoj godini delovanja u Bosni i Hercegovini, banka je odlučila da uvede nekoliko noviteta kad su u pitanju digitalne usluge u svojim aplikacijama ili mreži bankomata, a jedna od njih je i mogućnost kupovine osiguranja od nezgode putem m-Intesa mobilnog bankarstva banke „Inteza San Paolo“. Reč je o partnerstvu banke s „Vijena osiguranjem“, koje nakon višegodišnje saradnje pravi iskorak u inovacijama kad je ponuda usluga osiguranja u pitanju.

„Nakon što smo nedavno klijentima omogućili pregled pina za Viza i Mastercard kartice u mobilnoj aplikaciji m-Intesa, sada je došlo vreme za još jednu odličnu pogodnost našeg mobilnog bankarstva, a to je kupovina osiguranja putem navedene aplikacije. Prvenstveno smo u ponudu uvrstili osiguranje od nezgode, a u narednom periodu ponudićemo opciju ugovaranja i drugih vrsta osiguranja koja se budu mogla ugovoriti na taj način. Izrazito smo ponosni na našu saradnju s „Vijena osiguranjem“, te što smo ovaj projekat izneli u zajedničkoj želji kako bismo se što više okrenuli digitalizaciji i olakšavanju potreba krajnjeg korisnika“, izjavio je Marko Trevisan, predsednik Uprave banke „Inteza San Paolo“.

Osiguranje od nezgode koje je moguće zaključiti putem m-Intese, može se realizovati u nekoliko jednostavnih koraka, u bilo kom vremenskom rasponu. Na

taj način klijent ima više vremena za sebe, bez obaveze posećivanja poslovnice, a najbitnija je mogućnost da se klijent zaštiti od eventualnih ozleđa.

„Veliko nam je zadovoljstvo da smo s našim višegodišnjim partnerom, bankom „Inteza San Paolo“, lansirali prvo i na tržištu BiH jedinstveno osiguranje od posledica nezgode koje se ugovara posredstvom mobilnog bankarstva. U današnjoj užurbanoj svakodnevnicu nezgode se mogu desiti bilo kome, bilo kad i bilo gde. Ne možemo ih predvideti niti sprečiti, ali možemo osigurati, i to onlajn, iz udobnosti svog doma, u nekoliko jednostavnih koraka putem m-Intesa mobilnog bankarstva“, izjavila je Sabina Mujanović, predsednik Uprave „Vijena osiguranja“ VIG. Za sve klijente banke „Inteza San Paolo“ i m-Intesa usluge dostupne su nove, poboljšane verzije aplikacije koje se mogu preuzeti na Google Play i Apple store.

Izvor: <https://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?22225>

FRANCUSKA: ŠTETA OD PROTESTA 650 MILIONA EVRA

Osiguravajuće kuće u Francuskoj objavile su da račun koji će platiti za popravku štete nastale u uličnim protestima koji su izbili u zemlji pre dve nedelje, nakon što su mladića Naela ubili policajci, iznosi 650 miliona evra.

Otpriblike 90 posto ovog „troška“ odnosi se na 3.900 nekretnina poslovnih i privatnih, pogođenih „nemirima“, rekla je u izjavi Florens Lustman, predsednica federacije francuskih osiguravača „Franse Assurure“.

Preostali postotak, oko deset odsto, uglavnom se odnosi na štete koje su mahom pretrpeli pojedinci čiji su automobili teško oštećeni.

Savez je prošle nedelje taj račun procenio na manje od polovine od 280 miliona evra.

Sindikata je izbrojao 11.300 zahteva koji se odnose na odštete nastale kao posledica jednonedeljnih protesta, izazvanih ubistvom 17-godišnjeg Naela tokom inspekcije saobraćaja u Nantereu, zapadno od Pariza.

Geofry Rody Beziou, predsednik francuskog udruženja poslodavaca MEDEF, saopštio je da je prerano iznositi tačan iznos, a sigurno je da šteta premašuje milijardu evra, ne računajući posledice po turistički sektor.

Čini se da je iznos šteta od protesta vezanih za Naelovu smrt mnogo veći u odnosu na štetu od događaja koji su izbili u noći 27. oktobra 2005. godine nakon smrti dvojice mladića koji su stradali od strujnog udara u elektrani dok su se skrivali od policije.

Nemiri su tada trajali nekoliko nedelja i koštali su oko 204 miliona evra sa oko 10.000 odštetnih zahteva.

Izvor: <https://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?22263>

Priredila: **Ana V. Vodinić**

ODGOVORNOST ZA ŠTETU NASTALU OD OPASNE STVARI

Stablo drveta na samom parkiralištu deo je opštinskog zelenila i predstavlja opasnu stvar, pa se odgovornost za štetu na vozilu nastalu padom tog drveta procenjuje primenom pravila o objektivnoj odgovornosti za štetu nastalu od opasne stvari.

Iz obrazloženja:

Prema odredbi člana 2 st. 1 i 2 Zakona o komunalnim delatnostima, jedinica lokalne samouprave dužna je da stvori uslove za obezbeđenje odgovarajućeg kvaliteta, obima, dostupnosti i kontinuiteta delatnosti pružanja komunalnih usluga od značaja za ostvarivanje životne potrebe fizičkih i pravnih lica, kao i nadzor nad njihovim vršenjem. Prema Odluci o komunalnim delatnostima Skupštine opštine Titel (član 175), uređenje održavanja javnih zelenih površina obuhvata i održavanje svih elemenata zelenila, između ostalog i drveća, u šta spada i orezivanje grana, drveća i izdanaka oko drveća i uklanjanje orezanih i oštećenih grana i obezbeđenje korišćenja javnih zelenih površina u skladu s njihovom namenom. Vozilo tužilje bilo je stacionirano na parkingu koji je predviđen Odlukom o javnim parkiralištima i parkiranju na teritoriji opštine.

Iz toga proizlazi da prvostepeni sud pravilno zaključuje da se odgovornost tužene zasniva na činjenici da je jedinica lokalne samouprave dužna da se stara o organizovanju i kontinuiranom vršenju komunalnih usluga, a pod vršenje komunalnih usluga spada i održavanje svih zelenih površina i uređivanje grana drveća. Stablo na samom parkiralištu deo je opštinskog zelenila i predstavlja opasnu stvar. Odgovornost tužene u konkretnom slučaju procenjuje se iz aspekta postojanja objektivne odgovornosti za štetu nastalu od opasne stvari. Za postojanje prava tužilje kao oštećene dovoljno je da dokaže da šteta na vozilu potiče od opasne stvari – stabla drveta usled čijeg loma i pada je nastala šteta na vozilu. Kako je Opština Titel kao lokalni organ vlasti u obavezi da vrši obezbeđenje odgovarajućeg kvaliteta i kontrolu održavanja svih elemenata zelenila, između ostalog i drveća (sečenje, orezivanje

i kontrolisanje da li ova predstavljaju opasnost), to je obaveza tužene bila da dokaže da je šteta na vozilu tužilje nastala iz razloga predviđenih članom 177 ZOO, tj. da je šteta nastala iz uzroka čije se dejstvo nije moglo predvideti ni izbeći, ili otkloniti, odnosno da su po svojim karakteristikama isključivo vremenski uslovi koji su postojali u vreme štetnog događaja prouzrokovali pad drveta. Taj dokaz se mogao izvesti veštačenjem od strane veštaka odgovarajuće specijalnosti, a teret dokazivanja te činjenice bio je upravo na tuženoj, a ne na tužilji, kako pogrešno zaključuje drugostepeni sud. Tužena je trebala da dokaže i predloži izvođenje dokaza na okolnosti da je adekvatno održavala gradsko zelenilo, između ostalog i naznačeno stablo, a što sve tužena u toku postupka nije dokazala. Prvostepeni sud je pravilno zaključio da se shodno odredbi člana 231 u vezi sa članom 228 ZPP odgovornost za naknadu štete na vozilu tužilje može pripisati upravo tuženoj.

*(Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev 4175/2, od 3. II 2022)
Izvor: Izbor sudske prakse br. 1/2023, str. 52–53.*

NAKNADA ŠTETE U VIDU RENTE

Šteta zbog gubitka zarade usled trajne nesposobnosti buduća je šteta i zato se ona, po pravilu, nadoknađuje periodično u vidu mesečne rente koja se isplaćuje unapred, a ova naknada izuzetno se može isplatiti odjednom ako za to postoje ozbiljni razlozi koje sud mora posebno utvrditi u svakom slučaju.

Iz obrazloženja:

Osnovano se revizijom tužene ukazuje na pogrešnu primenu materijalnog prava prilikom odlučivanja o budućoj materijalnoj šteti – renti, koja je tužiocu dosuđena u jednom, kapitaliziranom iznosu.

Šteta zbog gubitka zarade usled trajne nesposobnosti je buduća šteta. Zato se ona, po pravilu, nadoknađuje periodično u vidu mesečne rente koja se isplaćuje unapred (član 188 stav 2 Zakona o obligacionim odnosima). Izuzetno, ta naknada može se isplatiti odjednom, i to ako odgovorno lice nije dalo osiguranje koje je sud, na predlog oštećenog, odredio (član 188 stav 4 Zakona o obligacionim odnosima) i ako postoje drugi ozbiljni razlozi da se umesto pojedinačnih isplata odredi isplata u jednom iznosu (član 188 stav 5 Zakona o obligacionim odnosima).

Nižestepeni sudovi su odluku o isplati rente u jednom iznosu doneli primenom člana 188 stav 5 Zakona o obligacionim odnosima, smatrajući da za takvu isplatu postoje ozbiljni razlozi. Po stanovištu prvostepenog sud, koje prihvata i drugostepeni sud, ozbiljni razlozi ogledaju se u činjenici da je tužilac mlađa osoba

i da je njegova radna sposobnost znatno umanjena, tako da bi novčanim sredstvima isplaćenim jednokratno mogao pokrenuti neki lakši posao koji bi doprineo njegovom ekonomskom osamostaljivanju i zbrinjavanju porodice, ali i u činjenici da su tokom postupka kod tužene nastupile statusne promene.

Po stanovištu Vrhovnog kasacionog suda, izneti razlozi za dosuđivanje kapitalizovane rente nisu prihvatljivi sa stanovišta odredbe člana 188 stav 5 Zakona o obligacionim odnosima. Statusne promene tužene nisu ozbiljan razlog i ne dovode u pitanje ispunjenje obaveze na isplatu rente u mesečnim iznosima. Porodične prilike tužioca nisu posebno ispitivane, a tužilac je delatnost obavljao neregistrovano, dok se drugom delatnošću za koju se stručno osposobio nikada nije bavio.

Stoga su presude nižestepenih sudova morale biti ukinute u delu kojim je odlučeno o isplati rente u jednokratnom iznosu, i u tom delu predmet vraćen prvostepenom sudu na ponovno suđenje radi upotpunjavanja činjeničnog stanja bitnog za primenu člana 188 st. 4 i 5 Zakona o obligacionim odnosima i ocenu postojanja ozbiljnih razloga za izuzetak od pravila za isplatu rente predviđenog stavom drugim navedenog člana.

(Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev 2247/19 od 23. IX 2021)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 1/2023, str. 53–54.

NAKNADA NEMATERIJALNE ŠTETE ZA PRETRPLJENI STRAH

Naknada nematerijalne štete za pretrpljeni strah pripada oštećenom samo u slučaju kada je strah bio intenzivan i dužeg trajanja, ali i kada je intenzivan strah kratko trajao, pod uslovom da je nastao poremećaj u psihičkom stanju oštećenog.

Iz obrazloženja:

Članom 404 stav 1 Zakona o parničnom postupku (*Sl. glasnik RS*, br. 72/11, 49/2013 – US, 74/2013 – US, 55/2014 i 87/2018, dalje u tekstu ZPP) propisano je da je revizija izuzetno dozvoljena zbog pogrešne primene materijalnog prava i protiv drugostepene presude koja se ne bi mogla pobijati revizijom, ako je po oceni Vrhovnog kasacionog suda potrebno da se razmotre pravna pitanja od opšteg interesa ili pravna pitanja u interesu ravnopravnosti građana, radi ujednačavanja sudske prakse, kao i ako je potrebno novo tumačenje prava (posebna revizija). Stavom 2 istog člana propisano je da o dozvoljenosti i osnovanosti revizije is stava 1 ovog člana odlučuje Vrhovni kasacioni sud u veću od pet sudija.

Pravnosnažnom presudom odlučeno je o zahtevu za naknadu štete za pretrpljeni strah. Vrhovni kasacioni sud našao je da u konkretnom slučaju nisu ispunjeni uslovi iz člana 404 stav 1 ZPP za odlučivanje o posebnoj reviziji tužilaca, jer potreba za ujednačavanjem sudske prakse u ovoj vrsti spora ne postoji. Odluka drugostepenog suda o osnovanosti tužbenog zahteva zasnovana je na primeni odgovarajuće odredbe materijalnog prava – člana 200 Zakona o obligacionim odnosima, i u skladu je sa stanovištem sudske prakse da naknada nematerijalne štete za pretrpljeni strah pripada oštećenom samo u slučaju kada je strah bio intenzivan i dužeg trajanja, te da se naknada za ovaj vid neimovinske štete može dosuditi i kada je intenziviran strah kratko trajao, ali pod uslovnom da je nastao poremećaj u psihičkom stanju oštećenog. Ukazivanje tužioca na postojanje drugačijih odluka ne ukazuje i nužno na drugačiji pravni stav izražen u toj odluci, jer pravilna primena materijalnog prava u sporovima s tužbenim zahtevom kao u konkretnom slučaju zavisi od utvrđenog činjeničnog stanja. Nema potrebe za razmatranjem pravnog pitanja od opšteg interesa ili pravnog pitanja u interesu ravnopravnosti građana, kao ni potrebe za novim tumačenjem prava.

*(Rešenje Vrhovnog kasacionog suda, Rev. 4683/20 od 2. IX 2021)
Izvor: Izbor sudske prakse br. 1/2023, str. 54.*

NAKNADA NEMATERIJALNE ŠTETE ZBOG UMANJENJA ŽIVOTNE AKTIVNOSTI

Prvostepeni sud nepravilno je primenio materijalno pravo, naročito odredbu člana 200 ZOO, kada je tužiocu dosudio naknadu nematerijalne štete za duševne bolove zbog umanjnja životne aktivnosti, rukovodeći se kriterijumom da se za jedan stepen trajnog umanjnja životne aktivnosti dosuđuje iznos od 10.000 din.

Iz obrazloženja:

Žalba zastupnika tuženika izjavljena protiv presude prvostepenog suda, kojim je tuženik obavezan, između ostalog, da plati tužiocu na ime naknade nematerijalne štete osnovana je, ukida se presuda prvostepenog suda, predmet se vraća istom sudu na ponovni postupak i odluku.

Prvostepeni sud je na osnovu izvedenih dokaza zaključio da tužilac ima pravo na naknadu nematerijalne štete zbog umanjnja životne aktivnosti, ali drugostepeni sud nalazi da je žalba tuženog osnovana i da je prvostepeni sud nepravilno

primenio odredbu člana 200 ZOO. Tom odredbom predviđeno je da će se oštećenom licu dosuditi nematerijalna šteta ukoliko sud nađe da okolnosti konkretnog slučaja, a naročito stepen umanjenja životne aktivnosti i njihovo trajanje, to opravdava. Iz navedenog jasno proizlazi da su osnovna merila na osnovu kojih se dosuđuje nematerijalna šteta i određuje njena visina pre svega na osnovu stepena trajnog umanjenja životne aktivnosti, što sud utvrđuje na osnovu nalaza i mišljenja veštaka odgovarajuće struke.

Žalbeni navodi tuženog su osnovani kada ukazuje da je prvostepeni sud pogrešno primenio navedenu odredbu citiranog zakona i da je nejasno na osnovu kojih merila je dosudio naknadu nematerijalne štete, s obzirom na to da je pogrešno navođenje prvostepenog suda da se za jedan stepen trajnog umanjenja životne aktivnosti dosuđuje iznos od 10.000 din. Naročito je nužno imati u vidu sve okolnosti konkretnog slučaja, ponašanje oštećenog, godine života i zdravstveno stanje oštećenog, obaveze tuženika, pre svega njegove obaveze u pogledu održavanja ulica u gradu, u spornom periodu, te da na osnovu rezultata celokupnog dokaznog postupka, primenom navedenih odredaba materijalnog prava, dosudi određene novčane iznose za svaki vid nematerijalne štete posebno.

(Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž. 1099/22 od 26. IV 2022)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 4/2023, str. 52–53.

NAKNADA ZA DUŠEVNE BOLOVE ZBOG UMANJENJA ŽIVOTNE AKTIVNOSTI

U situaciji kada oštećeni zbog pogoršanja zdravstvenog stanja tokom lečenja pretrpi novu štetu, to je osnov za naknadu novonastale štete.

Iz obrazloženja:

Po članu 200 Zakona o obligacionim odnosima za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica, kao i za strah, sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete, kao i u njenom odsustvu. Prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade, sud će voditi računa o značaju povređenog dobra i cilju kome služi ta naknada, ali i od tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive s njenom prirodom i društvenom svrhom.

U situaciji kada oštećeni zbog pogoršanja zdravstvenog stanja tokom lečenja pretrpi novu štetu, to je osnov za naknadu novonastale štete koja se u konkretnom slučaju ogleda u povećanom procentu umanjena životne aktivnosti od 23,7%. Odlučujuće okolnosti za odmeravanje visine naknade za tu vrstu štete jesu objektivni nalaz o stepenu telesnog oštećenja, ali ovaj nije dovoljan sam za sebe kao merilo za novčanu naknadu, već su bitne i sve posledice iz kojih se vidi u čemu se sastoji umanjene životne aktivnosti i koje će se odraziti na duševne bolove oštećenog. Zato se prilikom odmeravanja naknade mora voditi računa o čitavom nizu okolnosti koje mogu biti od uticaja da naknada bude veća ili manja. U toku ove parnice utvrđeno je da kod tužioca nije došlo do potpunog srastanja kosti, da ne može da se služi povređenom rukom, da fizikalna terapija nije dala rezultate, pri čemu je poslednja operacija izvršena u toku 2011. godine u skladu i po pravilima medicinske struke, pa je nesumnjivo da je zdravstveno stanje tužioca pogoršano tokom lečenja, što za posledicu ima veći procenat umanjena životne aktivnosti u odnosu na prethodni period za još 23,7% (što, po mišljenju veštaka medicinske struke, datom na ročištu za glavnu raspravu 21. 9. 2015. godine, sa prethodno utvrđenim umanjnjem iznosi 48,7%).

Imajući u vidu sve utvrđene okolnosti relevantne za odmeravanje visine naknade nematerijalne štete, prvostepeni sud je pravilno primenom pravila iz člana 200 ZOO odmerio pravičnu novčanu naknadu za duševne bolove zbog umanjena životne aktivnosti u iznosu od 260.000,00 dinara, koji i po nalaženju Vrhovnog kasacionog suda odgovara značaju povređenog dobra i cilju kome služi ta naknada. Zato je pobijana drugostepena presuda preinačena, tako što je odbijena kao neosnovana žalba tuženog i potvrđena prvostepena presuda u navedenom delu.

(Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev2. 333/22 od 18. V 2022)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 4/2023, str. 54.

ZASTARELOST POTRAŽIVANJA NEMATERIJALNE ŠTETE

Početak roka zastarelosti potraživanja nematerijalne štete računa se u konkretnom slučaju od dana kada je oboljenje tužioca – posttraumatski stresni poremećaj prešlo iz akutne u hroničnu fazu.

Iz obrazloženja:

Zakonom o obligacionim odnosima propisano je (član 376) da potraživanje naknade prouzrokovane štete zastareva za tri godine od kada je oštećenik doznao za štetu i za lice koje je štetu učinilo (stav 1) te da u svakom slučaju ovo potraživanje

zastareva za pet godina od kada je šteta nastala (stav 2). Odredbama istog zakona propisane su i posledice nastupanja zastarelosti (član 360) koje se ogledaju u tome da: zastarelošću prestaje pravo na zahtevanje ispunjenja obaveze (stav 1); zastarelost nastupa kad protekne zakonom određeno vreme u kome je poverilac mogao zahtevati ispunjenje obaveze (stav 2); kao i početak toka zastarelosti – prvi dan posle dana kad je poverilac imao pravo da zahteva ispunjenje obaveze (član 361 stav 1) i nastupanje zastarelosti – kad istekne poslednji dan zakonom određenog vremena (član 362).

Pri utvrđivanju da li je neko lice pretrpelo nematerijalnu štetu, u kom trenutku i obimu, treba imati u vidu da štetna radnja, kao životni događaj, i šteta, koja nastaje kada se ispolje posledice po život, telo i zdravlje u vidu pretrpljenih fizičkih i duševnih bolova i straha, nisu jedno te isto. Za početak objektivnog roka zastarelosti potraživanja nije bitno kada se oštećeni obratio lekaru odgovarajuće struke, niti to kad mu se uspostavi i saopšti dijagnoza, jer je on mogao godinama da trpi posledice a da se ne javi lekaru, kao što je i tužilac činio u konkretnom slučaju, već je bitno kada je bolest po redovnom medicinskom toku prešla u hroničnu fazu i tako poprimila oblik konačnog stanja. Dakle, početak roka zastarelosti računa se u konkretnom slučaju od dana kada je oboljenje tužioca – posttraumatski stresni poremećaj prešao iz akutne u hroničnu fazu, što se desilo po isteku do šest meseci od prestanka traumatskih iskustava (boravka tužioca na ratištu), odnosno istekom 1999. godine, jer su se prvi simptomi i izražene psihičke tegobe pojavile odmah po povratku sa ratišta. Protek roka zastarelosti od pet godina od saznanja za štetu iz člana 376 stav 2 ZOO (tzv. objektivni rok) znači da potraživanje u svakom slučaju prestaje, nezavisno od toga da li je i kada oštećeni saznao da su posledice oboljenja trajne i da se njegovo zdravstveno stanje daljim lečenjem neće poboljšati. Subjektivni rok teče u okviru objektivnog roka, pa protekom objektivnog roka zastarelosti potraživanje u svakom slučaju prestaje.

Budući da je tužba u ovoj pravnoj stvari podneta 13. 5. 2016. godine, nakon protoka kako subjektivnog trogodišnjeg, tako i objektivnog roka zastarelosti od pet godina, neosnovano se revizijom tužioca ukazuje da je pobijanom presudom pogrešno odbijen tužbeni zahtev za naknadu tražene nematerijalne štete.

(Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev. 8644/21 od 17. III 2022)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 4/2023, str. 54–55.

OBAVEZA OSIGURAVAČA KOD UGOVORA O OSIGURANJU IMOVINE

Kod ugovora o osiguranju imovine obaveza osiguravača je da u slučaju nastupanja osiguranog slučaja naknadi štetu koju je osiguranik pretrpeo,

a nema obavezu da isplati osiguranu svotu, za razliku od osiguranja lica, gde se isplaćuje osigurana svota, čija se visina utvrđuje ugovorom o osiguranju.

Iz obrazloženja:

Prema članu 897 Zakona o obligacionim odnosima, ugovorom o osiguranju obavezuje se ugovarač osiguranja da plati određeni iznos organizaciji za osiguranje, a organizacija se obavezuje da osiguraniku ili nekom trećem licu, ako se desi događaj koji predstavlja osigurani slučaj, isplati naknadu, odnosno ugovorenu svotu, ili da učini nešto drugo. Zakon o obligacionim odnosima posebno uređuje osiguranje imovine a posebno osiguranje lica, pa se u smislu člana 925 Zakona o obligacionim odnosima osiguranjem imovine obezbeđuje naknada štete koja bi se desila u imovini osiguranika zbog nastupanja osiguranog slučaja, dok se u smislu člana 942 istog zakona, kod ugovora o osiguranju lica, polisom osiguranja utvrđuje visina osigurane svote koju je osiguravač dužan isplatiti ako nastupi osigurani slučaj. Proizlazi da je obaveza osiguravača kod ugovora o osiguranju imovine da u slučaju nastupanja osiguranog slučaja naknadi štetu koju je osiguranik pretrpeo, a nema obavezu da isplati osiguranu svotu, za razliku od osiguranja lica, gde se isplaćuje osigurana svota, čija se visina uređuje ugovorom o osiguranju.

Prema članu 925 stav 2 Zakona o obligacionim odnosima, iznos naknade ne može biti veći od štete koju je osiguranik pretrpeo nastupanjem osiguranog slučaja, a prema stavu 3 istog člana, kod osiguranja useva i plodova i ostalih proizvoda zemlje, iznos štete utvrđuje se s obzirom na vrednost koju bi imali u vreme sabiranja, ako nije drukčije ugovoreno. Zato nisu osnovani žalbeni navodi tužilaca da je tuženi dužan da tužiocima isplati sumu osiguranja koja je predviđena zaključenim polisama osiguranja, već je njegova obaveza iz ugovora o osiguranju da tužiocima naknadi štetu koju su pretrpeli nastupanjem osiguranog slučaja. Tužiocima su sa tuženima zaključili polise osiguranja po Opštim uslovima za osiguranje useva i plodova i Posebnim uslovima za osiguranje od oluje, kojima je precizno definisan način utvrđivanja i obračuna štete u slučaju nastupanja osiguranog slučaja. Prvostepeni sud je iz nalaza i mišljenja veštaka utvrdio visinu štete koju su tužiocima pretrpeli nastupanjem osiguranog slučaja, pa kako je tuženi tužiocima deo štete nadoknadio pre pokretanja sudskog postupka, pravilna je odluka prvostepenog suda kojom je tužbeni zahtev odbio za iznose koje je tuženi tužiocima već isplatio.

(Presuda Privrednog apelacionog suda, Pž. 4116/20 od 13. V 2021)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 11/2022, str. 55.

NEPREDUZIMANJE MERA KOJIMA SE ISKLJUČUJU ILI SMANJUJU MOGUĆNOSTI NASTUPANJA ŠTETNIH POSLEDICA

U sporu male vrednosti činjenično stanje ne može se pobijati žalbom.

Iz obrazloženja:

Ožalbenom prvostepenom presudom obavezana je tužena da tužilji naknadi materijalnu štetu. Protiv navedene ožalbene prvostepene presude tužena je blagovremeno izjavila žalbu, pobijajući presudu zbog bitne povrede odredaba parničnog postupka, pogrešne primene materijalnog prava i pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja.

U prvostepenom postupku nisu učinjene bitne povrede odredaba parničnog postupka propisane članom 374 stav 2 tač. 1 do 3, 5, 7 i 9 ZPP, na koje drugostepeni sud pazi po službenoj dužnosti, a zbog kojih bi pobijana odluka morala biti ukinuta, niti se žalbom ukazuje na druge povrede koje bi bile od uticaja na njenu zakonitost i pravilnost, a na koje ovaj sud ne pazi po službenoj dužnosti.

Prema razlozima ožalbene presude, prvostepeni sud je nesumnjivo utvrdio da je dana 26. 1. 2019. godine tužilji prouzrokovana materijalna šteta, i to tako što je usled snegoloma došlo do pucanja grana na stablu i pada te grane i snega na vozilo koje je u tužiljinom vlasništvu; da je usled navedenog na pomenutom vozilu došlo do oštećenja u vidu udubljenja limarije krova; da je uviđaj predmetnog događaja izvršen na licu mesta, i to od strane službenih lica PS Voždovac i Sekretarijata za poslove komunalne policije, o čemu su sačinjeni zapisnik i službena beleška; da troškovi popravke navedenog vozila ukupno iznose 55.002,00 dinara, a što proizlazi iz predračuna od 4. 2. 2019. godine ovlašćenog servisa; da se tužilja zbog nastalog događaja obraćala gradskim i opštinskim strukturama; da je prvostepeni sud poklonio veru iskazu tužilje saslušane u svojstvu parnične stranke, iz razloga što je iskaz jasan i saglasan u pogledu nastanka štetnog događaja i iz razloga što nije u suprotnosti s preostalim pisanim izvedenim dokazima; da je prvostepeni sud, s obzirom na sve navedeno, utvrdio da je tužbeni zahtev tužilje osnovan i da tužilja ima pravo na utuženi iznos od 55.002,00 dinara sa zakonskom zateznom kamatom od 12. 5. 2020. godine (dana presuđenja) do isplate, a iz razloga što organ tužene nije preduzeo sve neophodne mere kojima bi isključio ili znatno umanjio mogućnost nastupanja štetnih posledica, čiji je uzrok predmetni događaj koji se kritičnom prilikom odigrao, odnosno događaj u kojem je na već opisani način oštećeno pomenuto motorno vozilo i tužilji usled toga prouzrokovana predmetna materijalna šteta; da je prvostepeni sud u odnosu na navedeno pravilno primenio materijalno pravo

i pravilno tužilji dosudio predmetno potraživanje, na ime naknade materijalne štete. Ožalbena prvostepena presuda je pravilna i ovaj sud, kao drugostepeni, u svemu prihvata primenu materijalnog prava na utvrđeno činjenično stanje, te nalazi da je nesvrishodno ponavljati obrazloženje prvostepene odluke koja se pobija, zbog čega je detaljnije ne obrazlaže, shodno odredbi člana 396 stav 2 ZPP.

Žalbeni navodi tužene da sud nije pravilno utvrdio činjenično stanje, jer prvostepeni sud nije odredio veštačenje kojim bi se utvrdilo stanje drveta koje je prouzročilo štetu, neosnovani su jer se pravilnost ožalbene prvostepene presude, donete u ovom sporu male vrednosti, ne može osporavati zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, a u smislu odredbe člana 479 stav 1 ZPP, te se saglasno tome po tom pitanju ožalbena presuda ne može ni ispitivati u ovom žalbenom postupku.

Takođe su bez uticaja i žalbeni navodi tužene da nije odgovorna za nastalu štetu, jer je jedini titular imovinskog prava na predmetnoj parceli Grad Beograd, iz razloga što je, a kako je to već i konstatovano od strane prvostepenog suda GO Voždovac, tužena ta koja između ostalog brine o javnim površinama, predlaže mere za uređenje javnih površina shodno odredbama Odluke o upravi Gradske opštine Voždovac, a koje odredbe se primenjuju na osnovu odredbe Statuta GO Voždovac, uz shodnu primenu Odluke o komunalnom redu Statuta Grada Beograda, Zakona o lokalnoj samoupravi i Zakona od javnoj svojini, te stoga tužena ne može otkloniti od sebe obavezu koja za tuženu proizlazi iz pomenutih zakonskih i podzakonskih propisa. Iz navedenih razloga, ožalbena prvostepena presuda je potvrđena primenom člana 390 ZPP.

(Presuda Višeg suda u Beogradu, Gž 13097/20 od 14. IV 2021)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 11/2022, str. 60–61.

NAKNADA MATERIJALNE ŠTETE

Lovačko udruženje odgovara za štetu kada tužilac automobilom naleti na zaštićenu divljač, jer nije upravljaču puta podnelo zahtev za postavljanje odgovarajućeg saobraćajnog znaka.

Iz obrazloženja:

Iz spisa proizlazi da je tužilac upravljao svojim vozilom regionalnim putem, kroz prigradsko naselje u Čačku, kad je na put iznenada istrčala lisica, koju tužilac nije mogao da izbegne, što je posebno utvrđeno nalazom i mišljenjem veštaka saobraćajne struke, a na vozilu je nastala materijalna šteta.

Neosnovano se u žalbi ističe da je prvostepeni sud pogrešno primenio materijalno pravo, jer se događaj desio van prostora lovišta. Prvostepeni sud pravilno zaključuje da ima mesta primeni čl. 173 i 174 ZOO te da postoji objektivna odgovornost tuženika, a takođe i na osnovu odredbe čl. 87 i 88 Zakona o divljači i lovstvu, kojim je predviđeno da je korisnik lovišta, vlasnik i korisnik zemljišta, voda i šuma na kojima se lovište nalazi, kao i vlasnik i korisnik površina van lovišta na kojima se divljač nalazi, dužan da preduzme sve neophodne mere radi sprečavanja štete koju divljač može da pričini ljudima ili imovini, a tada i pravno i fizičko lice kome je divljač prouzrokovala štetu ima pravo na naknadu štete.

Imajući u vidu odredbu člana 4 tačka 34 citiranog zakona, kojom je regulisano da u situaciji kada je šteta prouzrokovana van lovišta, korisnik se može osloboditi odgovornosti za nastalu štetu ukoliko je preduzeo potrebne mere za sprečavanje štete i kod činjenice da tuženik nije podneo zahtev upravljaču puta za postavljanje saobraćajnog znaka „divljač na putu“ na predmetnoj saobraćajnici, to je prvostepeni sud pravilno primenio materijalno pravo i utvrdio da je tuženik odgovoran za traženu štetu, koju je tužilac pretrpeo.

*(Presuda Višeg suda u Čačku, Gž. 994/22 od 5 IX 2022)
Izvor: Izbor sudske prakse br. 11/2022, str. 61–62.*

MESTO IZVRŠENJA PREKRŠAJA

Kad je prekršaj izvršen nečinjenjem, mesto izvršenja prekršaja ne predstavlja bitno obeležje prekršaja, već bitno obeležje predstavlja vreme njegovog izvršenja, pa prekršajni sud nije u obavezi da u izreci presude navede tačno mesto izvršenja prekršaja.

Iz obrazloženja:

Odredbom člana 8 stav 2 Zakona o radnom vremenu posade vozila u drumskom prevozu i tahografima (*Službeni glasnik RS*, br. 96/15 i 95/18) propisano je da član posade vozila mora da iskoristi novi dnevni odmor u roku od 24 časa nakon završetka prethodnog dnevnog ili nedeljnog odmora.

Odredbom člana 55 stav 1 tačka 18 istog zakona propisano je da će se novčanom kaznom u fiksnom iznosu od 120.000,00 dinara kazniti za prekršaj pravno lice ako član posade vozila ne iskoristi skraćeni dnevni odmor u roku od 24 časa nakon završetka prethodnog dnevnog ili nedeljnog odmora, a deo odmora koji ulazi u navedeni rok od 24 časa je kraći od sedam časova, pod uslovom da je korišćenje

skraćenog dnevnog odmora dozvoljeno, suprotno članu 8 stav 2 ovog zakona (član 8 stav 2 AETR sporazuma).

Odredbom člana 10 stav 1 Zakona o prekršajima propisano je da prekršaj može biti izvršen činjenjem ili nečinjenjem. Prema stavu 2 istog člana prekršaj je izvršen nečinjenjem kada je propuštanje da se preduzme određeno činjenje propisom predviđeno kao prekršaj.

Odredbom člana 12 istog zakona propisano je da je prekršaj izvršen kako u mestu gde je učinilac radio ili bio dužan da radi, tako i u mestu gde je posledica nastupila.

Okrivljeno pravno lice je predmetni prekršaj izvršilo nečinjenjem jer je u vremenskom rasponu od 15. 10. 2020. godine od 12.10 sati do 16. 10. 2020. godine do 12.10 sati dozvolilo vozaču A. A. da upravlja vozilom bliže označenim u izreci prvostepene presude, a da nije iskoristio skraćeni dnevni odmor u roku od 24 časa nakon završetka prethodnog dnevnog ili nedeljnog odmora, odnosno iskoristio je 6.26 sati, te mu je nedostajalo 2.34 sata do dozvoljenih devet časova. Kako je, shodno citiranim propisima, posledica prekršaja izvršenog nečinjenjem trajnog karaktera, jer takav prekršaj predstavlja propuštanje da se preduzme određeno činjenje, prvostepeni sud nije bio u obavezi da u izreci presude navede tačno mesto izvršenja prekršaja. Ovo stoga što mesto izvršenja prekršaja u konkretnom slučaju ne predstavlja bitno obeležje prekršaja jer je prekršaj izvršen nečinjenjem, već bitno obeležje predstavlja vreme njegovog izvršenja, koje je nesumnjivo utvrđeno i navedeno u izreci pobijene prvostepene presude.

Iz navedenih razloga, Vrhovni kasacioni sud nalazi da pobijanim presudama nije učinjena bitna povreda odredaba prekršajnog postupka iz člana 264 stav 1 tačka 14) i stav 2 tačka 3) Zakona o prekršajima, kako se to neosnovano ističe u podnetom zahtevu.

(Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Przz. 7/22 od 12. VII 2022)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 4/2023, str. 41.

PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU U IZVRŠNOM POSTUPKU

Zaštita zajemčenog prava na suđenje u razumnom roku u kome sprovođenje izvršenja još uvek traje ne može zavisiti od toga da li izvršenje sprovodi sud ili ga, umesto suda, a u ime države, sprovodi javni izvršitelj.

Iz obrazloženja:

Ustavnom žalbom osporava se rešenje kojim je odbačen podnosiočev priговор radi ubrzavanja izvršnog postupka, sa obrazloženjem da je predmet u skladu

s odredbama Sudskog poslovnika pravosnažno okončan pred sudom donošenjem rešenja o izvršenju li. 2600/19 od 17. oktobra 2019. godine i dostavljanjem rešenja javnom izvršitelju.

Ustavni sud ocenjuje da zaštita zajemčenog prava na suđenje u razumnom roku u kome sprovođenje izvršenja još uvek traje ne može zavisiti od toga da li izvršenje sprovodi sud ili ga, umesto suda, a u ime države, sprovodi javni izvršitelj. Ustavni sud ukazuje na to da se faza sprovođenja izvršenja pred javnim izvršiteljem smatra sastavnim delom izvršnog postupka te da trajanje postupka pred javnim izvršiteljem može biti obuhvaćeno pravnim sredstvima iz Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku (videti Odluku Ustavnog suda UŽ -7451/2016 od 25. oktobra 2018. godine, dostupnu na internet stranici Ustavnog suda www.ustavni.sud.rs).

Ustavni sud je ocenio da je ustavnopravno neprihvatljivo pravno stanovište Drugog osnovnog suda u Beogradu da je prigovor radi ubrzanja predmetnog izvršnog postupka nedozvoljen. Saglasno odredbi člana 89 stav 1 Zakona o Ustavnom sudu („Sl. glasnik RS“, br. 109/07, 99/11, 18/13 – odluka US, 40/15 – dr. zakon i 103/15), Ustavni sud je ustavnu žalbu usvojio, te je utvrdio da je osporenim rešenjem Drugog osnovnog suda u Beogradu podnosiocu ustavne žalbe povređeno pravo na pravično suđenje, zajemčeno odredbom člana 32 stav 1 Ustava.

Ustavni sud je ocenio da se štetne posledice utvrđene povrede navedenog ustavnog prava mogu otkloniti samo poništajem osporenog rešenja Drugog osnovnog suda u Beogradu i određenjem da nadležni sud donese novu odluku o prigovoru podnosioca ustavne žalbe radi ubrzanja izvršnog postupka.

(Odluka Ustavnog suda Srbije, UŽ. 11920/20 od 24. II 2022)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 11/2022, str. 32–33

FALSIFIKOVANJE ISPRAVE

Zapisnik o vršenju tehničkog pregleda izdala je firma kojoj je to javno ovlašćenje povereno od strane organa u čijoj je nadležnosti bezbednost javnog saobraćaja.

Iz obrazloženja:

Krivični zakonik propisuje da krivično delo falsifikovanje isprave čini onaj ko napravi lažnu ili preinači pravu ispravu u nameri da se takva isprava upotrebi kao prava ili ko lažnu ili preinačenu ispravu upotrebi kao pravu ili je nabavi radi upotrebe, a radi se, između ostalog, o javnoj ispravi. Proizlazi da je nužan uslov za postojanje

predmetnog krivičnog dela to da se ono vrši u odnosu na ispravu koja je lažna, koja sadrži neistinite podatke. U konkretnom slučaju, takva isprava je zapisnik o vršenju tehničkog pregleda br. 2417 od 5. 12. 2017. godine, koji sadrži podatak da je nad motornim vozilom optuženog izvršen tehnički pregled, što je neistinita činjenica budući da tehnički pregled nije bio izvršen.

Drugi uslov za postojanje krivičnog dela u pitanju je da li se radi o javnoj ispravi, dakle ispravi koju je u propisanom obliku izdao državni organ i drugi organ u granicama svojih ovlašćenja, ili o ispravi koju je u takvom obliku izdala druga organizacija ili lice u vršenju javnih ovlašćenja. Izdavalac predmetne isprave je Tehnički pregled „B. p.“ DOO N, koji je privredno društvo kome je tehnički pregled vozila, što je delatnost od opšteg interesa, kao javno ovlašćenje povereno od strane organa u čijoj je nadležnosti bezbednost javnog saobraćaja, pa je stanovište Apelacionog suda da je napred navedeni uslov postojanja krivičnog dela u pitanju ispunjen jer se predmetna isprava s obzirom na njenog izdavaoca smatra javnom ispravom, što je i razlog da su suprotni navodi žalbe branioca optuženog ocenjeni kao neosnovani.

(Presuda Apelacionog suda u Nišu, KŽ1 SPK 2/18 OD 3. VII 2018)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 11/2022, str. 39–40.

OBAVEZA DOSTAVLJANJA PRESUDE BRANIOCU OKRIVLJENOG

Ako okrivljeni ima branioca, prvostepena presuda mora se dostaviti braniocu okrivljenog kako bi mogao izjaviti žalbu u korist okrivljenog.

Iz obrazloženja:

Odredbom člana 161 stav 1 Zakona o prekršajima propisano je da ako okrivljeni ima branioca, sve odluke od čijeg dostavljanja teče rok za žalbu dostaviće se samo braniocu, a ako ih ima više, samo jednom od njih, čime se dostavljanje okrivljenom smatra izvršenim.

Odredbom člana 259 stav 1 Zakona o prekršajima propisano je da žalbu mogu izjaviti okrivljeni, branilac i podnosilac zahteva, dok je stavom 4 istog člana propisano da rok za žalbu teče od dana kada je okrivljenom dostavljen prepis presude, a ako okrivljeni ima branioca, od dana kada je njemu dostavljen prepis presude.

Imajući u vidu da prvostepeni sud braniocu okrivljenog nije dostavio prvostepenu presudu od 2. 11. 2020. godine, što je bio u obavezi da učini, jer je okrivljeni

u toku vođenja prekršajnog postupka angažovao branioca iz reda advokata, koji je uredno i blagovremeno obavestio prvostepeni sud da je angažovan da bude branilac okrivljenog, po nalaženju Vrhovnog kasacionog suda, pobijanom prvostepenom presudom učinjena je bitna povreda odredaba prekršajnog postupka iz člana 264 stav 2 tačka 4) u vezi sa članom 161 stav 1 Zakona o prekršajima, jer je braniocu okrivljenog uskraćena mogućnost da kao ovlašćeno lice za podnošenje redovnog pravnog leka protiv prvostepene presude, shodno članu 259 stav 1 Zakona o prekršajima, izjavi žalbu u korist okrivljenog.

Zbog učinjene bitne povrede odredaba prekršajnog postupka, Vrhovni kasacioni sud je zahtev za zaštitu zakonitosti republičkog javnog tužioca usvojio, pobijanu prvostepenu presudu ukinuo i predmet vratio Prekršajnom sudu u Beogradu na dalji postupak, kako bi braniocu okrivljenog dostavio presudu Pr br. 22640/40 od 2. 11. 2020. godine i na taj način omogućio da kao ovlašćeno lice izjavi žalbu u korist okrivljenog.

(Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Przz. 11/21 od 27. XII 2021)

Izvor: Izbor sudske prakse br. 11/2022, str. 45.

Izbor: Ljiljana Lazarević Davidović, dipl. pravnik

BACANJE I OTPLAVLJIVANJE

Bacanje i otplavljanje (engl. *jettison and washing overboard*, nem. *Seewurf und Überbordspülen, Überbordwerfen und Überbordspülen*) – rizici od mora koji se često skupa osiguravaju. U slučaju velike zajedničke opasnosti koja ugrožava brod, lica na njemu i teret, zapovednik naređuje izbacivanje dela tovara, brodske opreme ili ponekad i celog tereta kako bi se izbegla još veća šteta. Otplavljanje broskog tereta je jedan od osnovnih prevoznih rizika. Smatra se da je do njega došlo kada, usled dejstva talasa koji prekriju brodsku palubu ili vetra, roba s palube padne u more. Taj rizik je redovno pokriven polisom osiguranja ako se radi o tovaru koji se prema pomorskim pravilima ukrcava na palubu ili za koji je osiguravač bio obavešten da je natovaren na palubu broda.

Izvor: Nebojša Žarković, *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad, 2013, str. 12.

BRODSKO ZNOJENJE

Brodsko znojenje / Znojenje u broskom skladištu (engl. *ship's sweat*, nem. *Schiffsschweiß*) – pretvaranje vodene pare u vlagu, odnosno tečnost u broskom skladištu usled razlike u temperaturi. Predstavlja dopunski rizik u osiguranju pomorskog tereta. Do ostvarenja ove opasnosti može doći u slučaju kada se na brodu zbog prirodnih nepogoda nekoliko dana ne mogu otvarati brodski otvori, odnosno grotla. Rizik od broskog znojenja uključuje se, na primer, kada se osigurava prevoženje sirove kože.

Izvor: Nebojša Žarković, *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad, 2013, str. 18.

VOZARINA

Vozarina (engl. *freight*, nem. *Fracht*) – 1. cena, to jest naknada za izvršenu prevoznu uslugu. Proističe iz ugovora kojim se prevoznik obavezuje da preveze

robu, a naručilac prevoza da tu uslugu plati. Utvrđivanje visine vozarine je, načelno, prepušteno slobodi ugovaranja stranaka, jer je to najprimerenije njenoj prirodi. Ukoliko je vozarina plativa tek prilikom isporuke robe primaocu, ona za prevoznika predstavlja osigurljivi interes koji se pokriva zaključenjem osiguranja vozarine. 2. pod tim izrazom u inostranstvu se takođe podrazumevaju i sami teret odnosno roba data na prevoz.

Izvor: Nebojša Žarković, *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad, 2013, str. 30.

ZAKON VELIKIH BROJEVA

Zakon velikih brojeva (engl. *law of large numbers*, nem. *Gesetz der großen Zahlen*) –matematička pretpostavka prema kojoj je, što je veći broj posmatranih istorodnih događaja, tačnije njihovo predviđanje u budućnosti, manje odstupanje stvarnih od očekivanih kretanja i veća verodostojnost iznete procene. Neophodnost nastupanja dovoljno velikog broja određenih događaja nužan je preduslov da se računom verovatnoće obezbedi upotrebljivost primene iskustvenih podataka. U svom matematičkom izrazu zakon velikih brojeva pruža obaveštenja o tome koliko brojevi moraju biti veliki da bi se iz njih mogli izvući zaključci koji samo u maloj meri zavise od slučajnosti. Za matematiku osiguranja iz toga proističe da tačnost njenih proračuna i predviđanja raste s brojem posmatranih ugovora osiguranja, rizika i nastalih štetnih događaja, kao i da se računica tada približava teorijskom očekivanju, čime dolazi do boljeg izravnjanja rizika u nekoj zajednici rizika.

Izvor: Nebojša Žarković, *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad, 2013, str. 91.

OBROČNA PREMIJA

Obročna premija / Ispodgodišnja premija (engl. *instalment premium*, nem. *Prämienrate, unterjähring zahlbare Prämie*) – premija osiguranja plativa u delovima tokom godine, uvedena radi olakšavanja plaćanja godišnje premije. Obroci mogu biti pravilno raspoređeni tokom dvanaest meseci (na primer, mesečno, tromesečno, polugodišnje) i unapred ugovoreni – prava obročna premija – ali to ne mora biti u svakom slučaju. Obročna premija postoji poglavito u životnom osiguranju. Ukoliko se premija unapred ne računa polazeći od plaćanja u delovima, ugovarač osiguranja je obavezan da plaća doplatka za obročno plaćanje. Obročna premija se najčešće javlja u obliku mesečne premije.

Izvor: Nebojša Žarković, *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad, 2013, str. 224.

POLITIKA ČASOPISA I UPUTSTVO ZA AUTORE

Časopis **Tokovi osiguranja** objavljuje originalne, prethodno neobjavljene radove: originalne naučne radove, pregledne radove, saopštenja, te prikaze knjiga, savetovanja, propisa Evropske unije, inostrane sudske prakse itd. Časopis **Tokovi osiguranja** dostupan je u režimu otvorenog pristupa. Članci objavljeni u njemu mogu se besplatno preuzeti sa sajta (<http://tokoviosiguranja.edu.rs/>) i distribuirati u edukativne svrhe.

U časopisu **Tokovi osiguranja** objavljuju se radovi iz sledećih oblasti: ekonomije, prava, aktuarske matematike, medicine, tehnike, zaštite životne sredine, protivpožarne zaštite – ako se bave i materijom osiguranja. Radovi mogu biti napisani na srpskom i engleskom jeziku.

Časopis izlazi kvartalno (četiri puta godišnje).

Glavni urednik časopisa **Tokovi osiguranja** donosi konačnu odluku o tome koji će se rukopisi objaviti. Urednik se prilikom donošenja odluke rukovodi uređivačkom politikom, vodeći računa o zakonskim propisima koji se odnose na klevetu, kršenja autorskih prava i plagiranje.

Autori garantuju da rukopis predstavlja njihov originalan doprinos, da nije objavljen ranije te da se ne razmatra za objavljivanje na drugom mestu. Autori snose svu odgovornost za sadržaj podnesenih rukopisa.

Autori garantuju da su kao autori navedena samo ona lica koja su znatno doprinela sadržaju rukopisa, odnosno da su sva lica što su znatno doprinela sadržaju rukopisa navedena kao autori.

Nakon prijema, rukopisi prolaze kroz preliminarnu proveru u redakciji kako bi se utvrdilo da li ispunjavaju osnovne kriterijume i standarde. Pored toga, proverava se da li su rad ili njegovi delovi plagirani. Plagiranje, to jest preuzimanje tuđih ideja, reči ili drugih oblika kreativnog izraza i njihovo predstavljanje kao svojih predstavlja grubo kršenje naučne etike. Plagiranje može da uključuje i kršenje autorskih prava, što je kažnjivo po zakonu.

Autori će o prijemu rukopisa biti obavešteni elektronskom poštom. Samo oni rukopisi koji su u skladu s datim uputstvima biće poslani na recenziju. U suprotnom, rukopis će, s primedbama i komentarima, biti vraćen autorima.

Primljeni radovi podležu recenziji. Cilj recenzije je da uredniku pomogne u donošenju odluke o tome da li rad treba prihvatiti ili odbiti, i da u dogovoru sa autorima poboljša kvalitet rukopisa. Identitet autora i recenzenata ostaje nepoznat drugoj strani, a anonimnost garantuje urednik. Recenzenti moraju da raspolazu

relevantnim znanjima u vezi s oblašću kojom se rukopis bavi. Rukopisi koji su poslani recenzentu smatraju se poverljivim dokumentima.

Autori zadržavaju autorska prava nad objavljenim člancima, a izdavaču daju neekskluzivno pravo da članak objavi, da u slučaju daljeg korišćenja članka bude naveden kao njegov prvi izdavač, kao i da distribuira članak u svim oblicima i medijima.

Redakcija časopisa zadržava pravo da članak prilagodi jedinstvenim standardima uređivanja i pravopisnim i gramatičkim pravilima srpskog odnosno engleskog jezika.

Sa detaljima Politike časopisa **Tokovi osiguranja** i uputstvom za autore možete se upoznati na sajtu <http://tokoviosiguranja.edu.rs/>

Molimo autore da rukopise šalju na imejl adresu redakcija@dunav.com ili na kompakt-disku, na adresu Redakcije časopisa:

Kompanija „Dunav osiguranje“ a. d. o, za Redakciju časopisa Tokovi osiguranja, Beograd, Makedonska 4.

POLICY AND AUTHORS GUIDELINES

The journal **Insurance Trends** publishes original papers that have not been published previously: scientific articles, review papers, announcements and the reviews of books, conferences, EU regulations, foreign court practices, etc. Insurance Trends is an Open Access journal. Articles published in the Journal can be downloaded free of charge from the website of the Journal (<http://tokoviosiguranja.edu.rs/>) and distributed for educational purposes.

The papers published in **Insurance Trends** cover the topics in one of the following areas: economy, law, actuarial mathematics, medicine, engineering, environmental protection, fire protection – provided they deal with the topic of insurance, as well. Contributions to journal may be submitted in Serbian and English language.

The Journal is issued quarterly.

The editor is responsible for a final decision which articles submitted to **Insurance Trends** will be published. The editor is guided by the policies of the journal's Editorial Board and obeys the actual legal requirements governing the libel, copyright infringement and plagiarism.

Authors warrant that their manuscript is their original work, that it has not been published before and is not under consideration for publication elsewhere. Authors are exclusively responsible for the contents of their submissions.

Authors must make sure that only contributors who have significantly contributed to the submission are listed as authors and, conversely, that all contributors who have significantly contributed to the submission are listed as authors.

After submission, manuscripts are pre-evaluated at the Editorial Office in order to check whether they meet the basic publishing requirements and quality standards. They are manuscripts and parts thereof are also screened for plagiarism. Plagiarism, where someone assumes another's ideas, words, or other creative expression and presents them as one's own, is a clear violation of scientific ethics. Plagiarism may also involve a violation of copyright, punishable by law.

Authors will be notified by email upon receiving their submission. Only those contributions which conform to the presented guidelines can be accepted for peer-review. Otherwise, the manuscripts shall be returned to the authors with observations and comments.

The contributions are subject to a peer review. The purpose of peer review is to assist the Editor in making a decision whether to accept or deny the contribution and to assist the author in improving the paper. Identity of an author and the

reviewer remains unknown to the other party, and the Editor guarantee such anonymity. The reviewers must have knowledge of the subject area of the manuscript. Any manuscripts received for review must be treated as confidential documents.

Authors retain copyright of the published papers and grant to the publisher the non-exclusive right to publish the article, to be cited as its original publisher in case of reuse, and to distribute it in all forms and media.

The Editorial Board reserves the right to adopt the article to unified standards of publishment and the spelling and grammar rules of the Serbian and/or English language.

The details of the *Insurance Trends* Policy and the Authors' Guidelines are available on the website at <http://tokoviosiguranja.edu.rs/>

Please, email the manuscripts to redakcija@dunav.com or send the copy of the manuscript on a compact disc to the address of the Editorial Board: Dunav Insurance Company a.d.o., on behalf of the Editorial Board of the *Insurance Trends*, Belgrade, Makedonska 4.

LISTA RECENZENATA

- Babić dr Ilija**, Fakultet za evropske pravno-političke studije u Novom Sadu
- Balaban dr Mladenka**, Beogradska bankarska akademija, Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije
- Čolović dr Vladimir**, Institut za uporedno pravo u Beogradu
- Ivančević dr Katarina**, Univerzitet „Union“ u Beogradu, Pravni fakultet
- Jovanović dr Slobodan**, Visoka škola za poslovnu ekonomiju u Beogradu, predsednik Udruženja za pravo osiguranja Srbije
- Kilibarda dr Milorad**, Univerzitet u Beogradu, Saobraćajni fakultet
- Kočović dr Jelena**, Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet
- Koprivica dr Marija**, Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet
- Lazarević dr Anđela**, Univerzitet u Nišu, Mašinski fakultet
- Nenadić dr Bosa**, sudija Ustavnog suda Republike Srbije od 2007. do 2016. godine
- Radenković dr Božidar**, Univerzitet u Beogradu, Fakultet organizacionih nauka
- Radojković dr Ivan**, Univerzitet u Nišu, Mašinski fakultet
- Radović dr Gordana**, direktor „Dnevnik-Poljoprivrednika“ AD Novi Sad
- Ralević dr Nebojša**, Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka
- Slavnić dr Jovan**, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet, počasni predsednik Udruženja za pravo osiguranja Srbije
- Žarković dr Nebojša**, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

REFEREES

Babić Ilija, PhD, Faculty of European Legal and Political Studies in Novi Sad
Balaban Mladenka, PhD, Belgrade Banking Academy, Faculty of Banking, Insurance and Finance

Čolović Vladimir, PhD, Institute of Comparative Law, Belgrade

Ivančević dr Katarina, University „Union“, Belgrade, Faculty of Law

Jovanović Slobodan, PhD, The Faculty of Business Economics and Entrepreneurship, Belgrade, President of the Association for Insurance Law of Serbia

Kilibarda Milorad, PhD, University of Belgrade, Faculty of Transport and Traffic Engineering

Kočović Jelena, PhD, University of Belgrade, Faculty of Economics

Koprivica Marija, PhD, University of Belgrade, Faculty of Economics

Lazarević Anđela, PhD, University of Niš, Faculty of Mechanical Engineering

Nenadić Bosa, PhD, Judge of Constitutional Court of the Republic of Serbia from 2007 to 2016

Radenković Božidar, PhD, University of Belgrade, Faculty of Organizational Sciences

Radojković Ivan, PhD, University of Niš, Faculty of Mechanical Engineering

Radović Gordana, PhD, Director of „Dnevnik-Poljoprivrednika“ AD Novi Sad

Ralević Nebojša, PhD, University of Novi Sad, Faculty of Technical Sciences

Slavnić Jovan, PhD, University of Novi Sad, Faculty of Economics, Honorary President of the Insurance Law Association of Serbia

Žarković Nebojša, PhD, University Business Academy in Novi Sad

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

368

TOKOVI osiguranja : časopis za teoriju i praksu osiguranja = Insurance trends : journal of Insurance theory and practice / glavni i odgovorni urednik Dragica Janković. – God. 16, br. 1 (okt. 2002)– . – Београд : Компанија „Дунав осигурање“ : Институт за упоредно право, 2002– (Београд : Службени гласник). – 24 cm

Тромесечно. – Текст на срп. и енгл. језику. – Је наставак:
Осигурање у теорији и пракси = ISSN 0353-7242
ISSN 1451-3757 = Tokovi osiguranja
COBISS.SR-ID 112095244

**DUNAV
OSIGURANJE**